

Jókai Mór

*Egy ember,
aki mindent tud*

*Mercator
Stúdió*

Minden jog fenntartva, beleértve bárminemű sokszorosítás, másolás és közlés jogát is.

A magyar irodalom és kultúra értékeinek ápolása és terjesztése érdekében az Országos Széchenyi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtárával együttműködve kiadja a Mercator Stúdió.

Felelős kiadó a Mercator Stúdió vezetője

Műszaki szerkesztés, tipográfia: Dr. Pétery Kristóf

ISBN 963 606 179 3

© Mercator Stúdió, 2006

Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó
2000 Szentendre, Harkály u. 17.

www.akonyv.hu

Tel/Fax: 06-26-301-549

Mobil: 06-30-305-9489

e-mail: petryk@axelero.hu

JÓKAI MÓR

EGY EMBER, AKI MINDENT TUD

Tartalom

I.	5
II.	13
III.	17
IV.	23
V.	29
VI.	36
VII.	55
VIII.	79

I.

Először is nagyon gazdag volt.

Ez már magában harminchárom indok arra, hogy az ember mindent tudjon.

Azután gróf volt; – szép ember volt; – és sok esze volt.

Most már megholt. – És már most igazán mindent tud.

Csak hogy nem nyert vele semmit; mert annak, amit holta után tud, nem veheti semmi hasznát.

De nem is vesztett vele semmit; mert amit életében tudott, annak sem vette semmi hasznát.

Régi rossz szokásunk nekünk, lateinereknek (s nem csak a magyar lateinereknek, de a kerek föld minden tintafogyasztó népének), hogy ha valami prototypont keresünk a megtestesült tudatlanság eszményképéül, azt rendszeren abban az osztályban fedezzük fel, amelynél – az „ember” kezdődik. Ettől a szokástól *toto coelo* el kell térnünk, midőn gróf *Rengeteghy Ottó* élettörténetét megírjuk, mert ez tudott mindent, ami csak megtanulható, és tanult mindent élete utolsó órájáig: beszélt hét élő európai nyelven, olvasott a három klasszikuson, a latinon, a görögön és szanszkriton, s meg tudta magát értetni a japáni és kínai idióma szerint, tudott értekezni a pápua, szíú és ovasero fajokkal, remekül hadarta a *ladino* zsidózsargont, sőt egyszer egy híres zsebmetszőtől megtanulta a *kochem* nyelvet is, amin a tolvajok értekeznek egymás közt, s olyan jól tudta, hogy mi az a *Kochmor*, *Trararumgenger*, *Chassimathandler*, *Bismuther*, *Schottenfaller*, *Linkwechsler*, mint akármelyik *Baldowerer* (orgazda). – Ami a szépliteratúrát illeti, azt a remekíróktól kezdve egész a kuriózumokig ismerte; – a filozófiából baccalaureatus volt, – építész, zenész, festész volt; – búvárkodott népisme és régészetben; – gyakorolta a homeopathiát és hydropathiát, a Schrott-kúrát, a perkinizmust és baunscheitizmust; – kedvelte a csillagászatot, volt saját csillagdája; azután botanikus volt, természettudós, járatos az egzotikus flóra és fauna világában; – majd törvénytudós volt és államférfi; – később nagy financier és nemzetgazdász, különösen bányász és állat-acclimatáló; – szokás szerint geográf gyakorlat után, mint híres utazó; – tekintély volt a spiritizmusban és quasi médi-um; – tanulmányozta minden népek vallásait, a samanizmust, bramanizmust, buddhizmust, mohamedanizmust, a shi és sunna válfajaival, fetiszizmust, talmudizmust és krisztianizmust; in thesi követte a janzenizmust, in praxi a

mormonizmust; és amellet, mint nemes úr, *született* törvényhozó volt és *született* katona.

Ami a törvényhozást illeti, ezt fiatalabb éveiben nemigen gyakorolható; mert akkor gondoskodva volt róla, hogy a Reichsgesetzblatt készen hozza a törvényeket; s a polgártársaknak és méltóság főrendeknek a törvényt nem hozni, csak elhordozni volt kötelességük; hanem a katonai tanulmányok annál tágasabb kiviteli térre találtak.

Gróf Rengeteghy Ottó az ötvenes években (ti. nem a saját, hanem a század ötvenes éveiben) a császári hadseregnél szolgált, s előjárói közé számíttatott. Nemcsak az egész osztrák Dienstreglement-t hordta a kisujjában; de teljesen au fait volt az európai minden nagyhatalmak hadseregeinek szervezetében; tudta kinek melyik fegyvernemben van az előnye? mi értéke van a porosz landwehrnek a háborúban? mire használható az orosz opolcsenie? mi különbség van svájci nemzeti hadsereg és az angol riflemenek között? használhatók-e még a török bashibozukok nyílt csatában? A fegyverek tökéletesüléséről minden idevágó szakkönyvet áttanulmányozott; heteket töltött a sohla-i fegyvergyárban, s meglakta a bécsi ágyúöntödét. Ha pedig a genie-corps tisztjeivel jött össze, azokat éppen kétségbeejté ismeretei halmazával a haderődítés terén, s ha egyszer egy-egy vén fortificationalis főtitket beszoríthatott a maga régimódi kreposzt sáncai közé, azt úgy körülkerítette modern redanokkal, előretolható vas helepolisokkal, úgy lebombázta gyújtó carcassokkal, úgy aláaknáztta pokoltalálmányú torpedókkal, hogy az kénytelen volt neki tisztességes föltételek alatt kapitulálni. A general stabra nézve pedig valóságos félelem volt a jelenléte; – mert ha hozzákezdett, nemcsak az eddig követett hadviselési rendszerről tudott kimerítő előadást tartani, hanem a még ezután követendőkről is: várharc, lökrendszer (Stoss-System), hegyiharc, ágyúcsata, éjjeli harc (camisade), oszlopos-roham, szorosán átnyomulás (debouche); azután hadsereg-főállítás, harcvonalváltoztatás, központáttörés, mind oly ismeretes foglalkozás volt előtte, hogy még a tábornokok sem mertek vele vitatkozni, nehogy kiszüljön, hogy többet tud, mint ők.

És aztán vívni is jól tudott, s első lovas volt a hadseregnél. A kardvívásnál volt egy veszedelmes alsó belső vágása, amit századik sem tudott elhárítani; párbajban mindig megvagdalta az ellenfeleit.

És végül – nagy szerencsével udvarolt a tábornok báró * * szép leányának.

Mindenki meg volt felőle győződve, hogy Ottónak csak egy kis háborúra van szüksége, hogy fényes pályakört csináljon. Most huszárkapitány. Az első fényes lovassági fegyverténye után őrnagyi rangra emelkedik. Akkor jön egy erőszakolt kémszemléstet: a visszatérőt várja az alezredesi cím. Azután egy ügyesen kombinált s vakmerően kivitt megrohanás. Ez érdemeket ad neki a dandárparancsnokságra. Végre egy döntő ütközet, ahol az oroszánrész az ő dandárjának s

éppoly bátor, mint körültekintő vezényletének jutand. Mindig feljebb! Ki tudja, hol végzi még? A Terézia-rendbe okvetlen belekeveredik.

A sors betöltte ezt a kívánságot is. Napirendre került az olasz-francia-osztrák háború. Gróf Rengeteghy Ottó előtt nyitva volt a „turf”, hol a dicsőség terem, a „róka” kijött a coverből.

Csak az a nagy baj volt ránézve, hogy *ezt a covert* az olasz úgy összevisza szel-delte öntözőcsatornákkal, sövényekkel, hogy a lovasságnak nagyon kevés hasznát lehetett venni a nyílt csatákban. Ottónak az egész hadjárat végeig alig jutott egyéb feladat, mint kémszemlélni, ellenséget fellármázni, cseletáadásokat tenni, élelmet, szénát, szalmát szállíttatni, poggyászt fedezni. Alig jutott valamikor annyira, hogy egy-egy puszkagolyót halljon a levegőben füttyülni, azt is futó ellenség küldte.

Egyszer aztán a bivouac tüzénél azt mondá tisztársainak:

– Látjátok, az egész maleficháború alatt egyetlen egy tudományomnak vettem hasznát, s azt az inasomtól tanultam; egy ostoba fiatal fickótul, akit János vitéznek csúfolok, s aki olvasni sem tud. S ez a tudomány abbul áll, hogy az ember a hadjáratban a nyeregkápáján levő két pisztolytok közül az egyikbe ne töltött pisztolyt tegyen, hanem töltött *szalámit*. A bal felül levő pisztoly fölösleges, arra sohasem kerülhet a sor. És igaza volt János vitéznek. Az egyik tokban most is ott hever a revolverem kilövetlen, míg a másik tokban már a harmadik cső szalámi járja, s az engem nagyon sok halálveszélyből (érts éhenhalást) kiségitett.

A tisztársak biztatták, hogy ezt a találmányát jelentse be a hadügyminiszternél általánosan behozandó reform gyanánt.

Végre hozzájutott Rengeteghy Ottó gróf, hogy a nagy katonai rigorózumnál is hivatalos legyen. A Solferinóru elkeresztelt ütközetnél svadronjával egy ágyúüteg fedezésére lett kirendelve, mely ágyúütegnek egy szemközti sövényzet mögöl dolgozó ellenséges ágyútelep szolgált visszhangul.

Gonosz visszhang, melynek magja is van!

Gróf Rengeteghy Ottó először hallott életében ágyútekéket búgni a feje fölött. Csúnya zene! Mikor megvillan az ágyú, akkor egy másodpercig húz valami a levegőben, mintha sárkánytehén bögne a borja után, s mikor elcsap az ember füle mellett, azt mondja „hu!”, s csak akkor ér oda az ágyú dörgése: bumm!

Ottó kezdte azt a sajtóságos változást tapasztalni magán, amiről Plon-Plon hercóg lett históriai nevezetességgé Sebastopolnál.

S mikor meglátta az első halottat iszonyúan szétzúzott testtel lebukni a földre, akkor egyszerre úgy tetszik neki, mintha elsötétült volna előtte a világ. – Ez az *ágyúláz*.

– Mi ez? – mondá magában. – Csak nem félek tán? olyan nincs!

Aztán elhitette magával, hogy csak a gyomrának van baja. Nagyot húzott a pálinkás kulacsából. És aztán valahányszor egyet szólt az ágyú, mindannyiszor azt érezé, mintha a gyomra is szívvé változott volna, s az is verne; ugyanannyit ivott rá.

Attól a sok curaçaóutól aztán még különösebben érezte magát.

– Nagyon édes ez a curaçao! – mondá, kiköpve undorral az utolsó kortyot.

– Talán az enyim jobb lesz – mondá neki János vitéz, odanyújtva a kulcsát.

Ottó nagyot húzott belőle. Hát az meg mint a pokolbeli tűz ment le a torkán.

– Mi van ebben a pálinkában? – kérdezé prüszkölve az ostoba huszártul.

A balga fickó mosolyogva sodorintá meg a bajsztát.

– Hát hogy erősebb legyen, egy garas ára *választóvizet* töltöttem bele a patikában.

– Huh, hogy az ördög vigye el kendet! – *választóvizet* itatott meg velem! – szitkozódék Ottó kapitány, s most már azt képzelé, hogy az keresztülrágja a beleit! Egy darab *krétát* kellene rá megenni hirtelen. A kréta neutralizálja a *választóvizet*. Csak egy infanterista ezred jönne közelebb; azoknál mindig van kréta, azzal meszelik be a kabátjukon a foltot. Van ugyan idehátul egy zászlóalj; de azok horvátok, fekete szíjuk van; nem tartanak krétát. S most Ottónak minden gondolatja a gyomrából jött; annak kréta kellett; az meg nem volt.

Végre jön a dandároktól a parancs, hogy a huszárszvadrony menjen rohamra az ellenséges ágyúüteget helyéből kivetni.

Legalább vége a kínos helyzetnek: egy helyben ülni és hagyni magára ágyúztatni; – a trombita rohamra harsog: indulj! előre! Ottó is sarkantyúba kapja a paripáját, s nem gondol többé se *választóvizre*, se *krétára*; hanem vágat ventre à terre; por előtte, por utána.

Hát amint rohan az ellenséges üteg felé, azon veszi észre, hogy az sincsen egyedül; a rejtő sövényfal mögül előbukkan egyszerre egy nagy csapat lovas chasseur, s szemközt robog a csörtető huszárokra.

Ottó három embert látott maga felé rohanni: három marcona, barnapofájú alakot, ördögi hegyes kecskeszakállal, kuglihupf nagyságú vállrózsákkal a vállaikon; mind a három egyenesen őneki tartott.

De három egyszerre! Három egy ellen! Mit csinál az ember ilyenkor? Erről nem szól sem a Dienstreglement, se a Code du duel, ezt pertraktálja sem Julius Caesar de Bello Gallico, sem Napoleon III. de Caesare Julio, erről hallgat a „Handbuch eines wahren Soldaten”, ezt mellőzi Fagyejev „Die Taktik im Kleinen und Großen”. Ezt a hadtudomány a *sajtóhibák* közé sorolja.

Pedig hát megtörténik az. Ottó azt látta, hogy nemcsak az a három, de az egész chasseur-zaszlój mind őellene rohan.

Ily kritikus pillanatban csak a gyors elhatározás segít. Szuvorov, Nagy Frigyes, XII. Károly kell ide! Mikor már harminc lépésre van az ellenfél tömege, a kardot a szíjra ereszteti, a revolvert kikapni a pisztolytokbul, a hat csövet egymás után kilőni: az hat emberhalál; aztán a kilőtt pisztolyt odavágni a hetedik fejéhez, s azzal újra marokra kapni a kardot!

Úgy tett.

Gyorsan markába kapta a pisztolytokbul kirántott gyilkos csövet; rászégezte azt a legelső kecskeszakállas fickóra, mire az átkozott kecskeszakállas elkezdett pokoli módon nevetni, a két bajusza a két füléig szaladt a röhögéstől: Ottó rémülve tapasztalá, hogy fegyvere nem akar elsülni; nem ám, mert a szalámi volt a kezében, azzal célzott az ellenségre. Azt azután, hogy csak nem sült el, odavágta az ellenség fejéhez; arra azután se nem látta, se nem hallotta, hogy mi történik? – verekedtek, káromkodtak körülötte, a lovát három ló közé odaszorították, egy negyedik ló hátulról kapaszkodott fel rá; a csákóját a fejébe verték; a lova zablóját másfelé vonták; elöl-hátul a gallérjába kapaszkodtak, mentekőtőjénél fogva rángatták, a fél kengyelét leszakították, a prémjét összevagdalták, a jobb fülébe magyarául káromkodtak, a bal fülébe franciául; egy darabig a chasseurök cepelték, amerre nem volt szándéka menni; azután megint a huszárok vették körül s cibálták erővel másfelé; míg végre visszatévedt az előbbi állomására, s amint körültekintett, úgy érezte magát, mint akit a víz fenekéről húztak ki.

Még akkor sem tudta, hogy mi történt vele.

Hogy az általa vezetett roham kudarcot vallott, azt láthatá abból, hogy az osztrák ágyúüteget visszavonták elfoglalt állásából.

– De mi az ördög lelt tégedet – mondá neki a tüzérkapitány mérgesen –, hogy még csak nem is védelmezted magadat, aki olyan jól tudsz vívni? Ha az a tudatlan János vitéz ott nincs, s huszárosan ki nem vág, már el voltál fogva a franciáktól.

Ottó aztán megköszönte a jó szolgálatot János vitéznek, aki ugyan nem tudott semmit azokból, amik a haditudományt képezik, de verekedni azt tudott. – Ottó megajándékozta az órájával.

– Csak már a szalámit el ne dobta volna! – dörmögé a goromba hadfi. – Koplalhatunk két nap!

Mint tudjuk, e jóslata János vitéznek nagyon is teljesült: ahol a győzelem elvész, ott a prófunt is el szokott veszni. A hadsereg kenyere és húsa a győztes ellenfél martalékául jutott, s a pimasz franciák az osztrák prófuntokkal még *kugliztak* a mezőn, azt mondva, hogy az csak arra jó. S az emlékezetes ütközet után sokáig fennmaradt a bécsi bonmot: hogy az olaszországi hadjárat azért veszett el, mert a hadsereg marhái mind a táborkarnál voltak összpontosítva. – (Honni soit qui mal y pense.)

Amint késő estére valahol pihenőt lehetett tartani, azt mondta Ottó János vitéznek:

– János. Nekem szörnyen marja valami a hátamat, nézzen bele, mi az?

– Kettő közül az egyik – mondá János vitéz; hanem aztán megigazítá magát, mikor a bekecs és atilla gallérja alá tekintett.

– Tyhú! vitéz kapitány uram! hiszen meg van sebesítve: az a bolond francia ide bökött a karddal a hátába. Csupa vér minden.

– Hagyjon kend neki békét! – förmedt rá Ottó kapitány, s megtiltá neki, hogy a kapott sebről beszéljen valakinek.

Pedig hiszen hát az nem szégyen, hátulról kapni sebet *lovassági csatában*, ha az embert körülfogják; de csak mégis restelli az ember.

Hanem a hideg éjszaka meghozta a seblázt, s Ottónak, akarva nem akarva, le kellett szállni a lóru, hogy a tábori kórházba vitesse magát.

Ott betették egy osztályba, ami a „hasonfekvők” számára rendeztetett.

Ez nem gúnyolódni való dolog: ez nagyon komoly intézmény. Vannak igen veszedelmes megsebesülések, amikkel nem lehet hanyatt feküdni. Az ember négy

eset közül háromnál belehal, s ha kigyógyul, kinevetik vele. Humoristicoletalis kóresetek.

Abban a szobában, ahová Ottót vitték, feküdtek még öten: mind előkelő tiszték. Mind nagyon veszélyesen megsebesülve az érem túlsó oldalán (auf der Reversseite des Medaillons). S az ilyen sebek kegyetlenül kíznók. Ámde a kínok közepett is legfőbb gondja az volt a sebesültnek, hogy társai előtt igazolja azt a körülményt, miként kaphatott olyan sebet, amellyel nem lehet hanyatt feküdni? Az első azt állítá, hogy abban a percben kapta a golyót, amikor visszafordult a katonáihoz, hogy lelkesítse őket a rohamra. A másikat Szuvorov hírhedett pozitúrájában találta ez a nemezis; a harmadikat egy háta mögött eldurrant srapel golyója csúfolta meg ekként; a negyedik esküdött rá, hogy a franciák *bumerággal* lőnek: ez hottentotta találmány; a löveg fele útján visszafordul: szemközt céloz s hátul talál. Az ötödik végre parancsolá elhinni, hogy ő a sebet *par répercussion* kapta, éppen úgy, ahogy Moreau tábornagy vesztette el a lábait Drezdánál, egy visszapattanó golyó által.

Ottó rémülten hallá a legutóbbi páciens szavait. Arra a tábornokra ismert a hangokbul, akinek van egy Aureliája, akinek ő szokott udvarolni.

Az imádott hölgy azt fogadta lovagjának, hogy ha megsebesül a csatában, odasiet hozzá őt ápolni.

Márpedig most bizonyos, hogy idejön, mikor a papája is meg van sebesülve. Ez szép találkozás lesz; ahelyett, hogy „borulj a keblemre!” – „borulj a hátamra!”

Négy nap alatt a hat közül csak ketten maradtak a kórodában. A többit elvitte a megnevezhetlen seb. Gondoskodva lett róluk, hogy ne legyenek tréfa tárgyai, ha meggyógyulnak.

Csak a tábornok indult javulásnak: ami annál rosszabb volt Ottóra nézve, mert azontúl aztán a tábornok éjjel-nappal tartotta egyetlen hallgatóját a lefolyt hadjárat tudományos elemzésével, bebizonyítva előtte, hogy minden győzelem csupa merő hibák elkövetése által lett előidézve. A legnagyobb hibát Napóleon követte el Magentánál, amikor minden taktika ellenére a tartalék hadait toltá előre. De még ennél is nagyobb hibát követett el Solferinónál, amikor a balszárnyát meggyöngyítve, egész erejét az osztrák központ áttörésére fordítá. Hanem a legnagyobb hibát követte el Benedek, amiért a jobbszárnyon győzelmesen előreszaladt; neki nem kellett volna győzni: akkor Napóleon előnyomuló centrumát két tűz közé foghatta volna. Hibázott az osztrák fővezér is, amiért napiparancsban meg nem tiltotta a katonáknak, hogy a pipát a tölénytartóban viseljék, ez demoralizálta a hadsereget; hibázott a hadügyminisztérium, amiért az infanteria köpönyegére kétoldalt egy-egy gombot nem varratott, hogy masírozás alatt a két szárnyát fel lehessen akasztani, ez gátolta a gyors haladást; hibázott a szél, amiért szemközt

fútt, s hibázott maga a nap, amiért két órával hamarább kelt fel, mint az osztrák hadműveletek megkezdettek, s elősegíté a franciákat, hogy a támadást ők kezdjék meg. Mindenki hibázott, csak mi ketten nem!

Dehogy szólt volna bele Ottó. Nem tudott már a hadászatból semmit.

Csak azon imádkozott magában: vajha Aureliát ide ne hozná a gyermeki szeretet.

Márpedig a katonának nem jó imádkozni: az tudva van.

Mikor a sebek már éppen hegedőben voltak, s amikor a betegnek annyira meg kell tartani a hasmánt nyugvást, hogy nagyobb bizonyosság kedvéért odakötözik az ágyához, akkor érkezett meg Milánóból a tábornok családja, közte Aurelia kisasszony. A két sebesült hős természetesen csak háttal fordulva beszélhetett velük, ami a helyzet regényességéből sokat levont.

Aurelia kisasszony nem bírta elfojtani a nevetését.

Hat hét alatt Ottó tökéletesen kigyógyult a sebéből is, a tábornokból is, a kisasszonyából is: nem tartott meg belőle egyebet a fotografiájánál. Amint a béke meg lett kötve, kvietált, hazament Luka-Nényébe, vagy hova? S otthon olvasá az újságból, hogy Aurelia papája is kegyelmesen nyugdíjaztatott. A haditudományok ránézve a lomtárba kerültek. Azt is eltagadta, hogy valaha katona volt.

II.

Itthon aztán Ottó gróf felvette azt a divatot, amit akkor viseltek: pitykés, zsinóros, szironyos, sújtásos, vitézkötéses, tollas, süveges, sarkantyús divatot; télire fölment Pestre: akkor éppen az volt a hangulat az előkelő körökben, hogy a magyar írókat, költőket, tudósokat csodálják. A finom estélyeken poéták deklamálták novelláikat, verseiket, humoristák süstörögtették szellemi röppentyűiket, szaktudósok kommentálták egzakt tanulmányaik téziseit, a grófnők és kisasszonyok rajongtak e szellemi bajnokokért, s együtt játszottak velük tableaux vivants-okat, concert spiritueleket és vígjátékokat. Egyszerre divat lett írónak lenni: a költői cím ajánlólevél volt a legmagasabb társaságokba. Az akadémia s a Kisfaludy-társaság nagygyűlésein a hallgatóságot egy harmadrészben az arisztokrácia szépe java képezte: s boldogok voltak az előkelő uraságok, kik magán a tribünön foglalhattak helyet, díszmagyar-ruhákban, mint kebelbeli tudósok és írók.

Ottó gróf megirigylte a kitüntetett osztály állapotját.

Eljárt a szellemi estélyekre, rendes látogatója volt az akadémiai gyűléseknek, végigszenvedte a felolvasásokat, megkeserítette a kaszinóban a tiszteletbeli akadémiai tagok feketekávéját tudományos vitatkozásokkal. – S rájött arra a meggyőződésre, hogy többet ért ő a literatúrához, mint ezek a poéták, tudósok, írók és mecénások valamennyien.

S mi kell hozzá, hogy túltegyen rajtuk? Csekélység. Írni jobbat, mint ők.

Hiszen írónak lenni szép és könnyű.

Versírónak azért jobb, mert kevesebbet kell írni. A vers rövidebb munka.

– A vers is olyan, mint a huszár – mondá Ottó. – Hogyan támad a huszár? Először születik egy ember, azután születik egy ló: mikor az ember rátalál a lóra, lesz belőle huszár. Így támad a vers is. Először születik a gondolat, azután a rím: mikor a gondolat rátalál a rímre, lesz belőle vers.

És megpróbálkozott vele.

Akkor aztán úgy tapasztalá, hogy néha a ló le is dobja az embert, s nincs huszár.

Azért jobb a regényíró dolga mégis: az csak infanterista. (Nem kell neki a pegazust pucolni.)

Ottó grófban minden megvolt, ami egy írónál becses tulajdon. Sokat olvasott: könyv nélkül tudott idézni eredeti szöveggel Horácából, Byronból, Hugo Victorból, Matestasióból, Goethéből; ismerte a Frithiofsságát s Jevgen Anyegint eredetiben, a Sakontalát angol fordításban, végigjárta Homér Iliását az ősi incunabulum nyomán, mely szerint a sorok még bostrophaedon modorban vannak írva, mint az ökörszántás: a kezdet jobbrul balra, a folytatás balrul jobbra; – a középkori irodalom kuriózumaival egész naphosszat el tudott mulattatni egész társaságot; tudott felvilágítást adni a *calotte* irodalomról, a mindenféle nemzet ódon tréfaalakjairól, a *baladinókról*, a spanyol *perograllokról*, az angol *Jack Puddingokrul*, az olasz *Maccákrul*, *Bambocciokrul* és *Scaramuzzákrul*, a német *Staberlékrül*; tudott helyesen idézni az *Epistolae obscurorum virorum*bul; gazdag tapasztalattal, világismerettel rendelkezett; volt élénk fantáziája s tudott felhevülni; – hanem mikor a tollat a kezébe vette, s elkezdett valamit leírni: mire készen lett vele, egy másik embert kellett segítségül hívnia, aki megmagyarázza neki, hogy mit írt? mert ő maga sem érti.

Pedig hiszen tudott sokat! A garnizonéletben gyakran bámulatra ragadta a társaságot ügyes rébuszaival; sikerült palindromokkal, mik előlrül-hátulrul olvasva egyformán hangzanak; carmen maccaronicumokkal, mikhez más adja a rímet, más a szöveget; anagrammákkal és chronostichonokkal, miket még illuminációk alkalmával transparentfeliratnak is használtak, s ezek már csak elég mesterséges feladatok. A garnizonban nem csinálta azt utána senki.

És mégis mindezeknél mesterségesebb feladat egy közönséges emberi gondolatot egyszerű szavakkal úgy írni le, hogy abból, aki azt elolvassa, ugyanazt értse meg, amit az írója gondolt.

Rájött, hogy a prózaírás még a versírásnál is nehezebb. A versírónak könnyű. Leírja az első sort, annak az utolsó szavához keres egy kadenciát: ha azt megtalálta, a rímhez keres egy másik gondolatot; – de hogyan hajt ki a prózaírónál az egyik gondolat cikkszárából a másik gondolat levele?

Ez a titok! „Érteni az íráshoz” és „írni tudni” két egymástól oly messze eső fogalom, mint „szerelmesnek lenni” és „szeretni”.

Hiába! A természet mostoha volt iránta e tekintetben.

De a sors helyrehozta a természet mulasztását.

Jóteknony műkedvelői előadások alkalmával tanult Ottó bámulni egy rendkívüli hölgyet. Magyar báróné volt és lengyel grófnő. A férje, Balduin báró volt a leghíresebb tarokkjátszó a kaszinóban. (Megjegyzendő, hogy Ottó gróf is kitűnő tarokkjátszó volt: csak hogy azokon a napokon, amelyeken játszott, rendesen vesztett; amely napokon pedig nyert volna, azokon nem játszott.)

A grófnőt *Fantissa* név alatt ismerték a beavatott körökben, aminek az volt az alapja, hogy a grófnő regényeket szokott írni – francia nyelven, s ez volt az írói álneve.

Azok a regények bámulatos unalmasak voltak. Nem történt azokban semmi. Hanem éppen az volt bennük az elismerésre méltó, hogy szerzőjük kötetszámra el tudott írni fennakadástalan, anélkül, hogy egy gondolat háborította volna írás közben.

Ottó grófnak eszébe jutott a mese a vak emberről, akinek jó lábai vannak, s a sántáról, aki jól lát, s ketten végre kitesznek „egy” emberszámot, s egy este így szólt Fantissához:

– Grófnő, írjuk mi ketten egy regényt együtt. Én adom önnek a mesét, az alakokat, a bonyolulatot, az eszméket, ön pedig kidolgozza azokat, s mikor kész lesz, én lefordítom franciából magyarra, s kiadjuk mindkettőnk szerzői nevével a címtáblán. Nem jó lesz?

Fantissának tetszett az ajánlat; talán az ajánló még jobban; s azontúl a hosszú téli estéken át mindig együtt ült a két költői lélek a boudoirban és írta a közös regényt. Ottó kidolgozta a vázlatot, Fantissa fogalmazta a szöveget; – Balduin báró pedig tarokkozott a kaszinóban éjfél után két óráig.

Egy este Balduin báró a szokottnál hamarabb érkezett haza a tarokkozásból, s még ott találta Ottó grófot a boudoirban, Fantissa grófnőnél. Éppen a végkatasztrofán dolgoztak.

Balduin bárónak nagyon megtetszett a kész munka. Azt mondta Ottó grófnak:

– Tudod mit, barátom? Ha már a feleséggel együtt írsz regényt: hát *vedd is el*.

Másnap Ottó gróf elszökött Algírba: oroszlánt vadászni. Balduin báró pedig elvált a feleségétől.

Fantissa grófnő nemcsak regényeiről volt híres, hanem fényes ékszereiről is. Voltak neki a hírlapok által országosan megénekelt brilliánt, smaragd, opál, zafír és igazgyöngy garnitúrai. A brilliántékszerét eladta, s utána szökött Ottó grófnak Algírba. Akkor Ottó gróf továbbszökött Bengáliába: tigrist, elefántot vadászni. Ekkor Fantissa eladta a smaragdékszereit, s utána hajózott Bengálba. Akkor Ottó gróf átmenekült Sziámba: szarvorrút vadászni. Mire Fantissa eladta az opálékszereit és utána vágatott Sziámba. De már akkor Ottó gróf megint odábbállt Ausztráliába: kengurut vadászni. Fantissának volt még zafírékszere; annak az árával utána hajtattott Ausztráliába. Ottó gróf menekült Mexikóba: buffalót vadászni, Fantissa a gyöngyök árán oda is utána; innen Ottó gróf fel Kamcsatkába: cethalat

vadászni, Fantissa utána; végre Szibérián keresztül Ottó gróf jegesmedvét vadászva, Oroszországba; Fantissa mindenütt nyomában. Mikor aztán Ottó gróf alul mind az öt világrész kifogyott, Fantissa chatouillából pedig mind az ötféle ékszer: akkor Ottó gróf hazamenekült Budapestre; – Fantissa ide nem követte; hanem elmaradt Szentpétervárott, s lett belőle orosz hercegasszony.

Ottó grófnak nem maradt belőle más, csak a szép üldöző fotográfiája.

Ottó gróf ebből az esetből megtanulta, hogy a regényíráshoz nagyon jól tudhat az ember „in theoria”; de „in praxi” az első dolog az, hogy a regényét saját maga *írja*, de maga ne *játsszék* benne!

III.

Ottó gróf háza egész természetrajzi múzeum lett hazaérkeztével, amennyi kitömött állatot hozott magával, miket saját kezével ejtett el; ehhez járult még egy nagybecsű etnográfiai gyűjtemény is, melyet az általa meglátogatott vad és szelíd népek között összeválogatott.

Rengeteghy ugyan nem sietett ritkaságai gyűjteményének megérkezését hirdetni a Pesther Lloydban, egy pár tetovírozott indusfej lenyomatával együtt, naponkint látható egy fertály bankóért (akkor ez volt a legkisebb ezüstpénz); nem is mutogatta kitömött állatait másnak, mint éppen csak jó barátjainak; azért mégis egy reggel azt látja, hogy valamelyik újságban egész tárcacikk van írva az ő ritkasággyűjteményéről: a cikk alá jegyezve „Bojtorján”. Bizonyosan álnév.

Már hogy szivároghatott ez odáig? Hogy kerülhetett ez újságírók fülébe? A kaszinóbul?

Bizonyos, hogy a kaszinó igen vegyes elemekből áll; de azoknak időszerinti megjelenése a legcélszerűbben van felosztva. Egy órakor jönnek a táblabírák, a lateinernép, a prókátorok, tabuláris assessorok, az írók; megebédelnek három óráig; akkor dolgukra mennek, háromtul ötig üres a kaszinó; – csak az olvasóteremben bujdokol egy elkeseredett zseni, aki angol újságot olvas; s a tekézőteremben gyakorolja magát karambol-partiban a marqueeurrel egy fiatal dandy, akinek elfogyott a pénze. Öt órakor jön a „társaság”, a „high life”, a sportsmanok; azok ott diníroznak hétig; akkor mennek színházba, cirkuszba, estélyre; jönnek helyükbe megint a tudósok, a táblabírák, a prókátorok, a septemvirek: azok ott tarokkoznak, whisteznek, kilenc óráig; akkor hazamegy mind: tíz óráig üres a kaszinó; csak a kandallóteremben aluszik a nyaktörő pam-lagon egy bien content rebellis, s az előszobában várja amaz ismeretes inas az-zal az ismeretes kalucsnival és esernyővel azt az ismeretes öregurat, aki utolsó szokta elhagyni a whistasztalt, s miután társai lassankint hazaszállingóztak, s egy ideig másodmagával és két mamlasszal (Strohmann) játszott tovább, végre az utolsó túl is elhagyatva még ott marad egy rubbert kijátszani – egyedül. – Tíz órakor jön aztán ismét a societás, a haute volée, a páholyközönség, s ott mulat éjfél után határozatlan dátumig. – Eszerint sohasem keverednek össze. – Hogy transspirálhatott ez mégis? – Hiszen a két év előtti frère et cochon játszás az írókkal már rég meghaladott álláspont. Az írók sem mentek többet a jó társaság felé: ott nem lehetett civakodni; az úrnők sem hívták őket többet: víz és olaj elvált. Dolmány, pityke, darutoll, íróttal együtt ment ki a divatból. – Úgy kell lenni, hogy valaki a társaságból encanaillírozta magát s beszélte el Ottó gróf ritkaságait valami skriblifexnek. Sunt, qui se nequiter humiliant.

Ennek pedig az lett a következése, hogy már most az egész társaság megtudta e ritkaságok létezését, s a hölgyek kíváncsisága is fel lett ébresztve.

Ottó gróf ugyan garcon volt, akinél rangjabeli hölgyeknek látogatást tenni nem egészen *conveniens* dolog. Aki abban a hírben állt, hogy a hölgyeket a földtekén körülhurcolja maga után! Ez azonban csak előítélet, aminek a jegét megtörte gróf Zsombolyiné; általánosan tisztelt, szép és szellemdús úrhölgy, aki tudvágyának kielégítésére első volt Ottó gróftól elegáns oroszlanbarlangjában meglátogatni.

Zsombolyi grófnő özvegy volt, szép, okos és gazdag.

Ottó gróf a részletekig kimerítő magyarázatokba bocsátkozott múzeuma tárgyainak ismertetése alkalmával a grófnő kedvéért.

– Ez valóban fölöttébb érdekes – monda a grófnő, ki hamarabb belefáradt a hallgatásba, mint Ottó gróf a magyarázásba. – Ottó gróf kitűnő festész is volt; megmutogatta a grófnőnek szép vázlatait, kartonjait, akvarelljeit, miket utaztában saját kezűleg készített...

– Önnek az úti kalandjait valóban meg kellene örökítenie – egy szép albumban. Írja le!

– Írja le!

Ha az a kitömött oroszlan ott az állványon egyszerre megelevenült volna, nem szökött volna oly gyorsan Ottó gróf talpából a vér a feje tetejéig, mint erre a szóra, hogy „írja le!”

No! És? Ha az az oroszlan megelevenülne, Ottó gróf nyúlna a puskája után, s meglőné azt újra. Hát ha az a minden oroszlannál rettenetesebb fenevad, az „írjunk le valamit”, ismét felelevenedik: azt is meglövi újra.

– Ha a grófnő elfogadja az albumom dedikációját, hát meg lesz az írva.

A grófnő hamisan mosolyogva monda:

– Hanem aztán ezúttal *invita Minerva!*

De iszen jövőre kimarad mindenféle Minerva a játékból!

Ottó gróf meg szokta az ígéretét tartani.

Azazhogyan disztinváljunk jól.

Nem mondta azt Ottó gróf, hogy „majd megírom én”, hanem csak azt, hogy „meg lesz írva”.

Volt neki tömérdek úti jegyzete, igen érdekes dolgok.

Hanem hát: hús, zöldség, zsiradék, liszt, só, fűszer, tojás még nem ebéd. Mit csinál az ember, ha otthon akar étkezni?

Legelőször is szakácsot fogad.

Úgy van. Szakács dolga a főzés.

Ilyen irodalmi szakács volt Bojtorján.

Bojtorjánhoz pedig csak egy akkora kis embert kellett küldeni Ottó grófnak, mint a kisujja, már az ott volt nála. S ha egyszer ott volt, az övé volt egészen: neki volt testálva, majorátussá téve, elidegeníthetetlen, elveszthetetlen tulajdonául bárói árverésen rajtahagyva. Ettől csak az ásó-kapa választja el valaha.

Ez tudta még csak Ottó grófnak a vállalat fontosságát felfoghatóvá tenni. Ha egy ilyen pompás könyv közönség elé kerül, gyönyörű metszetekkel és remek színnyomatokkal, pompás kötésben: ez minden szalonban polgárjogot (pardon! mágnásjogot) nyer; a gróf meg fogja azt küldeni különös díszkötésben az európai fejedelmek feleségeinek, a brazíliai császárnénak, az indiai kormányzónak, az orosz cárnénak, a japáni taikunnak. S arra Viktória királyné, Augusztá királyné, Eugénia császárné rögtön mind magyar nyelv mestert rendel magának, hogy a szöveget olvashassa; e lendület hírére a magyar úrhölgyek is rögtön elkezdnek tanulni magyarul. Az európai szenzáció oly nagy lesz, hogy Schmerling megszeppen, s visszahúzza a februári pátenst; – mennyi érdemrend fog özönlenni a pompás könyvért annak szerzőjére! azt győzze viselni! Végre még a Magyar Tudományos Akadémia is megválasztja tiszteletbeli tagnak. Meglátta!

Ottó gróf el volt ragadtatva e prospektus által.

Rögtön átadta összes úti jegyzeteit Bojtorjának, hogy tekintse azokat keresztül.

Ez úti jegyzetek mindenféle nyelven voltak írva: aszerint, amely országban egyik-másik használatban volt: az algíriak franciául, a kelet-indiaiak angolul, a mexikóiak spanyolul, az oroszok németül.

Bojtorján belenézegetett a jegyzetekbe: – nézegetett beléjük félszemmel is, mint ha perspectivába nézne, egészen kinyitott szemmel is, összevont szemöldökkel is, s végre azt mondá felőlük, hogy nem lehet ezeken elmenni.

Nem ám. Mert ő nem tudott egyikén se e pogány nyelveknek; még németül sem: ő volt az az újdondász, aki kifuttatta az amerikai hajót „Stapel” nevű kikötőből; s aki Jung-csecsenekből „ifjú *dorbézőlőket*” csinált, s aki az olasz operatársaságnál megénekelte a „Stagionét”. Nem tudott ő, csak magyarul. Hanem az igaz, hogy magyarul úgy tudott írni, mint a csergedező patak.

– Nem úgy csináljuk mi azt, gróf úr; hanem: – a gróf úrnak igen jó előadása van, mikor úgy előszóval beszél. Hiszen ha úgy írna, ahogy beszél! A gróf elmondja nekem egyszerűen a történeteket egyszer-egyszer, tea mellett, ebédnél, szivarozás közben; majd én aztán megmutatom, hogy mit tudok abból csinálni. Természetesen a legnagyobb titoktartás pecsétje alatt.

Ottó grófnak ez így még jobban tetszett. Legalábbis a jegyzetei nem kerülnek profánus kezekbe. Megköszönte a szívességet Bojtorjának, s gyöngéd célzást ejtett el generózus honoráriumokra.

Ez a szó fölöttébb érzékenyen talált Bojtorján becsvágyának mimózálevei közé.

– Hová gondol a gróf? Hogy fogadnék én el ily munkálatért a gróftól honoráriumot? Ez nekem nem munka: ez élvezet. A komisz kiadóktul, a vérszopóktul elveszem a honoráriumot; azok rablók! de a grófnak, örülök, hogy szolgálatára lehetek minden díjazás nélkül.

És azontúl egy álló esztendeig mindennap szolgálatára állt Ottó grófnak Bojtorján reggel, délben, este: vele reggelizett, vele ebédelt, vele teázott; az ő borait itta, az ő szivarjait szífta; ha utazott, kísérte az ő költségén; színházba az ő páholyába járt; hintáját fiákernek használta; ha vadászni ment, együtt ment vele, s ami nyulat, őzet, fácánt a gróf rakásra lőtt, abban szépen megosztozott vele. Ebéd után együtt pikétezett a gróffal, s játszott gavallérosan: *kimondta* a leskártolt lapokat, négyszer osztott a gróffal egymás után, hatvanast csinált *hátsó kézből*, kétszer számította a „last”-et; rendesen ő nyert; ha pedig vesztett, akkor történetesen nem volt nála pénz; s minthogy kártyaadósságokat becsületbeli kötelesség még aznap megfizetni: annál fogva másnap már nem fizette meg.

A gróf tűrte tőle mindezt mártír nyugalommal, mert a kezében volt a nyaka. Bojtorján írta az albumát.

S amit írt, az olvasható volt. Bojtorján maga gondoskodott nyomdászrul is, s magára vállalta, hogy megalkuszik bele; mert a nyomdászok nagy zsványok, megcsalják a gróft!

Szerzett a grófnak fametszőt is. Az is zseniális ember volt: a derék Riedl; csak-hogy mindennap úgy kellett kiváltani a korcsmábul, s mikor a gróf magához hívatta, egyúttal kénytelen volt neki kabátot is küldeni, mert a művész garde-robe-ját

rendesen holmi bizalmatlan szaracénusok tarták igényper alatt. Színynyomót is szerzett Bojtorján Ottó grófnak; az meg elszökött az előlegezett pénzzel, s az elzálogosított kőlapokat úgy kellett a zsidóbarostól dupla áron visszavásárolni. Még könyvkötőt is hozott neki, s csak egy hajszálon múlt, hogy egy bőrgyárt nem állítatott fel vele, ami a címtáblákhoz szükséges marokent előteremtse.

Hanem a mű pompásan haladt előre, az már igaz.

Amint egy-egy ív kikerült a nyomdából, futott Bojtorján az „Aushängebogen”-nal Ottó grófnak; Ottó gróf pedig vitte az íveket egyenkint Zsombolyi grófnőhöz.

Bojtorján mind jobban haladt előre. Volt egy bátyja; azt becsinálta a grófnak kaszárnának; volt egy öccse, azt becsinálta hozzá fiskálisnak; volt a grófnak egy pár eladó lova; azt megvette tőle; sohase látta a gróf az árát.

Ottó gróf pedig egyre hordta a nyomdai íveket egyenkint a szellemdús grófnőhöz; a szép Melanie-hoz.

Ez pedig a legrosszabb metódus. Egy könyvet meg egy asszonyt sohasem kell ívenként tanulmányozni; mert az ember elveszti az olvasmányban az élvezetet, s csak a sajtóhibákat találja meg.

A szép Melanie minden ívnél talált egy eszmezavaró sajtóhibát a műben; s Ottó gróf minden látogatásnál talált egy diszisztáló sajtóhibát a szép grófnében. Ívenként lapozva a kedélyét, rájött, hogy indokolatlan szeszélyei vannak; hogy migraine-je, vaporeji idején félelmes a környezetére nézve; – hogy szeret kacérkodni; – hogy vetélytársnéit csípősen meg tudja szólítani; – hogy szépítőszereket használ; – hogy türelmetlen; – és hogy annak az irányában, aki belé szerelmes, véghetetlenül melankolico-kolerikus véralkatot áruel.

Végre elkészült az utazási album.

Valóban pompás volt, nagyszerű volt. Szöveg, papír, metszetek, színynyomatok, bekötés; kifogáson felül.

Mikor a fejedelmi burkolatú díszpéldányt odavitte Ottó gróf Melanie grófnőhöz: ez volt az a pillanat, mely a kölcsönös nyilatkozatokra legindikáltabb.

– Grófnő – monda Ottó gróf, átnyújtva a díszpéldányt Melanie grófnőnek –, én önnek adott szavamat beváltottam. Ön a dedikációt elfogadta.

Melanie grófnő fanyalgó egykedvűséggel pörgeté végig az aranyszélű lapokat ujjai között, s azt mondá:

– Valami idegen érzik rajta!

Valóban érzett valami idegen: – nem a könyvön; hanem a grófnőn...

Ottó gróf bánta már most nagyon, hogy Melanie-nak dedikálta az úti albumát.

Ennek a szerelmének is vége volt; nem maradt meg belőle más, mint Melanie fotográfiája.

Jaj, dehogynem maradt! Hát Bojtorján?

Mikor már vége volt a hivatalnak, amit Bojtorján olyan jó volt, hogy ingyen viselt, búcsú fejében még megtisztelte a gróft azzal a bizalmával, hogy egy ezerforintos váltójára ráírta a nevét, mint kibocsátóét. Házat vett Bojtorján, ahhoz kellett az a kis pénz.

Hanem azt meg kell adni Bojtorjának, hogy azon túl minden három hónapban megjelent a grófnál, bejelenteni hogy a váltó lejárt, fizetni kell törlesztésül tíz per centet meg a kamatot, de neki most nincs; a gróf lesz majd olyan szíves; majd ő aztán visszaadja egyszerre.

De még ezzel nincs befejezve a történet. Következik a mű hatása. Az csakugyan hét országra szóló volt.

Először is Bojtorján megküldte hetvenkét hírlapnak a tiszteletpéldányokat; hetvenkét hírlap küldött vissza érte árjegyzéket a közlött reklámok fejében, s hetvenkét hírlapra kellett a grófnak előfizetni mindjárt egy egész esztendőre.

Huszonhárom külföldi klub választotta meg a gróft tiszteletbeli tagjának; hatvan-tól usque 200 frtig terjedő tagsági díj mellett; nemkülönben negyvennégy belföldi olvasótársulat, dalárda és betegápoló-egylet tiszteletbeli elnökének, legalább százforintos alapítvány váltságdíja alatt. Ottó grófnak illett megvennie Petermann földismei munkáját, melyben művét kedvezően ismertették, ötszáz forintért a kasszinó számára, s diadalai koronáját képezte az, hogy megválasztotta a magyar tudós akadémia tiszteletbeli tagjának: ő pedig aztán aláírt az akadémia palotájára ötezer forintot.

Úgy, hogy ha azt az összeget, amit erre a művére *kiadott*, *ő kapta* volna mint írói tiszteletdíjat, abból nagyon szépen megélhetett volna.

IV.

Rengeteghy Ottó gróf fogadalmat tett, hogy csak most az egyszer szabadulhaszon ki az irodalmi szent Hermandadból, soha többet bele nem keveredik.

Az ám! Csakhogy könnyű oda bemenni; de nehéz onnan kijönni!

Nem addig van az, hogy az ember megírt egy könyvet, azt kiadta, szétosztotta, megdicsérték – s azzal vége! Dehogy van vége; következik a kritika!

Az bizony még a mi jámbor firkáinkat is megfináncolja, mikor a városba behozzuk, pedig szerényen, esernyő alatt, puttonba eldugva osonunk be velük; – hát még az olyan könyvet, mely hatlovas hintón utazik, s azzal a pretenzióval lép a világba, hogy őbenne minden megvan, ami a kritika által „mautbaresnek” van deklarálva: geográfia, etnográfia, archeológia, technológia, meteorológia, filológia, mitológia, statisztika, botanika, heraldika, literatúra, architektúra, stratégia, anatómia et cetera graeca! S aki még hozzá pompásan illusztrálva, aranyos bőrbé bekötve, maga lép be a kerek világ minden hatalmas, nevezetes és tudós embereihez, mintegy provokálva valamennyit.

Annak az embernek, aki „mindent tud”, az a nagy veszedelme van, hogy sok ember van a világon, aki csak „egyet” tud, de azt az egyet jobban tudja, mint ő; ő mindent tud, de félig; ez pedig csak egyet tud, de egészen. – S azt nem jó felingereelni!

Mert a szaktudós kegyetlen és irgalmatlan fenevad!

Jaj annak, aki vakmerő volt vért szagoltatni annyi oroszlánnal! Hogy „kék vére” van: tant pis pour lui, annál jobban szomjazzák azt az oroszlánok.

A magasztaló reklámok két hét alatt elhangzottak; hanem aztán két esztendeig folyvást tartott a kegyetlen bíráló Rengeteghy kódexe fölött. Ha Londonban elhallgattak róla, Berlinben kezdték rá; s ha itt vége volt, Párizsban fődözték föl létezését, s mikor már úgy látszott, hogy belefáradt a világ, akkor New Yorkból támadt elő valaki, aki bebizonyította, hogy még csak most kezdődik az igazi betlehemi gyermekvilkolás.

Nem hagytak azok rajta egy hajszálat sem megcibálatlan.

Bebizonyíták neki, hogy *Majmatszun* városban lehetetlen volt neki olyan szép asszonyokkal regényes kalandokba keverednie; mert ez a kínai-orosz határszé-

len álló város mindkét ország által olyan tilalom alá van vetve, hogy *abban asszonyoknak megjelenni nem szabad*: aminek az az oka, hogy itt jönnek össze a kínai és orosz cserekereskedők egymással üzérkedni; s hogy össze ne vesszenek minden vásárban: az asszonyi nem végképp ki van tiltva e nevezetes városbul. – *Itt hát ő nem volt!*

Felvilágosították felőle, hogy a „*jak-fark*” nem légyecsapó, hanem királyi pálca Tibetben.

Ráolvasták, hogy a *falashák*, kik a dahomeyi szultánnak a fegyvereket készítik, s maguk fel vannak mentve a hadakozás alul, nem nazarénusok, hanem mozaisták, s hogy az *ajasch* Dahomeyben nem miniszter, hanem hóhér, az is asszony.

Megrótták érte, hogy komolynak látszani akaró munka minek szed fel magába olyan meséket, hogy *Kufa* volt *Ádám* születéshelye, s az özönvíz kiindulási pontja; – hogy *Nod* szolgált *Káinnak* menedékül; – hogy a *Caspiae Portae* vasajtóval van elzárva; – hogy a *Genezáreth* partján az almákban hamu van (hát aztán, hogy tenyészik tovább az ilyen hamut termő gyümölcsfa?); – hogy a *Big Bon Lik* tóban özönvíz előtti embercsontokat találtak volna. Hogy Kelet-Indiában *éhségforrások* vannak, amiknek megjelenése országos ínséget jósol. Hogy a pézsmamacska gyomrában terem a *lapis nephriticus*, hogy a *castrói mozgó szikla* napfelköltekor muzsikál; hogy Kínában olyan selyembogarakat látott, amikből madár lesz, s olyan madarakat, amik virágkehelyből kelnek ki; hogy a Jangce-Kiangba dobott hét pálca közül négy délnek, három északnak úszik; hogy a sámán *lámák* a nehéz asztalt kezük rátevésevel repülésre tudják bírni. Ez mind mese!

Tudatták vele, hogy nem „*Számie!*” a vadászok őrszelleme (ezt csak a „Bűvös vadász”-bul tanulta), hanem ha már tudni akarja az igazit: hát „*Párie!*”.

Ízetlen túlzásnak nyilvánították azt az állítását, hogy a *bisznátok*, kik semmi állatot megölni nem engednek, mikor kedvenc bolháik, kullancsaik s egyéb vérszipoly állataiknak egy jó napot akarnak csinálni, koldusokat bérelnek ki számukra jó pénzért, s azoknak a vérével ablaktálatják őket. Ez, ha igaz is: de nem kellene ilyen elegáns könyvbe leírni.

Kiszámították neki, hogy *Sukovszkij*, az orosz néphimnusz írója már akkor régen meghalt, amikor ő meglátogatta azt Szentpétervárott.

Ráolvasták, hogy a *Pacific vasút* akkor éppen felében volt készen, amikor ő már végigutazott rajta.

Idézték neki a *tamul szótárt*, mely szerint egyetlen szó sem azt jelenti, amit ő állítólag a tatár kánnal beszélt.

Rásütötték, hogy az *ozelot*, a megszelídíthető párduc, mellyel az indus nábobok szarvasra vadásznak, nem is Ázsiában otthonos, hanem Afrikában: a beduinok vadásznak vele antilopéokra. Meg hogy a *kivi*, melynek bőréből a pápua kacikák palástja készül, nemcsak hogy nem tollas repülő kutya, hanem inkább szőrös, nem-repülő túzok.

Felvilágosították felőle, hogy a *queenspipe* Angliában nem annyira Viktória királynő tajtékipája, mint inkább egy hivatalos kemence, melyben az elkobzott csempészdohányt elégetik. – Meg hogy a *squatters*, meg a *shakerquaker* Amerikában nem mindegy: az egyik szabad telepítvényes, a másik vallásfelekezet. Hogy a „*puteal*”, mely szíriai útjában több helyen előjön, nem elhagyatott kút, hanem „villámütötte hely”, melyet fallal vettek körül, s az „*abaton*” nem fogadalmi templom, hanem csak takaró egy olyan emlék fölé, melyet lerontani sajnálnak, de látni sem akarnak. (Mintha például a magyarok egyszer a Hentzi szobra fölé Budán egy nagy kupolát építenének.) Hogy a „*kaad*” nem kábítószer, mint a *hasis*, hanem inkább elevenítő, mely beszédessé tesz. Hogy amit ő „*konföderációnak*”-nak értett a délamerikai asszonyoknál, s politikai kapitálist vert ki belőle: talán inkább az ott „*confiderazio*”-nak nevezett krinolin?

Erősen kétségbe vonták azokat az állításait, mintha Mozambique-ban még mindig lehetne pesansok (üvegkorallok), olivettek (üveggyöngyök) és kaurik (pénzkagylók) mellett cserekereskedést űzni s ezekért pulykát, malacot, szerencsen gyereket vásárolni. Régen volt az! Marco Polo idejében.

Kétségbe vonták, hogy az *ingiálokkal* együtt vadászott volna a nagy Amuri puszán medvékre, mert akkor nem mondaná azokat mahomedánoknak; holott azoknak saját vallásuk van: a *Dalle* isten, aki démonokkal harcol szünetlen.

Bebizonyították neki physice és chronologice, hogy Kamcsatkától Asztrakánig nem tehette meg azt az utat annyi idő alatt.

Valami maliciózus glossator utánajárt, hogy az albumában előforduló egzotikus növények nevei mind az alfabét A-tól M-ig terjedő betűivel kezdődnek, mintha a konverzacioniszlexikonbul szedte volna ki azokat, s az N betűnél már elhagyta volna a türelme a további botanizálásban.

Még kegyetlenebb mustra alá kerültek lerajzolt ritkaságai. Azokat a kínai bálványokat Hamburgban készítik dilettáns gyűjtők számára; korinthetai ércszobrainak hazája Párizs; az aranybíbor, mely Asztarté szobrának palástját oly becsessé teszi, nem más mint anilinpíros; myrrhina vázáit Olaszországban gyártják, s úgy ássák el a földbe régiség gyanánt, hiszékeny utazókra számítva; hírhedett mantuai szivárványozott üvegkorsójának mintáját megkaphatja otthon Kossuch gyárában, de olcsóbb áron; az özönvíz előtti borostyánkő faragványai: a *labyzák*,

jók lesznek *Barnum* múzeumába; amit ő a templomosok *Baphomet-bálványának* mutat be, az nem más, mint egy sziámi házioltár.

S hogy az eresz alatt se maradjon szárazon, még *itthon* is megcibálták.

Ugyanis Bojtorjánt rávitte a bűne, hogy a gróftól kínai útjában megismertesse a magyarok őseivel, kik mintegy tizenötmillió számban ottan laknak (Gützlaff is bizonyítja). Ottó gróf ugyan szabadkozott, hogy erről ő nem tud semmit; de Bojtorján addig kapacitálta, hogy csak hagyja azt beletenni: jó lesz a' nagyon; az fogja népszerűvé tenni a könyvét; s aztán ki megy oda innen azért, hogy őt meghazudtolja? s aztán utoljára is „dzungar” vagy „ungar” nem nagy különbség; míg végre is hagyta elmenni a többi között.

Igen bizony, de ezzel az egész *finnista* ligát magára lázította, ez pedig az uralkodó párt a magyar akadémiánál. Úgy a fejéhez verték *Kalevalát*, hogy sohase kívánkozott többet Kínába ősmagyarokat keresni.

Végre egy nagyszebeni szász levelező megadta neki az Augsburger Allgemeineban a kegyelemdőfést azzal a revelációval, hogy Rengeteghy Ottó nem is utazott a leírt helyeken; tulajdonképpen Rengeteghy Ottó nem is gróf, nem is ember, hanem csak álnév! tolvajneve egy Bojtorján nevű újságírónak, aki kilenc útleírásból kompilálta ezt a tizediket, a renitens ó-konzervatívok adták azt ki ily fényes kiállítással, demonstrációképpen a magyar elem mellett.

Aztán – ismerni kell a jó publikumot. Micsoda „tallyho!” van Izraelben, mikor egy írótl jól elpüfföl a kritika. Ez nagyobb öröm, mint mikor Rózsa Sándor hurokra került, mint mikor Patkót meglőtték, mint mikor Dumonceau-t kurrentálták, mint mikor kisült, hogy *Kallab* hatszázezer levelet elégetett a postán, mint mikor Napóleont Sedannál elfogták; – mindezeknél jobban bírja a magas közönség ellenszenvét az a gonosztevő, aki könyvtölteléket csinál, kivált ha az egy tévútra vetemült nostras (egy gróf, aki *Sobri Jóska* nevet keres magának!), s mikor egy ilyen notórius gonosztevőt elcsípnek, a plágiumon rajtakapnak, „résztint önvallomásánál fogva, résztint az adatok összeállítása nyomán” elítélnék; mikor azt egyik nemzet a másiknak (a bünteteselek kiadásának kartellja szerint) kiszolgáltatja: hajh milyen akasztófaélvezet ez a magas publikumnak!

De akit akasztani visznek, annak még van barátja; hanem akit a kritika nyúz, annak nincs. Még titokban sincs. Arra nézve minden ember Péter apostol. Hogy nevetnek a malheurjén! Hogy adják szájrul szájra a skandalumát! S akárhová megy mindenütt azzal fogadják, hogy:

– Olvastad-e már a „Pall Mall Gazette”-t? – Benne vagy!

– Olvastad-e már a „Ruszi Mir”-t? – Benne vagy!

- Olvastad-e már a „Berlingske Tidendé”-t? – Benne vagy!
- Olvastad-e már a „Bombay Times”-ot? – Benne vagy!
- Olvastad-e már a „Revista d’Espagna”-t? – Benne vagy!
- Olvastad-e már a pekingi „Sei-Yeu-Ki”-t? – Benne vagy!
- Olvastad-e már a „New-York Herald”-ot? – Benne vagy!
- Olvastad-e már a „Revue des deux mondes”-ot? Benne vagy!
- Olvastad-e már a „Foreign Review”-t?, olvastad-e már a „Once a week”-et?, olvastad-e már a „Magazin for town and country”-t?, olvastad-e már a „Vidovdán”-t?, olvastad-e már a „Neue Freiét”?, olvastad-e már az „Allgemeinét”?, olvastad-e már a „Trompeta Karpacilor”-t?, olvastad-e már a „Rumili Teszkeré”-t?, olvastad-e már az „Europaikosz herenisztesz”-t?, olvastad-e már a „Punch”-ot?, az „Ulk”-ot?, a „Floh”-t?, a „Styx”-et?, a „Zmáj”-t?, a „Figaro”-t?, a „Tatár Péter”-t?, a „Füles bagoly”-t?, a „Fekete leves”-t?, a „Kladderadatsch”-ot?, a „Charivari”-t?... Benne – benne – benne vagy!

Ottó gróf pedig még új ember volt e téren: nem tudta, hogy „annak” *örülni* kell! Az jó az írónak, ha *benne* van minden hírlapban. Ha szidják is, ha rugdalóznak is, csak egyszer benne legyen; – *a rossz hír is jó, csak nagy legyen!*

Ehelyett ő azt felelte a szíves interpellálóknak, hogy „olvasta az ördög!”

Hát hiszen az igaz. – Az ördög nem csak olvassa a kritikát; ő diktálja azt a kritikusnak.

Hanem hát a kritikusnak nem elég az, hogy megfőzze a mérget, azt be is kell venni.

A világ minden részéből megküldték szépen térti vevény mellett azokat a lapokat, amikben Ottó gróf le volt rántva: egy példányban neki, másokban a kaszinónak, s az illető cikket gondosan körülramázták kék és veres plajbásszal, hogy jól szembe tünjön mindenkinek. S akkor mégiscsak oda kellett állni Ottó grófnak az ördög mellé, hogy együtt olvasson vele.

Ez aztán orlandói dühbe hozta.

A kritikusoknak persze nem volt igazuk. (Az irigy kutyáknak!) Eleinte arra a rossz gondolatra jött, hogy cáfolatokat írjon rájuk, ellenkritikákat, s azokat a heretikus szerkesztőkkel fölvétesse. Ezért még jobban a hátára másztak.

Végre elkeseredett, beszédette a könyvárusoktól a kinnlevő példányokat mind, s ládába szegeztetve, kiküldé Kutyabagosra, letétette a granáriumba, ahol azok azóta bizonyosan mind elkeltek; föltéve, hogy Kutyabagoson is oly kedvelői az egerek a bibliográfiai tanulmányoknak, mint másutt.

V.

Ebből a debüt-ből egy kellemetlen kedélyállapot maradt fenn Ottó grófnál. Kezdte kerülni a magas köröket. Tudja jól, hogy őt ott minden ember azzal csúfolja, hogy a „tudós”! Ez cudar egy cím!

Évek kellene, míg az ember ezt a szagot lekancsérohatja magáról. Évek és különféle illatszerek. Kiváltképpen istállószag.

Ottó gróf azonban még nem akarta magát megadni annak a meggyőződésnek, hogy egyedüli magas szféra azon bizonyos *kör*, melyet a paripák a versenytéren kanyarítanak.

A high life kerülése közben támadtak olyan szenvedélyei, hogy ellátogatott a népszerűbb kocsmákba vacsorálgatni: a Nagy-Pipába, a Komlóba, a Beleznaykertbe, s ott gyönyörködött a népénekesekben.

Egyszer a Nagy-Komlóban egy új népénekesnő mutatta be művészetét. Juliska kisasszonynak hítták. Csinos dombormű volt; rosszul énekelt, de erős hangja volt hozzá: ami egészséges tüdőről tanúskodik, ami földolog.

Ottó gróf három este egymásután mindig meghallgatta Juliska kisasszonytul a Zöld Marcit meg a Piros Pannát.

A harmadik este közelrukkolt hozzá, s azt kérdezte tőle:

- Juliska kisasszony! ismeri maga a hangjegyeket?
- Hogyne ismerném? A zsolttárban van elég.
- Tanult maga énekelni?
- Hogyne tanultam volna? A bátyám kántor Lapújtón.
- Julcsa kisasszony! szokta maga olvasni a Weekly Dispatch-t?
- Mi az a csúnya állat?
- Újság.

– Nem olvasok én, lelkem, soha semmiféle újságot; mert én arra nem érek rá. Miattam ott lehet a kávéház asztalán boglyaszámra.

Ilyen klenódiomot keresett már régen Rengeteghy Ottó.

– Julcsa kisasszony – szólt erre megfogva a népdalnoknő kézcsuklóját –, én magát kitaníttatom, s csinálok magából híres énekesnőt.

Juliska kisasszony persze hogy azt mondta erre, hogy „nem bánom”.

Már most, ha Ottó gróf közönséges ember lett volna, vagyis ahogy a kecskeméti városbolondja szokta mondani: „ember-úr” (volt nála „ember-kutya” is) – tehát ha Ottó közönséges ember-gróf lett volna, azt mondta volna erre a hajlandóságra: „tudja mit, kisasszony; van énnekem ötvenezer forint évi jövedelmem, *egyebet nem tudok*; önnek pedig van igen szép hangja. Kár azt a publikumra vesztegetni. Énekelje csak az én nótámat, s majd én leszek az ön publikuma.”

Vagy ha már olyan mindentudó ember volt Ottó gróf, de ha csak egy drachma humor lett volna benne, akkor elmondta volna Juliska kisasszonynak: „én értek mindenhez, ami zene, ének, ami hangból támad. Én tudok játszani zongorán, hegedűn, fiszharmonikán, carillonon, theorbán, hegedűzongorán, panharmonikonon, harmoniakkordon, melódionon, aeolodikonon, viola de gambán, eufónon, bőrdudán, bandoskán, tilinkón, szalmahegedűn; – én kitanultam a contrebasse-t, az acustica canonica és esztétika követelményeit a hangszerelésnél; a kompozíció és egzekúció feladatait s a hang színeinek polikromatikus felfogásait. Ismerem a zene történetét Jubaltól, a muzsika feltalálójától elkezdve Wagner Richardig. Tudom, mi szubtilis különbség van a zsidó „alamoth” hang, a lateráni castrato hang s a női mezzoszoprán között, amik a laikusnak egyformák. Tudom mik az ambrozi és a plagáli templomihangok? Meg tudom mondani, mi a kontrapont, a kettős kontrapont, a menzúra és a fúga? mik az oktávák, quinták, consonanzok? mi az akkord és harmónia? mi a szimfónia és a diafónia? tudok értekezni a kantatéről, szonátákról, madrigálokról, pszalmódiákról és oratóriumokról. Megmondom, hogy mi a „Style da Cappella?” elmondok csak az „S” betűből tizenkétféle üteny- és effektusnemet az énekmódban: slargando, smanioso, smorzando, sordo, sospirioso, sostenuto, sotto voce, staccato, spirituososo, stretto, strepitoso, striccando! Könyv nélkül tudom mindazt, amit szt. Dávid király és Néro császár idejétől fogva Tartini, Mozart, Gluck, Beethoven, Rossini, Bellini, Spontini, Cherubini, Schubert, Boieldieu, Meyerbeer, Mendelssohn, Flotow, Halévy, Auber, Berlioz, Liszt, Chopin, Wagner, Erkel, Paganini és Offenbach szerettek... De én ezt teneked mind nem tanítom meg. Hanem van Arditinak egy híres keringője, nekem csak ezt tanul meg. Az a címe, hogy „csók-keringő”.

Ottó gróf nem ezt mondta, hanem nagyon is komolyan vette a dolgot.

Tudta, hogy a világ milyen rossz. Ha ő most egy népénekesnőt elkezd pártfogása alá venni *szóló*, akkor mindjárt azt fogják mondani, hogy így van, meg úgy van. Kitalálta a módját, hogyan lehet az embernek a maga kedvét is, meg a rossz világ kedvét is egyúttal betölteni?

Mit tesz az ember, ha el akar rejtőzni? Sokaságot gyűjt maga körül. Amit az ember tánc közben egy szép nővel elkövet bálban, egész világ láttára, ha ugyanazt egyedül és muzsikaszó nélkül követné el vele, azt mondaná rá mindenki, aki az ablakon benézne, hogy ez rettenetes botrány!

Ottó gróf, hogy Juliska kisasszonyt énekesnővé kitaníttassa, mindjárt egy egész *énekkiskolát* alapított. Felhozatott magának Milanóbul egy ahhoz értő énekmestert. Signore *Spirifanti* aztán megértette egészen a feladatát.

Két hét alatt olyan konzervatóriumot szedett össze neki, hogy gyönyörűség volt *ránézni*.

Volt Malibran, Alboni, Catalani „in spe” elég. Ottónak csak válogatnia kellett. S hogy a rossz világ szája tökéletesen be legyen dugva, Ronconik és Carrionok is akadtak hozzá. A férfihang is kultiváltatott.

Egész operatársaság volt együtt. Azoknak Ottó gróf mind külön szállást tartott, havidíjt fizetett, s nehogy a világ valami rosszat gondoljon: minden nőnemű pártfogoltjának sorba udvarolt, s mindegyiket egyformán kitüntette. Maga is feljárt az énekkiskolába, mikor Signore Spirifanti az „ut-re-mi-fa-sol” titkaiba az adeptusokat bevezette, s tanúja volt előhaladásuknak a helyes lélegzetvétel és ütenytartás nagy feladataiban, s nem tűrte, hogy valaki „hamis” legyen, figyelemmel kísérte azt a nevezetes műtétet, hogy amely énekesnek „nincsen füle”, a maestro nagy kitarással hogy csinál annak fület? s milyen virtuozitással idomítja át a magas baritont tenorrá? Sőt az ügy iránti buzgalma annyira vitte, hogy intézete tagjait ő maga tanította „színpadra lépni” eleganciával és festőileg korrekt „pose”-okat foglalni; és tartott nekik felolvasásokat a mitológiából, s szörnyű komoly képet csinált, ha a kisasszonyok elnevelték magukat Jupiter viselt dolgainál.

Signore Spirifanti egyre több fényes talentumot fedezett fel a városban és a vidéken, s hordta őket Ottó gróf énekkiskolájába. Marchandes des modes-ok és cukrárszok kezdtek panaszt tenni a polgármesternél, hogy nem bírnak többé a mamzeleikkel, s professzorok panaszkodtak a dékánál, szuperintendensnél, hogy jogászok, teológusok nem akarnak többé leckére járni: mind a hangját próbáltatja Signore Spirifantival.

Ha ez a vállalat sikerül, úgy az „*Osztrákmagyarmonarchialajthainenirésze* (egy szónak hagyja ezt szedő úr!) megbuktatja az *Italia unitát*, s mai nap mi árasztjuk el Európát „olasz” operatársaságokkal.

A rossz világ eleinte nevette ezt a vállalatot, később kezdte átlátni annak komoly oldalát. Nagy dolgot mozgat Ottó gróf! A pesti Nemzeti Színház operatársasága hanyatlófélben van, a Német Színház már csak a hazafiság tartja, most Ottó gróf fog egy új operaházat építtetni, abba egy saját nevelésű társaságot telepít meg, s megbuktatja mind a kettőt, s egyúttal eddig ismeretlen diadalra emeli a hazai művészetet. Kezdték róla komolyan tanakodni a helytartótanácsnál, hogy e veszély elhárítása tekintetéből volna jó kompromisszumra lépni Ottó gróffal, s megkínálni őt a nemzeti színház igazgatóságával.

Ottó gróf maga is csak akkor vette észre, hogy milyen nagyszerű eszmét létesített, mikor már benne volt, s a jószágigazgatója tudatá vele, hogy ha ez így megy, a bánáti uradalmat el kell adni. – Hát csak adják el!

Juliska kisasszony bámulatosan haladt a művészetben. A hangjegyekhez ugyan még mindig nem értett; de egy hallásra megtanult mindent. Ütenyre nem szeretett ügyelni, hanem ha valamit elkezdett hamisan énekelni, azt azután az utolsó taktusig következetesen keresztülvitte. Alakja azonban igen szép volt; telt idomai, nagy szemei, szép ajka, fehér fogsora és erőteljes csengő hangja: ezekért apróbb követelményeket el lehet hallgatni.

Ottó gróf azt hitte, hogy most már felfedezte ideálját, s olyan ésszerűen berendezte magának az életet, ahogy csak kívánni lehet.

Egy nagy művésznővel kötött viszony mindenkor megszentelt viszony. Azt titkolni sem kell: lehet nyílt összeköttetés. A művészet nimbusza a nyolcadik sakramentum. Azt a pap sem veheti le. Ezt nem mondja a világ tiltott szerelemnek, hanem köteles hódolatnak.

Ha Juliska kisasszony csupán szép hölgy volna és semmi más, és ott laknék, ahol most, egy háromemeletes ház belle étageában: a vele egy házban lakó úrhölgyek rég ellene lázították volna a rendőrbiztost, hogy szigorúan kikérdezze: selyem és ezüstmű hol terem és hogyan kerül ide? De mivel minden reggel kihangzik az utcára a nyitott ablakon át az énekgyakorlat, s éjjelenként az „ah la gioia!”, ugyanazok az úrhölgyek nemcsak hogy nem nyugtalanítják, sőt deputációban mennek hozzá ünnepélyesen, mikor jótékony intézeteik számára hangversenyeket rendeznek, s felkéri egész tisztelettel, hogy vegyen azokban részt. S Juliska oly leereszkedő, hogy el is énekel mindannyiszor egy-egy szép áriát koncertekben, kezében tartva a kottát, mintha abból énekelne.

Tehát már koncertképes és így szalonképes, s Ottó grófnak legkisebb aggodalom nélkül lehet vele karonfogva menni az utcán.

S hogy a rossz világ egészen düpirozva legyen, Ottó gróf egyik este Juliskát vezeti haza karöltve a színházból, másik este az altisztánét, harmadik este a

mezzoszopranistánét. (A basszistát meg a tenoristát nem kell karonfogva vezetni.) Így a világ nem mondhat semmi rosszat.

Hanem egy kis baj volt a dologban. Egészen prózai baj. Juliska kisasszonynak az a Kúhnságos (új szó, de régi) szokása volt, hogy a számára megszavazott büdzsén mindig szeretett túlkölneni. Mikor népszínmű-énekesnő korában volt ötven forint havi fizetése, ő abból elköltött százat. Így volt az ezerekkel is; mentül több ezerrel rendelkezett, annál több „két” ezeret vásárolt el.

Miniszternél ezt úgy nevezik, hogy „supererogatum”; énekesnőnél pedig úgy hívják, hogy „fizetetlen árjegyzék”. No, de könnyű annak, akinek olyan hű delegációja van, mint Ottó gróf, akinél mindig kész az indemnity.

Ottó gróf bizony elég sokat áldozott Juliska kisasszonyért. És Juliska kisasszony mégis haragudott Ottó grófra. Hogy miért nem áldozik *többet?* – Miért áldozik egyébre is? *másokra is?* – Hiszen sub camera charitatis úgy is tudjuk, hogy a „főcél” a közös ügy Ottó és Juliska között; az a paradírozás azzal a konzervatóriummal nem más, mint parlamenti komédia. Az egész világ tudja, hogy ez csak maszkirozása – a reáluniónak. Minek pocsékolja hát a pénzét arra a többi környékálóra? A férfiakra még hagyján, de minek az a többi énekesnő? – Valóságos honvédsereg! – Haszontalan pénzkidobás. – Bocsássa őket – szabadságra.

E téma fölött sok osztálytanácskozmányt kellett Ottó grófnak kiállani Juliskától zárt ülésben, melynek szövege nem szívárgott ki a hírlapokba.

Azzal nyugtatta meg mindannyiszor türelmetlenkedő zsarnokát, hogy hiszen az egész világbolondító intézmény csak addig fog tartani, amíg Juliska kisasszony egyszer a nemzeti színpadon föllép, s ott tökéletes diadalt arat. A legelső győzelem után hazaeresztetik a konzervatórium – minden pátens nélkül, Juliska szerződve lesz, s ha egyszer a kezében a diploma, a többitől könnyű lesz búcsút venni.

Ezzel a reménységgel biztatá aztán Juliska kisasszony is a maga hitelezőit, hogy csak várjanak, amíg föl fog lépni, akkor lesz aranyvilág.

Betanult végre egy egész szerepet Signore Spirifantitól, s Ottó gróf keresztülvitte magas összeköttetéseinél fogva, hogy a Nemzeti Színháznál védencét fölléptessék.

Erre a napra Ottó gróf egy középszerű juvelier-boltot kivásárolt, hogy gyűrűkkel, tubákospiksziszekkel, melltűkkel ellássa az egész orchestrumot, rendezőt, sűgőt, ügyelőt és együttszereplőket; Juliska kisasszony boudoirját pedig azalatt, míg a próbán volt, tündérkertté varázsolgatta át. Amire Juliska azt mondta, hogy jobb lett volna, ha azt a sok pénzt inkább nekiadta volna.

Arra az estére Ottó gróf minden el nem kelt jegyet összevásárolt a pénztárnál, s kiosztatá tapasztalt jó tenyerű vállalkozók között. Előadás kezdetéig ott leste Juliska kisasszonyt az öltözőszoba előtt, míg bebocsáták. Juliska panaszkodott, hogy neki „kutya nagy” trémája van.

Erre Ottó gróf azt a tanácsot adta, hogy jó lesz előadás előtt meginni egy pohár madeirát. Juliska kisasszony aztán megivott hármat.

Ekkor aztán keverve volt nála a reszketés a bátorsággal. Nem hogy valamelyik leküzdte volna a másikat, hanem mind a kettő működött egyszerre; hol az egyik volt felül, hol a másik.

Mikor kilépett a színpadra, s meglátta egyszerre azt a sok lámpát, meg azt a sok emberfőt; mikor rázendült az ormóttan nagy tapsolás, s anticipált koszorúk özönlöttek feléje a karzatról, akkor úgy érzé magát, mintha a torkát valami összeszorítaná, s azt mondaná neki, hogy „most mindjárt megfogtalak, ha egyet nyikkansz!” Alig lehetett hallani, hogy mit énekel! Hanem aztán, amint felülkerült a bátorsága, akkor meg nekiereszté a hangját, szokás szerint hamisan; tűzbe jött, kitett magáért, nem ügyelt a karnagyi pálcára, elkezdett *vezetni*, előrerohant; hegedű, oboe, furulya alig győzött utánaszaladni, s a duettben úgy *leénekelte* a kollégáját, hogy az csak némán tátogott mellette.

Végül azután döntő csapásul adott egy olyan monumentális gikszert, hogy valamennyi proscénium-lámpás összehunyorodott tőle.

A hivatalos tapsonc-had pedig verte össze az első lábait és tapsolt mindennek; még a gikszernek is. Kilátás volt rá, hogy az előadás briliáns skandalummal fog végződni.

De nem várta azt be Ottó gróf. Az első felvonás után fülére húzta a kabátja gallérját, s kiosont a színpad alatt a süllyesztők alvilágán keresztül, hogy senki se lássa, s úgy elutazott még abban az órában Budapestről, hogy még csak meg sem mondta senkinek se, hova megy?

Egy esztendeig elő nem jött Silindiából; az pedig nem valamelyik *Indiának* a hátulsó része, hanem egy oláh falu valahol az Utópiai állam szélén: – ott is jószága volt, ott húzta meg magát.

Hogy mi lett az énekiskolájából? A Malibranok, Albonik, Ronconik csakugyan híres portentumok lettek-e? vagy visszamentek a varrógéphez, a cukrászasztalhoz, a katedrához? vagy elmentek a vándor Thália apostolainak? Hogy Signore Spirifanti indított-e pert szerződéstörés miatt Ottó gróf ellen? s hogyan complanálta azt a jurium directora? – azt se mi nem tudtuk meg, se Ottó gróf soha.

Hasonló rögtöni elfeledtetéssel múlt ki ránézve Juliska kisasszony is.

Mert a művészi pályának hátrányai is vannak. Fentebb előadtuk az előnyeit. Egy diadalmas művésznőnek minden szabad: nem kérdi a paptól, se arra nem vár, amíg az országgyűlés tárgyalni fogja a keserves polgári házasságról nemakarványogó törvényjavaslatot; de egy bukott művésznő el van kárhozva, annak még a pap sem adhat bűnbocsánatot. Egy bukott „nőt” ismét kegyébe fogadhat a régi szerető, férj, jó barát; de egy bukott „színésznőt”, aki a színpadon fiaskót csinált, lehetetlen tovább szeretni. A színpadi bukás egy befejezett válóper.

Juliska kisasszony megholt e letális gikszerrel Ottóra nézve. Nem maradt neki belőle más, mint a – (könyv nélkül is tudjuk már) – a fotográfiája.

Vannak azonban halottak, akik szeretnek egy jobb világban feltámadni. Ottó gróf még azután sok esztendőig kapogatót leveleket a világ minden metropolisaiból, amik nem tartalmaztak egyebet, mint egy-egy nyomtatott színlapot. A darab címe mindig ugyanaz volt, amiben Juliska Pesten öngyilkossá lett, csak a fellépő primadonna, kinek az első vendégszereplése volt, ott, ahol, – változott névszerint mindenütt.

Párizsban magyar hölgy volt: „*Torontáli Pannónia! vicekirályleány!*”

Londonban orosz delnő lett: „*Tsitserkoff Anatólia, hercegnő!*”

Szentpétervárott amerikai kreol hölgy: „*Miss Philadelphia Halloway!*”

Berlinben olasz madonna: „*Signora Delila di Santo Pilato!*”

Bécsben lengyel úrnő: „*gróf Savanyinszky Afanazia!*”

Madridban török princessz: „*Alibeh el Nazreddin Sultanina!*”

Egynél több ilyen színlapot azonban ugyanabból a városból sohasem kapott Ottó gróf. Primadonnája valószínűleg mindenütt csak egyszer lépett föl, s aztán odábbűnt, hátrahagyva mindenütt egy epochális gikszeret, egy csomó kifizetetlen kontót, s egy félig bolonddá tett imádót, – vagy kettőt.

VI.

Aki ismeri Silindiát (valaki talán csak ismeri), s az ottani társadalmi viszonyokba be van avatva, az előtt megoldhatlan rejtvény fog maradni, hogy mivel tölthette ott el az idejét egy álló esztendeig Ottó gróf, akinek azelőtt a kerek föld sem volt elég tág?

Van ott szép nagy rengeteg, amelyben medvére is lehet vadászni; de Ottó gróf becsületszavát adta Szent Hubertusnak, hogy soha többé olyan állatot meg nem lő, melynek a bőre az utókor számára fennmarad, s még múzeumba is kerülhet.

Van azután ott igen kedves ábrándteljes magány, amelyben az ember naphosszant írhat verset, prózát: senki meg nem háborítja benne; de arra megint szent esküvel lekötött fogadás készíti a grófot, hogy soha többet tollat a kezébe ne vegyen – más célból, mint a nevét aláírni. Nem is kapna egész Silindián tintát másutt, mint a pópánál; – az se tinta, hanem bodzalekvár.

Olyan embernek is megbecsülhetetlen hely ez, aki szeret a holdvilágnál kiülni a fa alá, s elgítározni magában és énekelni hozzá; de Ottó grófnak annyira a gyomrában fekszik a muzsika, hogy a parasztleányektól is mind összevásárolta a tilinkó- és dudafélét, hogy semmiféle zenével ne háborgassa senki. S még a végrendeletében is meghagyta, hogy a temetésénél se muzsikáljanak, s kiváltképpen ne énekeljenek.

Szép oláh leányok is vannak Silindián, akik eltűrik, ha az ember a szemük közé néz; de ezzel is úgy van Ottó gróf, mint akit valamitől egyszer kilelt a hideg: a nevéből is fázik. Egyszer séta közben a kasznárja figyelmeztette egy ilyen domború, jól megtermett, karcsú derekú, piros orcájú, parázsszemű oláh fátára, aki utánozzhatatlan kacérsággal mosta a patakban a patyolat ingét, feltűzködve mint Diana, s csalfán mosolygott hozzá.

– Ugye? hán! – monda a kasznár, szája szegletével ahintva fölfelé.

Erre az lett volna Ottó gróftul a felelet, hogy „szép!”

Ehelyett ő végignézte a leányt, s azt felelte, hogy: „Sok.”

A jámbor Pakulár Gligor (az volt a kasznár neve) eleinte nagyon megörült, mikor Ottó grófot a silindiai vadászkastélyban megjelenni látta. Azt hitte, azok a drága jó napok újra kezdődnek, amiket a hajdani családfő (az uralom *senioratus* volt) vidám tivornyáiról emlékeztetéssé tett. Hanem azután, hogy új gazdája heteket töl-

tött a kastélyban, anélkül, hogy vadásztársaságot hítt volna össze, s csak ült naphosszant a pókháló lepte veranda alatt és bámult ki a zöld fákra: elkezdett aggódni az egészségi állapotja fölött.

Igazán érzékenyítő látvány, amikor egy ilyen városi nagy úr ottragad a falun, hogy igyekeznek a jó emberek kitalálni, hogy mivel lehetne neki kedvét tölteni? vajon mi baja lehet?

A legelső gondolat természetesen az, hogy boldogtalan szerelmes. Ennek van antidótuma. Hanem ezt a nemét az ellenméregnek mindjárt eleve visszautasítá Ottó gróf, mint fentebb láttuk.

Ekkor aztán más mulattatásról kellett gondoskodni. Mert az valóban nagy nyereség volna Silindiára, sőt az egész Rézalljára nézve, ha úgy meg lehetne vele szereteteni ezt a vidéket, hogy itt tartaná állandó lakását.

Pakulár Gligor maga nem tudott egyébről mulatságosan beszélni, mint a kaszkéval-sajt készítmésmódjáról; hanem voltak nagybecsű ismeretségei.

Legelőször is a postamester. Az kiszolgált katonatiszt volt, igaz, hogy csak a szekérsztálynál. Ez nagyon jó társaság lesz a grófra nézve, aki szinte katona volt. Tud is beszélni. Az első látogatásnál mindjárt olyan szépen leírta Ottó grófnak a solferinói ütközetet, hogy abból azt egészen megérthette. Hogy kergették a vörös nadrágosokat! Egy hajszálon múlt, hogy Napóleont magát is el nem csípték. Ő maga a szekérsztályával egy fél üteg vontcsövű ágyút foglalt el, csak a szép tajtékipipáját sajnálja, amit egy tizenkét fontos haubitiz kiütött a szájából; de ő meg cserébe egy francia generálist vágott le, s annak elvette a tubákos pikszisét; végre, mikor nekiszorították az Arnónak, s nem volt híd, valamennyi szekerével átúsztatott a vízen.

Ottó gróf hallgatta sokáig Hiób türelmével e hárijánoskodásokat, egyszer aztán fogta a hálókabátja két szárnyát, azoknak a csücskeit felemelte a fülei magasságáig, s ott elkezdé az állítólagos kolléga felé igen is tisztelet nélküli módon leffeggetni, s midőn a babérkoszorús hadastyán e csodálatos jelbeszédre eltátott szájjal meredt el, nehogy valamiképp félremagyarázza a szimboliztikát, előszóval is hozzátette Ottó gróf a magyarázatot:

– Maga nagy számár!

No, az aztán kegyelmesen nyugdíjaztatott. Nem jött többet látogatóba.

Persze – a gróf nemigen szereti, ha katonai dolgokrul beszélnek előtte. Ez neki nem kellemetes. A vadászkalandok jobban fogják mulattatni.

Itten van a járásbeli esküdt, aki többet ért a vadorzáshoz, mint a törvényszolgálatához. Ez lesz jó a grófnak. Egy kancsó bor mellett majd elbeszélhetnek egymásnak a vadászkalandjaikról. Skipetariu esküdt medvéi megbirkóznak Ottó gróf tigriseivel. Hogy fog ennek örülni a gróf!

Ezt aztán a nyakánál fogva dobta ki Ottó gróf az első látogatás után.

Pakulár Gligor csak nem riadt vissza: szerzett a grófnak egy hozzáillő tudós embert, a járási útibiztost, aki végzett mérnök; ezzel lehet tudományos dolgokról értekezni. Az aztán elmesélte a grófnak hosszasan és nem mulatságosan a „meziási” cseppkőbarlangnak és a „Gyecár” jégbarlangnak mindenféle ritkaságait; ajánkozott vezetőnek, ha majd a gróf azokat meg fogja látogatni: itt vannak mind a közelben; sajnálta nagyon, hogy ezeknek a leírását nem vette fel a gróf abba a remek albumába, melyből ő nagyon szeretne egy példányt – nem ajándékba – hogy merne ilyesmit kívánni? – de csak elolvasás végett kapni. Biztosítja a gróftól, hogy ha a „Meziást” meg a „Gyecárt” meglátja, azokat az albumának *második kiadásába* mindenesetre fölveszi. Inkább, ha a gróf restelli maga leírni, ő elkészíti a leírást, nem kíván érte honoráriumot.

Ezt a becsületes embert nem hányta ki a házából Ottó gróf; mert igazán jóhiszemű, becsületes ember volt, hanem azontúl, amikor meglátta, hogy jön be a kapun, bezárta az ajtót előtte, s kikiáltott az ablakon, hogy „nem vagyok idehaza”.

Egyszer meg aztán a jó Pakulár Gligor a dászkal segítségével parasztlegényekből és lányokból dalárdát alakított, s éjjel gyönyörű szerenádöt adott a gróf ablaka alatt.

Ottó gróf majd nyavalyássá lett ijedtében, azt hitte, Signore Spirifanti jött utána a konzervatóriummal. De már ezeket a mulattatóit csakugyan a karikással búcsúztatta el magától.

Másnap aztán könyörögve instálta meg Gligor urat.

– Ugyan kérem, ne uszítson mar énrám több becsületes embert, hogy engem mulattassanak, mert elszököm.

Pakulár Gligor igen őszinte, konfidens ember volt. A többi grófok úgy szoktatták, hogy komázzon velük. Azt mondta Ottó grófnak:

– De hát kivel mulatja akkor magát a nagyméltóságos úr?

Ottó gróf mérgében azt felelte neki rá, hogy:

– A lelkekkel!

Pakulár Gligor pedig egészen szó szerint vette a választ.

– S nem fél a lelkektől a méltóságos úr? – No, mert én félek. – Akkor ugyan odail-
lenék a méltóságos úr a nyiagrai kisasszony mellé: az is mindig a lelkekkel bom-
lik.

Ottó gróf kíváncsivá volt téve, s azt kérdezte:

– Ki az?

– Dejsz én meg nem mondom. Ha lelkekkel komázik a méltóságos úr, kérdezze
meg azoktól; megmondanak azok mindent. Azok tudnak mindent, s kikopogtatják
az asztallábbal.

– Hát valami spiritiszta hölgy?

– Tudom is én, hogy micsoda? Azt tudom, hogy a tölgyfaasztal elszalad, ha a
kezét ráteszi, s az almáriomok köszönetnek neki, ha rájuk néz; a zámolyszéket
odaküldi, ahova akarja. – Egyszer vitt oda a bűnöm hozzá, azt is megbántam. Azt
akartam tőle megtudni, hogy a boldogult feleségem mit izen nekem a
másvilágról? Szegény, nem tudott se írni, se más nyelven beszélni, mint oláhul, s
holta után olyan német levelet írt hozzám a háromlábú kisasztallal, hogy abban
minden titkos latorságom a szememre volt hányva, amiről senki sem tudott sem-
mit.

Ottó gróf nevetett.

– Merre van az a Nyiagra?

– De isz én meg nem mondom, hogy még majd a grófot is megbabonázza! Nin-
csen is már Nyiagrán, most jut eszembe; elköltöztek onnan, nem tudom, hová
lettek.

Pakulár Gligor, ha kiszámítva tette volna, sem vihette volna okosabban a kerítő
szerepét, mint mikor le akarta beszélni a grófot. Ez már most csak azért is fel-
akarta keresni a veszedelmes varázsló hölgyet.

Ottó gróf félig-meddig maga is hitt a spiritizmusban. Amerikában többször jelen
volt a híres *Home* és *Davenportok* előadásain, s látta a sötétben megjelenő lán-
gokat, hallotta a repülő hegedűk muzsikálását, s az ő zsebében is összekötötték
a szellemek a zsebkendőt. Látta Home-ot a markába szedett parazsakkal játszani,
az ablakon ki- s berepülni, s a fejét az égő kandallóba bedugva tartani perce-
kig, anélkül, hogy egy hajszála elégett volna. Látta az Orinokon a *vitalizált csóna-
kot* víz ellenében úszni, csupán spiritiszta médiumok rátett kézláncolata által hajt-

va, érezte a markában a szellemektől hozott gyümölcsöket, látta Tamerlán arc-képét egy léleklátó festő által lerajzoltatni (s akik ismerték Tamerlánt, azt mondták, hogy megszólalásig volt találva), beszélt I. Napóleonnal az olasz saláta legjobb készítmódjáról, s utazott azon a gőzhajón, melynek gépezetét mister *Mestral* számára maga Urunk Jézus Krisztus diktálta le (most is ott úszik a Genfitón); látta az emlékkövet, mely a Szaturnuszról esett le a földre, teleírva más csillagbéli hieroglifokkal, s megértette a médiumok által annak magyarázatát, s olvasta Mr. Harris verseit, miket az a psychográf segítségével szerzett (14500 strófát); a versek ugyan rosszak voltak, de szerzőjük rendes ésszel olyanokat sem tudott írni.

Aztán Ottó gróf nem az egyedüli okos ember, aki hisz a szellemek közvetlen érintkezésében az élő világgal. Amerikában nyolcmillióra megy a hívők száma, s van húsz hírlapjuk, azok között a „*Banner of Light*” napilap harmincezer előfizetőt számlál (nem lelket, hanem embereket, akik igazi dollárokkal fizetnek), vannak a médiumok közt híres emberek, mint: *Cooper Fenimore*; Európában *Hugo Victor*, *Flammarion*; *Hofmann Fallersleben* és *Bulwer Lytton lord*; van saját hitágazatuk, melyet a rochesteri nagy ökumeni koncíliumban nyilvánítottak tizenkilenc alapkanonba foglalva. Maga III. Napóleon is, Eugenie császárné és Montebello herceg jelenlétében, látta a szellemidéző Home hívására nagybátyja, a nagy Napóleon kezét asztalán megjelenni s nevét leírni; a nagy császár engedte kezét megcsókolni Bonaparte Lajosnak és Montijo Eugenie-nak; de Montebello elől már elkapta a kezét. (Bizonyosan előre tudta már az utóbbinak Metternich hercegnével leendő hírhedett afférjét.)

Ottó gróf nem kérdezte többet Pakulár Gligortul, hogy merre van Nyiagra, hanem fogadott egy kalauzt, s másnap hajnalban átvezetteté magát lóháton a hegyeken keresztül Nyiagrára. Feltalálni azt, akit keres, név nem tudás mellett sem nagy tudomány kellett. Ezekben a falukban egy kastély van csak, ha van; s ha kisaszszony valaki, hát abban lakik. Egyébiránt nem bánta Ottó, ha cigányleány is a szellemidéző, neki az is mindegy. A „Spirit”-ok világában nincs se osztály, se nemkülönbség.

Annyit a kalauz is meg tudott Ottó grófnak mondani, hogy a Nyiagrán lakó egyetlen uraság neve Határyné. Özvegy asszonyság. A férjét agyonütötték 48-ban a „szabadság” alatt. Egyenesen odavezette a házához. Az egy tisztességes, régi divatú, ősi kastély volt, a homlok részén kiülő rondellákkal, elől virágos-, hátul gyümölcsös kerttel, lépcsőzetes feljárással, melynek mellvédjén sorba rakott ecetes üvegek érlelték a napon beágyazott tartalmukat; a két kapubálvány teteje takarva a fűfű kövér rózsáival.

A folyosó tetején állt egy egészséges, piros, kövér termetű asszonyság, aki a magát bemutató Ottó gróft azzal fogadta, hogy:

– Megmondta ezt a Xéninek a cikográf előre, hogy a szomszéd gróf ma eljön hozzánk látogatóba. Oly bizonyosnak tartottam, hogy levelensültet is készítettem a kedvéért. Szereti-e?

Hogyne szeretné az ember háromórai lovaglás után a levelensültet? Az Isten áldja meg az a cikográfot! De hát ki az?

Mert hogy Határyné asszonyságnak jó kalotaszegi kiejtéséhez szokott nyelve ezt a három görög betűt: Ψ , X és Φ sehogy sem szerette kimondani: így támadt a „pszichográf”-bul „cikográf”. Hanem a levelensült fölséges volt azért. Ezt a méltóságos asszony maga készítette. Jó mézesmáli bor is volt hozzá. A gróf szívesen látott vendég volt. Illett is, hogy a szomszédokat meglátogassa. Ezt megvárták tőle.

Polyxena kisasszony még alszik. Ő csak délfelé szokott fölkelni. A médianimizáltak nappal alusznak s éjjel élnek. A méltóságos asszony nem csinált belőle semmi titkot, hogy leánya „médiúm”. Utolsó szülötte kilenc gyermek közül, kik mind a maguk szárnyán vannak már. Ez az utolsó akkor született, mikor az a nagy veszedelem volt a móccokkal 48-ban; amikor a boldogult férjét is meggyilkolták. Valószínűleg e rémesemények hatása az anyára okozta a gyermeknél azt a lunatikusságot, melyről most az egész környékben hírhedté lett; de még a külföldi újságokban is írtak róla. Mutatta a grófnak a Banner of Lightot és a Start, amiket ugyan a méltóságos asszony a világ minden kopogó szelleme segítségével sem tudna elolvasni.

Polyxena kisasszony azonban ezúttal nem aludt olyan sokáig. A *Spirit rapping* megérzi annak a közellétét, akivel álma rokonszenvez, s átváltozik *Spirit knockingé*, elkezd kopogni az ágyban, s felkölti az alvót.

Polyxena kisasszony megjelent az elfogadó-teremben, s valóban érdekes jelenés volt. Karcsú, gyöngéd termet, liliumfehér arc, legkisebb háborító színe nélkül a pírnak, cseresnyepiros ajkakkal és nagy, léleklátó szemekkel, miket hosszú szempillák takartak; magas, sima homlokát kőszénfekete hajfonatok köríték festői dúltágban. Nyakát kissé félrehajtvá viselte, s csak a fél szájszegletével mosolygott.

Miután a születése éve el volt áruva, könnyű volt kiszámítani, hogy a kisasszony most a tizenhatodik évében jár.

A találkozás első órájában nagyon kevés szavát hallotta Ottó gróf Polyxena kisasszonynak. A médiumok nem-eksztaziált állapotban hallgatagok, lehangoltak és gyanakodók. A méltóságos asszony előre megmondta, hogy ha csak egy olyan ember van a szobában, aki nem „hívő”, semmi kísérltet se sikerül. Azt megérzik a szellemek, s nem jelennek meg.

Úgy, de Ottó gróf „hívő” volt, s ebéd fölött ezt annyira nyilvánossá tette a két Davenport csodamutatványai elbeszélésével, hogy minden gyanút eloszlatozott. Előadása delejes raportot idézett elő Polyxena kisasszonynál, s ebéd után már „védszellemeknek” neveit is megvallották egymásnak. Polyxena kisasszony szelleme volt „*Lucretia*”, Ottó grófé pedig „*Polycrates*”.

E négyes ismerkedés után már az első találkozásnál annyira mentek, hogy együtt pszichográfoztak.

A méltóságos asszony megjegyzé, hogy ezt Xéni nem minden embernek engedi meg, hogy vele együtt cikográpozzon.

Az ármányos cikográf egy háromlábú kicsi asztal, melynek egyik lábába plajbász van dugva, s ha a médium ráteszi a kezét, s kérdez tőle valamit, ez a plajbással leírja az alátett papírra a feleletet.

S ha két ember teszi a két kezét az asztalra, úgy, hogy kinek-kinek a saját hüvelykujjai egymást, két kisujja hegye pedig társáét érinti, akkor kész a villanyláncolat, s ez csodatüneteményeket idéz elő.

Az első napon Ottó és Polyxena beérték azzal, hogy véghetetlen sok meghalt nagy ember hogyléte felől tudakozták ki *Lucretia* és *Polycrates* szellemeit. A rokonszenv oly tökéletes volt közöttük, hogy az asztalláb már nem is írta, de sztenográfiázta a válaszokat (*Gabelsberger* modorban).

Mikor Ottó gróf visszatért *Silindiába*, egészen el volt bűvölve e találkozás által.

Íme, tehát talált valahára egy olyan hölgyet, akivel a legédesebb összekötetésbe léphet, akivel szellemdúsan, magas élvezetek között társaloghat; anélkül, hogy szerelemre, vagy házasságra gondolna valaki.

Másnap megint átlovagolt *Nyiagrára*. És aztán mindennap átlovagolt.

A magnetikus raport egyre intenzívebb folyamatot képezett közöttük.

Már elbeszélték egymásnak, hogy miket álmodtak; rendszeren egymásról.

Annyira mentek, hogy megéreztek a távolból egymás közeledtét a „*second sight*” által.

Polyxena kisasszonynak elmondá a pszichográf, Ottó gróf hol jár és mit mivel egész nap? s Ottó gróf úgy találta, hogy az mind tökéletesen úgy van; csupán az órában téved néha a pszichográf, nem tizenkét óra volt, mikor ebédelt, s nem hat

óra, mikor lovagolt, hanem tizenkét óra volt, mikor lovagolt, s hat óra, mikor ebédelt; egyébként bámulatosan talál a „double vue” nyilvánítása.

Polyxena kisasszonynak rendkívül delejes túlmagasztaltságát a tökély fokáig emelte Ottó gróf igazhívósége és sokoldalú tapasztalata.

Kezdték elválhatatlanok lenni.

Ottó gróf egész új világot nyitott meg Polyxena előtt, melyet a sejtelmek, jóslatok, távollátások, ébren álmódások, együttérzések, lélekjelenések teremtő ereje népesített meg, s egyre rafináltabbá tudta tenni a mágikus élvezetet.

Ottó gróf megtanította Polyxena kisasszonyt a *szellemrajzolásra*: rég elhalt híres emberek arcképeit úgy előállította a pszichográfákkal, mintha ültek volna előtte.

Azután egész albumokat teleíratott Confucius, Zoroaszter, Cicero, Mózes, Abulfeda, Hariri, Anacreon, Sappho s más híres lelkek által, megtartva a görög, kínai, gót, zsidó, arab betűjegyeket a szövegben.

Egyszer hozatott magának egy fényképészeti készletet, s *angyalokat és Ádám apánk előtti földlakókat* fotográfiázott le vele, akik Polyxena hívására megjelentek, s a háttérből vállain keresztül kandikáltak.

Naphosszant elérkeztek együtt a világteremtés titkairól, a Föld saját szelleméről, s a lég fölötti élő világról; Ottó gróf már éjszakára is ottmaradt gyakran a nyiagrai háznál, s olyankor esténként észlelték a csillagok befolyását az emberi organizmusra, a sziderikus erő hatványát saját idegeiken, s adtak egymásnak légyottokat távolos csillagokban, ahova lelkeik a fény segítségével utaztak el. S aztán reggel közölték egymással tapasztalataikat, hogy minőnek találták a Vénuszt, Jupitert, Szaturnuszt? Még messzebb útra nem mertek vállalkozni. Csak a naprendszerben maradtak egyelőre. Azok is igen szép tájékok lehetnek mind.

Ottó grófnál túlnyomó volt a materializmus: ő az egész titkos világ befolyását a jódozmon, a magnale magnum és a vibrációk elméletéből akarta kimagyarázni, míg Polyxena kisasszonynál túlnyomó volt a vallásos ekstázis, s nála a szimpátiák és túlvilági jelenések szolgáltak irányeszmékül.

Egyszer Polyxena kisasszony egy ilyen delejgyönyörös estén bal keze kisujjának hegyét Ottó gróf jobb keze kisujjának hegyéhez értette (mint tudjuk, ez a médianimizált halandóknál a gyönyörnek és csábításnak legnagyobb foka), s így szólt hozzá:

– Tudja-e ön, hány napja annak, hogy a mi szellemeink egymással érintkeznek?

Ottó gróf tudta. Számot tartott rá.

– Háromszázötven nap.

– Nem annyi – szólt Polyxena kisasszony. – Mert nem az tesz egy napot, amikor a Föld megfordul maga körül, az csak „egy föld”; hanem amíg a Nap megfordul önmaga körül, s az tesz huszonöt földfordulást, és így mi csak tizennégy nap óta érintkezünk egymással.

Ez ellen nem lehetett észrevételt tenni.

– S mily végtelen világokat bejártunk azóta együtt.

A halavány hölgy nagyot sóhajtott, s vágyteljesen tekintte fel az égre. Arcán az a kifejezés ragyogott, mintha egy egész életet tele gyönyörrel élvezett volna keresztül; kísérve sejtő reménytől egy másik még édesebb élet után, melynek örömeiről még eddig ábrándjai sincsenek. Igazán ártatlan, szűz kedély volt, kinél az élvezet csak a rokonszenvek találkozásában élt még; s kinél minden ösztön aludt még, s ellenszenvvel fogadta (mint szokták az alvók) azt a szót, mely őket fel akarja költetni.

Aztán hirtelen odafordult Ottóhoz, azzal az ideges fellángolással arcán, melyet a szemek szokatlan delejes villanása kísér, amikor a lélek a maga képét kölcsönzi a testi arcnak, s új alakot idomít vonásaiból.

– Merjek-e öntül egy nagy elhatározást kérni?

Ottó gróf villanyos melegséget érzett e forró szavaknál idegeiben.

– Bármit... – volt válasza.

– Igen nagyot. Rendkívülit. Lehetetlenséggel határost!

– Mondja ki.

– Nem. Nem lehet azt. Nem mondhatom én el – szólt a hölgy, és lesüté szemeit, és szempillái alatt két könnycsepp alá rejtőzött a küzdő szemérem, védve magát az ajkak árulása ellen.

Ottó úgy érezte, hogy élete fordulópontján van. Sohasem érezte magát így elbűvölve nő által.

– Engedje kitalálnom, mi az? – szólt az egész kezét kezébe szorítva, mely galvánilag vonaglott ujjainak érces nyomása alatt.

A leányka ábrándosan rebegé:

– Milyen szép volt az, mikor együtt jártunk a közel *csillagok* virányain!

Ennek az eszmének csak egy természetes folytatása lehet („járjunk hát e szép földi virányokon is oly boldogan együtt!”).

Ottó gróf érzé, hogy most meg van fogva.

– Kívánja ön...? – kérde a lánytól.

– Igen! Egy nagy elhatározást! – szólt most a leányka, egyszerre mindkét kezével görcsösen megragadva Ottó kezét.

– Jöjjön el ön együtt velem – a Szíriuszba!

Ottó gróf, mint akit csiklandanak, úgy kacagott fel e szóra. Öröme telt a megszabadulásban; de egyúttal túlföldivé lett hatványozva ez öröm azon felfedezés által, hogy van a világon leány, aki akkor, midőn ideálját egész a meghódolásig vitte, amidőn imádója megtérülten, vezekülten lábaihoz fekszik, s azt mondja neki, hogy mindent megtesz érte: – akkor azt kívánja tőle, hogy menjen el vele a Szíriuszba!

S ha Ottó gróf a sok tudomány közül egyet tudott volna, amit nem tudott: akkor az lett volna erre a válasza, hogy az útra hívó gyöngéd teremtést egyszerre mindkét karjával keblére ölelje, arcait, ajkát, homlokát, nyakát, ahol éri, csókjaival eláraszsa, s aztán azt mondja neki:

– Nem a Szíriuszba, szerelmes szellemem, hanem megyünk együtt Silindiába; te az enyim, én a tied; leszesz nekem feleségem, s aztán nem kell nekünk több közbenjáró szellem a másvilágról, az Isten nyugtassa meg őket.

Hanem hát ebből a tudományból nem kapott Ottó gróf, s ehelyett azt válaszolta Polyxena kisasszonynak, hogy:

– Elmegyek önnel a Szíriuszba.

És Ottó gróf éppen nem tréfált. Ő egész komolyan martalékul engedte magát annak a dicsvágynak, hogy kettőjükből világhírű spiritiszta médiumok váljanak.

S miért ne válhatnának magyar létükre?

Lám egy magyar gróf, *Szapáry*, elsőrendű próféta és kodifikátor a spiritiszták között. S egy magyar *Vay* baronesse nemcsak híres médium, de kiváló író a

spiritizmus tanában, s azonkívül ismeretes politikai jósnő. Tőle származott az a közkezen forgó jóslat, amit az ötvenes évek elején mint a „*hiszekegyet*” tudott *könyv nélkül* minden igaz magyar hazafi és honleány. Azért írjuk le, mert meglehet, hogy már elefejtették.

„1850: – gyász az öltözetben;

1851: – minden ügyünk rosszul megy;

1852: – a megváltó még el nem jő;

1853: – még súlyosabb lesz a járom;

1854: – tűrj és szenvedj szegény nép;

1855: – reményünk is széttörtött;

1856: – ami halad, nem marad;

1857: – nagy izgalom szerteszét;

1858: – megürül sok magas polc;

1859: – sápad és elfut sok kegyenc;

1860: – amit vártunk, itt van!”

De soká számítottunk arra az „itt van” esztendőre! És hát csakugyan hozott valamit. Nem ugyan azt, amit vártunk.

Én akkor egy lapomban közöltem is ezt a jóslatot; s arra ugyanazon tisztelt szerzőnő szíves volt nekem megküldeni a jóslat *folytatását*, melyet azonban a hirtelen szigorúra fordult sajtóviszonyok miatt nem lehetett nyomtatásban reprodukálni akkor; ím itt következik most:

„1861: – előttünk áll a nagy hegy;

1862: – a múltnál rosszabb jövőendő;

1863: – segítséget ki se várjon;

1864: – most nem tudod, hogy mit tégy?

1865: – kezd szakadozni a köd;

- 1866: – kezdődik a haddelhadd;
1867: – lesz benne egy örömhét;
1868: – ne siess, mert meglakolsz;
1869: – jó kedvedért majd megfizetsz;
1870: – sorsod tenkezedben;
1871: – felétek fordul a kegy;
1872: – úrrá lesz sok hetvenkedő;
1873: – okulunk a saját káron;
1874: – no de most már hová mégy?”

E nagy celebritásokat elérni volt Ottó gróf magas vágya. S miért ne túlszárnyalni őket? A természeti adomány: az idegéter megvan hozzá; azt csak fejleszteni kell. A mágnesező a gyakorlás által nő. Feladatai a lehetetlennek lehetővé tétele, s azután a lehetővé tett lehetetlennek a lehetőség törvényei szerinti kimagyarázása. Ez volt a fő különbség Ottó és Polyxena között. Ottó gróf szerint mindent az anyag és a világerő alkot; Polyxena meggyőződésében pedig mindent a szellem és az akarat. És ez éppen így volt jó! Hiszen éppen az ellentétek vonzzák egymást: a férfi és a nő; a férfi a pozitív pólus, a nő a negatív; az anyag a férfi, a szellem a nő; az erő a férfi, az akarat a nő. E kettő találkozásából származik a teremtés miráculuma!

Ottó gróf hevült képzeletében már látta kettőjük körül a bámuló világot, mely nem meri hinni azt, amit lát; de azért meghódol.

A spiritiszták fejedelmei az igazi „felkent fők”.

Ottó képzelmeiben már előre látta a diadalt, midőn Polyxena lebegni fog a föld felett, mint Angela della Pace; midőn ujjai hegyével a sötétben leveleket fog elolvasni; midőn a megnevezett elhunyt szellemét a vékony kárpiton át megjelenésre készíti, mint Davenport, s beszél vele, mint a prevosti látnoknő; midőn ficamokat fog meggyógyítani ráénekléssel, mint madame Dal Cin, s keresztüllát az embereken, mint Veronica Giulani; midőn beszélni fog minden vad nyelven, mint Crescentia Wolf, s játszani fog áriákat minden hangszeren anélkül, hogy hozzájuk nyúlna, mint miss Fox-Kane. – És azután együtt fog utazni a csillagokba övele, s leírja azokat saját tapasztalataiból; szebben, mint Flammarion.

Megfogadta neki „szellemére”, hogy el fognak utazni együtt a Szíriuszba.

Ez persze csak eksztatikus álomban történhetik meg. S ez esetben múlhatlan, hogy egy és ugyanazon pillanatban lépje meg az álom mind a két utazót.

Mert tudni kell, hogy a szellemek közlekedési eszköze a fény. S ez az „alkalmatosság” nem vár. Aki egy perccel később ül fel, az már csak a következő vonaton indulhat, mely az elsőtől éppen 42 500 mérföldnyire maradt hátrább.

E nehéz feladatnál egy megnyugtató felfedezést tett Polyxena Ottónak.

Szemérmesen, szemeit lesütve mondá el a titkot; mert kényes természetű vallo-más volt az.

– Mikor ön házunknál marad éjszakára, olyankor mi rendszeren egyszerre alszunk el mind a ketten. Ezt én bizonyosan tudom. Ön a negyedik szobában fekszik, velem paralel, három fal van közöttünk. Én rendszeren keletnek fordulva szoktam feküdni; de ha ön ugyanakkor nyugotnak fordulva teszi le a fejét: én el nem tudok aludni mindaddig, míg ön meg nem változtatja fekvését. Egy éjjel egész hajnalig nem bírtam elaludni; az órák háromnegyedet háromra ütöttek már, akkor eszem-be jutott, hogy önnek a feje alját bizonyosan az enyémmel ellenkező irányban vetették. Erre hirtelen én is áttettem a vánkosaimat a túloldalra, fejtől lábhoz, s egy perc múlva már szunnyadtam. S másnap ön is panaszkodott, hogy háromnegyed háromig nem tudott aludni. Az ok közös volt.

Ottó gróf lelkét a világéterig emelte e gyönyörteljes felfedezés. Hogy saját ideg-éterének oly varázsló befolyása van egy magasztos lényre, mely azt három falon keresztül sem engedi elszunnyadni. Távol volt tőle az a profán gondolat hogy hátha még a falak nem volnának közben!

Hanem másnap, midőn hazaérkezett Ottó gróf Silindiába, s Pakulár Gligor eléje jött beszámolni a gyapjával, meg az esett birkákkal, – a krétáról eszébe jutott, hogy minden szellemnek és spiritizmusnak van egy légió univerzális ellensége: a „számok”.

Mikor az ember „hinni” akar, szörnyen útjában van a tudománya.

Ottó gróf kalkulálni kezdett a krétával (delejiszonyatos tapintású ásvány), hogy mégis mennyire lehetséges az a vállalat, amire ő fogadkozott?

A szellemek, mint már konstatálva van, a fényt választák közlekedési eszközül, mely másodpercenként negyvenkétezeröttszáz mérföldet haladva, elég gyors szállítási közeg a naprendszer csillagai közötti utazásra. De hogy állunk a Szíriusszal? Az a legutóbbi hozzávetések szerint

háromezernégyszázötvenhétmillió-kétszázézer mérföldnyire esik a Földhöz, s amíg a szellemek gyorsabb omnibuszt nem tudnak kitalálni az utazásra, mint a fényt, ezzel az alkalmatossággal éppen negyvennyolc óráig tart a Földről a Szíriuszba eljutni, még szellemalakban is. S útközben nincs „restaurant”!

Más volna, ha Polyxena kisasszony *akarateréjét* eléje lehetne fogni a fénynek, mint lokomotívot; de Ottó gróf, mint materialista, ehhez az expedienshez nem folyamodhatik.

Ezzel a skrupulussal lovagolt vissza Ottó gróf még aznap Nyiagrára, kérdést teendő Polyxena kisasszonynál ebben a nagyon megszorító pszichofiziológiai feladatban.

Hanem hát arravalók a szellemek, hogy az ilyen kétségek között gyors segéllyel szolgáljanak. A szellemeket nem lehet zavarba hozni.

Mire való a pszichográf?

„Lucretia” válasza precízen így szólt:

– Igaz, hogy a Földről kiinduló sugár akkora távot, mint a Föld és a Szíriusz között van, negyvennyolc óra alatt futna keresztül. Úgy, de amilyen gyorsan halad a földi sugár a Szíriusz felé, éppen olyan gyorsan közelít a Szíriusz sugara is a Föld felé. Amikor mi közelítünk a fény erejével, a Szíriusz is közeledik ugyanazzal mi felénk. Eszerint a távol feleútján találkozunk össze. És így huszonnégy óra alatt odajutunk.

No, ez már nem olyan sok. Ennyi áldozatra csakugyan rászánhatja magát gavalér ember a médiuma kedvéért.

Csak a napot kell még kiválasztani. Egy szép derült, de holdvilágtalan estét kell kilesni. Aznap a nyiagrai kastélyban fog hálni Ottó gróf. Meg lesz parancsolva minden cselédnek, hogy másnap éjfélig senki se költse föl Polyxena kisasszonyt, se Ottó gróft; – (mert hiszen a Szíriuszban körütekinteni is csak kell egypár óra.) Már a mama is meg volt nyerve az expedíció számára (nem együttutazónak, ahhoz nem volt elég kedve); de ő is elég furcsának találta a gondolatot; csak azt kérte a vállalkozóktul, hogy ha a „Szirnyos”-ba elmennek, hozzanak onnan valami receptet, hogyan kell a zsizsiket a borsóbul kivesztetni?

Ha ez a csillagexpedíció végbemehet, Ottó gróf örök időkre nevezetes emberré teszi vele magát itt e Földön.

Hanem hát fátuma volt, hogy semmi vállalatát sem bírta egészen befejezni.

A meghatározott napon, mikor a geodémon legkedvezőbb viszonyokat látszott előkészíteni; az asztrálszellemek által tisztára volt seperve a lég: Ottó gróf, midőn a kastély kapuján belovagolt, annak udvarán egy idegen bricskát pillanta meg.

Ezt a bricskát nem a lelkek hozták ide. Nem ám, hanem négy mokány ló; amik már ki is voltak pányvázva a fűre. Ez nekik az abrak.

Határyné asszonyság pedig már a tornácban eléje jött a grófnak, s azt mondá neki, hogy:

– Lelkem, nagyságos szomszéd úr; ma nem utazunk a Szirnyosba. Vendég állt a házhoz: Toprongyossy Benedek úr öméltósága; igen fáin derék ember; de biz amiatt most a Xéninek a konyha után kell látni, mert Toprongyossy Benedek úr nem éri be azzal, amit a háromlábú cikográp pingál az asztalra, szívesebben látja az asztalon a háromlábú bográcsot, tele paprikás pörkölttel; s ennek az úrnak semmi járása a csillagokba, legfeljebb csillagot szokott rúgni egyszer-másszor, mikor víg társaságban jól berúgott, különben igen fáin, derék úr.

Hogy ezt nem tudták a kopogó szellemek előre megmondani!

Ottó gróf magában a Neptunusba kívánta az egész Toprongyossyt; ami igen pogány kívánság volt, miután a Neptunus még olyan lágy, hogy ha arra Toprongyossy Benedek ráhág, hát laposra nyomja a szegény planétát.

Mert Toprongyossy Benedek legény a talpán: természetén megfeszül a zsinóros dolmány, s reng a föld, s peng a sarkantyú, ahová ő lép, s ottmarad a patkója nyoma a parketten. Kerek szakála és göndör bajusza van, s nem kell azt festeni, fekete az magától is, mint a korom; a haját pedig nincs az a süveg, amely le bírja szorítani; sűrű az, és kemény, mint a sodrony; s két piroc orcáját örök mosolygásra kényszeríti a túlságos egészség.

Mikor bemutatták őket egymásnak, úgy a tenyerébe csapott a grófnak üdvözlét fejében; hogy abban minden magnetizmus egyszerre paralizálva lett.

Toprongyossy Benedek talpig jó cimbora volt. Nem csinált ő titkot abból, hogy ő bizony nem tud semmit. Hiszen ha mindnyájan professzorok akarnánk lenni, ki maradna diáknak? Ő csak publikum, aki hallgat és nevet. S igen jóízűen nevet. Ottó gróf egész ottléte alatt folytonosan az ő rovására élcel; őt szurkálja szarkazmusokkal, őt lövöldözi csípős apercukkel, őt csiklandozza pikáns iróniával, mond neki abszurdus bolondokat, miket az fideliter elhisz, s tódítja, ha az mondott valami nagy számárságot, hogy még nagyobb legyen belőle. Toprongyossy mind nem haragszik azért. Ő maga nevet legjobban a maga rovására. Neki magának csak egyetlenegy élce van, s azt el is mondja mindenkinek a legelső találkozásnál, amidőn a nevét bevallja: hogy ő az a Toprongyossy Benedek, akinek az ár-

mányos újságíró egyszer úgy nyomatta a nevét a címszalagra, hogy „Bekened”, s aztán úgy igazította ki, hogy „Beneked”. – S miután ő ezt az élcet harminc esztendő óta mindenkinek elmondta: valószínű, hogy már eddig sokan tudják.

Ottó grófnak feltűnt az, hogy mikor egyszer-másszor Polyxena kisasszony megjelent a teremben, konyhakötény volt eléje kötve, s az arca piros volt a konyhatűztől. Hogy lehet neki annyi delejességgel kiállani a takaréktűzhely mellett, mely csupa vasból van!

Sőt még az is megtörtént, hogy mikor az ebédhez felhoztak a puliszkát, s azt Toprongyossy Benedek nagy hahotával üdvözölte, kiáltván: „hahó! ez az én *testi eledelem!*” (Leibspeise), akkor Polyxena kisasszony szerény dicsekedéssel susogá: „ezt pedig én készítettem”.

Ottó gróf elszörnyedt: *puliszkát* készíteni *delejje!* A szent vitál-magnetizmust haricskadarára és kászu-túróra pazarolni! – De nem úgy lesz az! Valami nagyszerű asztaltáncoltatási jelenet készül itten. – Csak tehenkedj neki annak a puliszkának, te rüpök! – majd mi ketten rátesszük a kezeinket az asztalra; azzal egyszerre beáll a vitalizáló delejtáncolat, az ebédlőasztalból lesz „table moving”, egyszerre felemeli a lábát; felüti az álladat, s azzal úgy eltáncol előled puliszkástul együtt, hogy szaladhatsz utána!

Azonban ez nem történt meg. Polyxena kisasszony nem állította helyre az életdelejes láncolatot; az asztal recsegett ugyan, mikor Benedek úr rákönyökölt, de nem próbálta meg a ficáncolást, jobbnak látta veszteg maradni. Ottó gróf elnézte csendesen. – A betyár megette a *magnetizált puliszkát* az utolsó befaló falásig, s nem vált tőle *prikuliccsá*.

Persze hogy ebéd után szó sem volt semmi szellemutatványról. Elég „egy” ilyen ember, mint Toprongyossy Benedek, a világ minden szellemét az égi úrbe szétkergetni. Davenportnak egyszer Bostonban azért nem sikerült a szellemi mutatványa, mert hallgatóinak egyike szivarra gyújtott, s a hírhedett Home egyszer Berlinben kénytelen volt előadás nélkül bocsátani haza a közönséget, mert a szellemeket bántotta az, hogy egy néző úgy ült a széken, mint a lovon. Nem is kellett Toprongyossy Benedeknek más szellem, mint ami a savanyúvízben lakik. Néha az is megszólal nála: (mikor kirúgja a dugót a palackból!)

A feketekává után konfidens lett Benedek úr, s nagyon sokat be találván venni a mindenféle jó borokból, nagyon elkomorodott. Szokásuk az a délelőtt víg kedvű temperamentumoknak, hogy délután elkomorodnak, s akkor aztán elkezdenek „*okosan*” beszélni. Lelkiismeretfurdalás ez, mely azt hányja fel nekik, hogy most sokat ittak, s ha tüstént és bölcsen nem viselik magukat, még azt fogja hinni a társaság, hogy fejükbe ment a bor, s aztán mentül okosabban beszélnek, annál jobban elárulják, hogy sokat ittak.

Benedek most már egészen ismerte gróf Rengeteghyt; hiszen egyszer együtt voltak vadászaton a Hargitán! Most emlékszik már rá.

(Csakhogy az az *elébbeni* szenior volt, gróf Rengeteghy Leó gróf, Ottó gróf megboldogult nagybátyja, akire Benedek emlékezett, s akinek egyéni sajátságait aztán mind Ottó grófra ruházta át csupa régi barátságból.)

– Ugyan mit csinálnak a gróf úr fiacskái? Nagyok-e már?

Ottó gróf aztán elszámlált neki tizenkilenc élő gyermeket, hogy kiből mi lett és hová lett? A tizenkilencediknél megsokallta Benedek, s belevágott.

– De nini, a gróf akkor egy lábán sántított, amelyiket megtépett a medve.

Ottó gróf felvilágosítá róla, hogy egészen új kaucsuk lábikrát tétetett magának, s most akár táncoljon. Aztán meg hogy „parókája volt akkor a grófnak!”

– Most is az ez; csakhogy szálankint van odaragasztva a fejbőrhöz: angol találmány.

– Hát az a *nagy sinkorán* kutyája hová lett, amelyik mindig vele járt?

– Azt elvitték a perzsa trónörökös számára paripának.

Benedek úr csak azon akadt fenn, hogy hogyan patkolják azt meg?

– Hát a cserebogarat szereti-e még a gróf? Akkor marokkal ette.

Ottó gróf mondá neki, hogy most már a skorpióevésre adta magát.

S így beszélgettek egymással a legkomolyabban, míg a méltóságos asszony fel felvisített, mikor nem bírta a nevetést visszatartani tovább, s azt mondta, hogy olyanokat tud ez a gróf felelni, mint egy cikográp.

Ottó gróf végre meguntta ezt a multságot, s szedte a sátorfáit. Búcsút vett a méltós asszonytul, parolázott Benedekkel, s azt mondta Polyxena kisasszonynak, mikor kikísérte, hogy addig már nem fogja látogatását ismételni, amíg ez az úr itt időzik. S hogy azt megtudja, mikor ment el? mindennap átküldi a cigányposztát izenetért Nyiagrára.

De iszen küldhette azt! Ahová egyszer Toprongyossy Benedek letelepedik, nem madár az, hogy odábbrepüljön. – Hét nap mindig üres kézzel jött vissza a Csicsa. A nyolcadik nap aztán hozott egy levelet. A formáján látszott már, hogy azt a méltós

tóságos asszony írta; de még inkább a címzett sorain. Ezeket a betűket ő írta, mégpedig nem a cikográppal, hanem ökölre fogott kalamussal.

Belül pedig ez volt:

„Nagyságos gróf úr, kegyes uram!

Örvendetesen jelentem, hogy méltóságos Toprongyossy Benedek úr a mai szent napan eljegyezte leányomat, Polyxenát; máhaz egy hétre leszen az eskető. A gyermek nem akart; de a doktor azt komendálta, hogy jó lesz neki férjhez menni, mert különben vámpír lesz belőle, ha meghal; hát inkább hozzáadtuk. Jó ember úr. Nagyon instálam nagyságos gróf urat, ha kegyeskednék a Polyxenának násznagya lenni ez alkalammal. Családamat nagyon megtisztelve találám. – Maradak stb.”

Ottó gróf a Szíriuszról esett le!

Férjhez menni! Egy elsőrendű médiumnak! Hozzámenni egy eleven pohárszékhez! Feleségévé lenni egy lomha bútordarabnak, aminek férj a neve! Azt a kezet, melynek érintése alatt az asztal táncolt és csudadolgokat írt, odaadni Toprongyossy Benedeknek, ki táncol ugyan, de nem ír soha! S még ő legyen a kiadó násznagya ennek a lánynak, aki már szellemileg egészen az övé volt, lélekben vele kopulálva, a csillagokban vele együtt élve, álmában együtt ébáblírozva, aki valóságos delej-hitvestársa volt már, ki vele annyiszor álmódott együtt, ölelkezve három falon keresztül! s most azt ő feleségül adja egy kenyér-őrölő gépnek, egy bordesztilláló kazánnak!

Hiszen módjában lett volna neki azt megváltoztatni; csak azt kellett volna a méltóságos asszony levele alá írnia, hogy: „én pedig nem adom, mert az enyim”. S így visszaküldeni a levelet. Hanem Ottó gróf ezt az egy tudományt nem tanulta meg jól.

Kiábrándulásnak nevezte azt a felfedezést; hogy a szellemek is – szomjaznak...

Csalódott ebben a leányban: azt hitte eddig felőle, hogy az csak *szellemtárs* akar lenni; csak az egekben akar nászutazást tenni; csak együtt álmódni, – s íme, annak fejkötő kell!

A legelső gondolatja az volt, hogy szalad Silindiáról, meg sem mondja, hová? Hanem aztán meggondolta a dolgot. És nagyot nevetett. Vagy őrajta nevensenek, vagy ő nevensen másón: a történet nevetni való.

Visszaírt a méltóságos asszonynak, hogy ott lesz a lakodalmon.

Ott is volt. Kapott násznagyi selyemkendőt. Végignézte a szertartást, végigülte a lakomát. A menyasszony most is halavány volt; de nem mutatott semmi szomorúságot. A vőlegény csakugyan elmondta az eskető esperesnek is azt az élcét, hogy aztán az ő nevét a matrikulába se Bekenednek, se Benekednek ne írja, mint amaz ármányos újságíró. Vacsora után pedig kihordták az asztalokat (a cikográp rég a padlásra került már), s táncoltak világos kivirradtig.

A szellemek semmi galibát nem csináltak, nem fújtak el a gyertyákat, nem vágták el a böghúrokat; Ottó gróf azzal a tudattal poroszkált haza Silindiára, hogy ennek is vége van – ebből sem marad számára egyéb, mint az ideál fotográfiája...

...Polyxena aztán elment Toprongyossy Benedekkel haza Dicső-Szentmártonba, s hogy miként vitte el őt aztán a Szíriuszba? az az ő dolga.

VII.

Nekünk regényünk hőseit kell követnünk, ki, nagy kárára a regény meséjében megkívántató egységnek, szüntelen más térre invitál bennünket; mindent elkezd, de semmit el nem végez. Egyik-másik regényem szenvedett már ily fogyatkozásban, s elismerem; hogy azoknál ez az én hibám volt; de a jelen esetről az egész olvasóközönség a tanúm, hogy nem én vagyok a hibás, hanem a regényhősöm, aki mindenhez ért. Sok helyre elmegyünk mi még vele! Hát csak kövessük.

Mikor hazaérkezett a lakodalomból Ottó gróf, megállt a falitükör előtt, s így beszélt magához:

– Bizony csak nagy golyó voltál te ez ideig, kedves barátom, Ottó! Ne vedd tőlem gorombaságnak; hiszen négy szemközt mondom. Hát arra volt neked az eszed adva, hogy kifordítva viseld? Először elmentél katonának; engedted magadnak parancsoltatni, kucorogtál kaszányában, ettél prófuntot, verekedted barátokkal és ellenséggel, a bőrödöt összeszabdaltattad, lövöldöztetted magadra, s megfeküdted a kórházat... Aztán miért?... Játszóttál komédiát horvát szűkölködő testvéreink javára, viseltél oly szűk csizmát a nemzeti dicsőségért, hogy fél órába került a lehúzása; elbolondítottad a más feleségét, s aztán világgá futottál előle, mikor a tied lett, bekószáltad a kerek föld pusztáit, rengetegeit, s lőtted halomra a vadakat... S aztán miért?... Könyvet írtál viselt dolgaidról, híressé lettél róla; jól megfejték, jól megverték érte... Aztán miért?... Majd meg zenebolond lettél. Ez meg olyan bolond történet, hogy ezt el se lehet beszélni, ezt csak el lehet fütyülni. ...Hát kellett ez neked? Utoljára még a csillagok közé kíváncsoltál, s míg szellemmé akartad magadat tenni, bizony hagyta magad tenni lóvá... No ne haragudjál rám... hiszen nem bántalak... Van neked eszed is, tudományod is... De ideje már, hogy ez a kettő egy úton járjon... Ábrándulj ki... Kezdd el már az eszedet és vagyonodat valami okos célra használni... Mi volna az?... Mi volna egyéb, mint a mezőgazdaság... Van egy igen szép uradalma Bálvándon: tízezer hold búzatermő föld, kaszáló egy tagban... Ez most a régimódi gazdálkodás mellett néha jövedelmez negyvenezer forintot, néha négyezret, néha semmit. Például az idén... Még az igásmarhák számára való takarmányt is Styriából kellett hozatni vasúton, szénalepénynek sajtolva... A vén táblabíró-jóságigazgató ugyan azzal menti magát, hogy nagy volt az aszály, nem esett az eső... Itt van ni: az ázsiai indolencia! Dehogy ázsiai! Hisz Ázsiában rég tudnak ezen segíteni; de még Afrikában is. Hát Egyiptomban esik valaha az eső? Mégis Kanahán az. Már a fáraók idejében öntözték az országot a Nílussal. A kínaiak egész mezőgazdasága öntözőcsatornáikra van alapítva. A mexikóiaknak már az inkák idejében voltak öntöző vízvezetékeik; a japániak bambuszcsöveken vezetik át egy hegyről a másikkra a vizet, s rizst termesztenek a hegyoldalban. Magyarország címerében pedig ott

van a négy folyóvíz, de azért mégis minden ember csak a „keresztül” meg a „koronátul” várja a segítséget. Az angol farmer gőzmozdonnyal hordja körül a szántóföldjén a trágyalevet, s hosszú kaucsukcsövek segítségével mindennap megöntözi a búzáját. Kap húsz magot utána. Ha a bálvándi uradalmat ésszerűen rendeznék be, annyit kellene jövedelmeznie, mint a Reuß Lobenstein uralkodó fejedelemségnek... Ez azután dicső tér lesz egy gazdálkodó teremő ész számára; mintagazdaságot alapítani! Ottó gróf emlékezett rá, hogy ő ehhez különösen ért. Láta Napóleon mintagazdaságát Saint-Cloud-ban, bámulta Albert herceg gulyáit Windsorban, ellette a cukornádültetés titkait Kínában, s a gyapottermelésről sokat tapasztalt közvetlen szemlélet útján Virginiában; kitanulta a bor petinirozása módját burgundi mód szerint Frankhonban, s az indigótenyésztésbe egészen be lett avatva a Singapore-i nábob kertésze által; hozott haza Egyiptombul múmia-búzáat, mely százhatvan magot terem, mint a cirok, és cirok-magot, melynek a szárából cukrot préselnek, mint a nádból, és nádmagot, amelynek magja gesztenyeízű, és gesztenyét, amelynek gyökerén burgonya terem, és burgonyát, amelynek gyümölcse paradicsom alma. Látott szántani gőzekével Angliában, és tevével a kétágú ösztökével ekevas nélkül a Dobrudzsában. Láta Tibetben, hogy a jakot először megnyírják, azután megfejik, azután befogják. Elnézte Facsidzsio szigetén, hogy gombolyítják le a selymet, s aztán milyen pompás eledelt készítenek a fennmaradt pupákból, s kalapot emelt a kínai paraszt előtt, ki a birtokát képező tóból négyféle hasznot tud húzni: először potykát, keszeget fog benne, meg lópiócat; azokat besózza, elteszi télire; azután kacsától épít rá, kacsát költ ki és nevel a vízen; harmadszor bambusztutajt rak a vízre, a tó fenekéről felhordja rá a sarat, abba káposztát ültet, és negyedszer szivacsot tenyészt a víz fenekén. Ez aztán megé! Itt meg akinek ezer hold földje van, hanyatt vágja magát, s azt mondja, hogy hol hát az a *manna*?

Hiszen sok igazsága volt a dologban Ottó grófnak, s ha úgy az *inasesztendőn* kezdte volna, még igen jó gazda lehetett volna belőle; hanem ő is mindjárt mester akart lenni abban a véghetetlen nagy tudományban, amit még az sem tud egészen, aki holtig azt tanulta; és azért mégis minden ember azt hiszi, hogy ért hozzá. A csizmadiának, ha száz forintja van, már földet vesz és gazdálkodik; hogy lehetne hát ugyanezt rossz néven venni egy gróftul, akinek van is miből, és nagy tudománya is van hozzá.

De még a nemes szenvedélyen kívül van egy reális ok is, mely Ottó gróftól ez elhatározásában megerősíti. E kiábrándult és kijózanodott kedélyhangulatban eszébe jut, hogy az ő bálvándi birtoka mellett van nagybátyjának, gróf Erdőváry Tivadarnak a birtoka. Ennek van egy leánya, Piroska. Derék, jó falusi gazdaszszony. Egyszer látta csak, mikor ott volt nálok. Az öreg akkor azt mondta neki: látod, ez egészen neked való leány volna. Akkor nem mondott rá sem nemet, sem igent. Ez még most is megvan. Nem valami csodaszépség. De ha az ember feleséget keres, minek azt a csodaszépek közül válogatni? Az valódi sértés egy férjre nézve, mikor azt olvassa az újságból nyomtatva, hogy az ő felesége „szép”.

Mit szabad azt észrevenni az ugrifülesnek? Becsülöm érte a törököket, azok nem engedik a feleségük után kiabáltatni, hogy ki milyen szép. S mihelyt az asszony azt hagyja magának egy idegen férfitől megmondani, hogy „szép”, már egy kicsit hűtelen. Még ha a tükörtől hagyja is azt mondani magának, az is hűtlenség. A tükör is férfi, hímnemű: „der Spiegel”, „le miroir”, s ezt az asszonyok tudják jól. Azért legtöbbet ér az, aki nem nagyon szép. A házasesetnek vannak bizonyos céljai. S azok egészen beillenek a mezőgazdasági foglalkozásba. Az ember egészséges mellette.

Ottó gróf ily erős elhatározásokkal utazott el Bálvándra; ott legelőbb is felhívatta a gazdasági tisztjeit, s tudokra adta, hogy ezentúl ő maga személyesen fogja vezetni a gazdaságát. Nagy baj volt azonban, hogy már akkor késő őszt lévén az idő, a régi tiszttartó az ősziéket mind elvettette, s amint a nagy aszály után megjött a nagy esőzés, az mind szépen ki is kelt már. Ottó gróf eleinte azt akarta, hogy kiszántatja mind a háromezer hold búza- és repcevetést, s múmia-búzákat és festőmályvát vetteti a helyébe; meg is teszi, ha az igás barmait, kiteleltetés végett (a takarmány szűk lévén az idén), amint a szántást végezték, rögtön Erdélybe nem hajtották volna. Így hát csak meg kellett még hagynia erre az esztendőre, amit már együgyű elődei a földbe tettek.

A második feladata volt nagybátyját, Erdőváryt meglátogatni. Ott igen szívesen fogadták. Piroska még mindig szabad volt. Ottó gróf az első látogatásnál mindjárt megismerteté Erdőváryt idetelepedése kettős feladatával. Az egyik a gazdálkodás, a másik a megnősülés. Tett is kérdést aziránt, hogy Piroska grófnő szíve nincsen-e még lefoglalva?

Az elsőre nézve Erdőváry szolgált neki régimódi jó tanácsokkal.

Biz itt meg lehet még élni pusztá gazdálkodásból is; hanem legelső dolog az embernek számon tartani a jövedelmét, mert tíz év közül van három jó, három közepeszerű és négy rossz: ezeknek az eredménye együttvéve képezi a bevételek alapját; a kiadásoknak ellenben minden évben egyformáknak kell lenni. Ez, ami a birtokos saját feladata; a többit elvégzik a tisztjei, a cselédjei, azokat fizesse jól, és részesítse a haszonban. Tudjon mindent, ami történik; de ne parancsolgasson sokat, mert azzal csak fennakasztja a munkát; vegyen számba mindent, de ne vetesse észre, hogy leskelődik, mert akkor dacból is megkárosítják; lakjék mentül többet otthon; a pénzét tartsa takarékpénztárban, s váltó alá a nevét ne írja soha; s ha éppen nagyon megragadja a gazdasági szenvedély, s új módokat akar behozni, akkor tanulmányozza az időjárás, a talaj természetét, jegyezgesse fel sok éven át személyes tapasztalatait az idevonatkozó tárgyokról, aminők a száraz, hótalan tél, a késői fagyok, a nyári aszály, a jégesőjárás, a rozsdá, az üszög, a ragya, a drótféreg, a földi bolha, a hesszeni légy, az atkás talaj, a víz árja, a savanyú föld, a szikes föld, a futóhomok, a szőlőbetegség és burgonyabetegség és a zöldrothadás, a penészféreg, az áska, a vándor hörcsög és mezei egér, a métel,

szőrféreg, vértályog, lépfene és keleti marhavész; az árvíz, a feneketlen utak; a drága napszám, az olcsó vásárló; kolera, vérhas, váltóláz nagy munka idején, hébe-hóba egy kis asztagfelgyújtás és az adóegzekúció s más efféle elemi vi-szontagságok; aminek ezek különösen megártanak, olyan se flórát, se faunát ne akklimatáljon. Azután iparkodjék tanulni attul a nagyon híres professzortul, akit „más kárának” neveznek; de a saját kárából veendő leckéket, amennyire lehet, csavarogja el.

Ami pedig a második kérdést illeti: Piroska szíve még szabad; lásson utána Ottó öcsém, hogy megnyerje.

Ottó gróf az utóbbi tanácsra azt mondá magában, hogy jobban értem én azt, öreg, mint te! Az elsőre nézve pedig: „ezt meg már éppen jobban értem, mint te!”

Nem az a gazdának az első teendője, amit te mondasz; hanem az, hogy ha van egy milliót érő jószága, akkor vegyen föl rá háromszázezer forintot, s ha egyszer aztán ez a zsebében van, akkor könnyen fordíthat egyet az egész világon.

Ez nem is volt nagy mesterség: Ottó gróf birtokára lehetett kapni háromszázezer forintot a földhitelintézetől, ami a záloglevelek árkelete szerint felülért kétszázöt-venezernél.

Kezdeni azonban egyhirtelen nem is lehetett mit. Első feladata lett volna persze az öntözőcsatorna-rendszer. De azt egy ember a saját birtokán nem létesítheti. De létesítheti egy egész társulat. Ottó gróf már az alapszabályait is kidolgozta egy országos öntözőcsatorna-létesítő társulatnak, s remélte az ehhez szükséges tőkepénzeket könnyűszerrel, hazafiúi aláírás útján beszerezhetni. (Még akkor nem volt magyar parlament, mely a külföldi tőkéket kamatbiztosítással megtele-pülni segítsen.) Hanem egy kis baj jött közbe. Az, hogy az év őszén annyi eső esett, mintha az elmúlt évben esőért mindenünnen beküldött petíciók özönét most egyszerre láták el kedvező hátiratokkal a fellegek között, s ennek következtében oly feneketlen sár támadt Ottó gróf és szomszédjai között, hogy mikor nagy nehe-zen el tudott valamelyikhez ötlovas szekéren vánszorogni, s annak a tervét előad-ta: a felszólított összetett kézzel könyörgött neki, hogy ne öntöztesse még csator-nával is a földjét, hisz így is minden rét víz alatt áll.

S ez így tartott egész télen. A vén jószágigazgató azt mondta, hogy ez a jó esz-tendő nekünk. – No, annál több ideje maradt Ottó grófnak Piroskát meglátogatni. Erdőváryékhoz nem kellett öt ló, oda egy paripán is át lehetett lovagolni; minden-nap szívesen látták. S minthogy Piroska grófnő nagyon kevés beszédű volt, Ottó gróf, hogy őt maga mellett fixírozhassa, azt gondolta ki, hogy megtanította őt piké-tet játszani. Nincs annál kedvesebb multság, mint mikor két egymáshoz gyöngéd viszonyban álló ember pikétet játszik, és aztán mind a kettő azon törekszik, ho-gyan tudná a másikkal *megnyeretni* a partit? Hogy lesnek egymás kártyájába,

csak azért, hogy magukat rongthassák. Hogy hallgatják el az elsőbbségeiket, hogy skartolják le a kész négyeseiket, hogy hajigálják el a biztos ütőiket! s aztán amelyik vesztett, hogy tettetni a kétségbeesést, azért, hogy a másíknak örömet szerezzen! Ha pedig „kénytelen volt” nyerni, milyen diadalt ül vele, azért, mert tudja, hogy a vesztes fél milyen nagyon örül annak. Igazi hamis játékosok! Azonban Ottó gróf gyakorlottabb játékos lévén, mégis az volt a végeredmény, hogy rendszeren ő hagyott ott néhány forintot Piroska grófnénál mindennap.

Eközben készítette nagyszerű gazdasági terveit. Ebben az évben ugyan nem volt szükség trágyalével öntöztetni a búzáját, se guanót hozatni Iquique szigetéről: a múlt évi kényszerugarolás után olyan termést adott az Úristen, hogy soha olyat az angol farmer nem látott. A magtárak a harmadik emeletig teltek búzával. – Hanem megint volt egy nagy baj. – Az, hogy a tiszta búzának az ára leszállt két osztrák forintra.

Mit csinál az ilyen bőtermés-ínség idején a jó gazda?

Erdőváry gróf szerint azt csinálja ilyenkor a jó gazda, hogy otthagyja a magtárban a búzáját, vár vele, míg felmegy az ára, s addig előveszi a takarékpénztárba tett tartalékösszegeit, s költ azokbul.

Ottó gróf szerint nem így nyilatkozik a gazdasági zseni; hanem úgy, hogy ha rossz ára van a gabonának itthon, a jó gazda épített a tagján egy gőzmalmot; megőrleti a búzáját lisztnek, kiküldi Brazíliába; ott van állandó biztos piaca; eladja ott. Mert csak az a jó gazda, aki egyúttal gyáros is és kereskedő. Ottó gróf hozott egy anglust, s építtetett vele gőzmalmot.

Harmincezer forint bánta csak.

Hanem mikor készen volt, akkor vették észre, hogy nincsen hozzávaló víz. Megmondta azt előre Erdőváry az öccseurának, hogy csordakutat ugyan mindenütt lehet itt ásatni, hét lábnyira már megkapni a vizet, de az sekély víz, ha egész nap merik, kifogy, nyáron éppen kiszárad, s annyira kovany-tartalmú, hogy ha azt gőzgépitásra használják, minden héten három nap pauzálni kell az üstnek, amíg a követ kiverik belőle.

No, de aki mindent tud, ezen a bajon is tud segíteni. Ottó grófhozatott magának egy másik anglust, s fúratott vele a gőzmalom számára egy artézi kutat.

Az belefúrt neki a földbe másik harmincezer forintot, még tán most is fúr: azóta a szilúri rétegekben járhat valahol, s nagy csoda, ha az „*ichor*”-t fel nem találta; hanem vizet az sem talált.

Ottó gróf rájött arra a meggyőződésre, hogy Magyarország földje nem való búza-termelésre. Egy szerencsés látnoki pillanatban az a sugallat szállta meg, hogy jövőre fő figyelmét a gyapottermelésre fogja fordítani. Soha jobbkor! Az *Észak és Dél* közt folytatott háború miatt az amerikai gyapot csak blokádtörés útján lett kapható Európában, ha most ez alkalmat megragadjuk, s elkiáltjuk egyhangúlag a jelszót: „cotton is king!” (gyapot a király!) – akkor nem vakarja most a fejét a finanszminiszter, hogy honnan fizesse az adósságainkat? Mi kölcsönöznénk Belgiumnak 4%-ra. Hanem hát senki sem akarta követni Ottó grófit. Erdőváry gróf egész nyíltan megmondta neki, hogy „hagyd te az akklimatálást, experimentálást, kedves öcsém, a császároknak, érchercegeknek, akiknek van elég pénzök hozzá, s ha nincs, préselnek: vagy a bankóprésből, vagy az alattvalókból. Nem nekünk való ez!” Ottó grófit ez nem riasztotta vissza. Hozatott magának egy harmadik anglust, azzal berendezteté a nagyszerű gyapotültetvényt, mely díszlett is gyönyörűen: csupa öröm volt elnézni szeptember vége felé azokat a szélesen elterülő táblákat, amiken a mályvarózsaalakú, sárgás, testszínű virágok mint egy bronztenger hullámozgottak. Már a magtokok is érő félben voltak; sőt egyes halmsabb helyeken böngészni lehetett a kipattanó tokokból a hófehér gyapotpelyhet. Rendkívüli gyapotszüret ígérkezett. Az anglus (Nr. III.) már meg is hozatta Brightonbul a gyapottisztításra szükséges gépeket, miket a szüretelés helyszínére kell vontatni, s ott rögtön legyاراتolni a magrul a gyapotot, mert ha az beletörik; olajos lesz és hasznavehetetlen. Ez is harmincezer forint. De a várható gyapottermés százezret ér!

Október elsejére virradóra aztán jött egy kicsike kis dér. Olyan kis haszontalan dér, hogy a hazai ideszokott kukorica, szőlő oda se néz neki. Hanem a gyapotnak az éppen elég volt. Másnap aztán megint vidám, derült idő lett, s tartott a meleg egész novemberig: csak arra az egy éjszakára tetszett neki a 0 fokon alul 1/2 fokkal alábbszállni; s az egész aranyszínű ültetvénytengerből lett azontúl egy nagy fekete tenger; levél, virág, magtokok olyanok, mint a tinta. Jó volt minél előbb leszántani, hogy ne lássa az ember.

Volt Ottó grófnak egy gyönyörűen berendezett szőlője: egy egész hegyoldal, amit még a régi vincellér és pincemester telekített, ez ritka jó veres aszúbert szokott teremni, mely vetekedett a ménesivel. Keveset termett, az igaz, hanem akóját kétszáz forintjával vették, s bizonyos vevője volt mindig. Ottó grófnak nem tetszett ez a művelési mód. Elhatározta, hogy a szőlőjét hooibrenkezni fogja. Ki nem látott hooibrenkezett szőlőt? Aki nem látott, örüljön rajta. A módszer abból áll, hogy a szőlő igen sok bort teremjen. Hogy milyent? Az aztán a krumplicukor dolga, meg a spirituszé. Mikor ezzel az anglussal (morvaországi hollandus volt ugyan, de mondjuk, hogy Nr. IV.) megismertette a szőlője állapotját Rengeteghy Ottó, ez a hírhedett szaktudós rögtön távolról is felfedezte, hogy hiszen nem aszúbornak kell azon a talajon és tőkén teremni: már abból az ő módszere szerint valóságos „lacrima Christi”-nek kell előállani. Adott aztán utasítást hozzá, hogyan kell vele elbánni: minden második tőkét ki kell vágni, a tavalyi vesszőket sodronyra kifeszí-

teni, s ezért a titokért holdankint öt forintot fizetni a felfedezőnek. Lett is abban az esztendőben szőlő sok; s az a jó volt benne, hogy csőszt se kellett mellette tartani, mert elfutott attól nemcsak a tolvaj, de még a rigók is átköltöztek tőle a Tiszán túl. Másutt már rég leszüreteltek; de a hooibrenkes szőlőben híre sem volt, hogy a szőlő barnulni akarjon. Pedig aranyidők jártak október végén, mint csak a kánikulában. A Nr. IV. anglus azt a tanácsot adta, hogy le kell levelezni a szőlőt, ha nem akar érne a fürtje. Megtették neki. Akkor aztán ahol megsütötte a forró nap a szőlőt, ott megsült és megfőtt. Ottó gróf novemberben zaklatni kezdte Hooibrenket, hogy mi lesz a szőlőjével? nem érik ez meg soha. A tudós kertészauktoritás aztán összeszidta, hogy az ő metódusa nem a magyarországi rideg klímához való. Ha itt hooibrenkezni akar valaki, rakasson le alagcsöveket a szőlőjébe, és fűttesse a talajt. Ottó gróf még ezt is megtette. Drainage-oltatta a szőlőjét, s fűttetett alája pogányul november végéig, még csak a hó le nem esett: akkor szüreteltek. Lett is aztán elég „lacrima Christi”; már ti. hogy aki abból ivott, kicsordult a könnye, Krisztus utolsó szenvedései jutván eszébe tőle.

– Nem való ez az ország semmiféle termelésre – mondá Ottó gróf –; valamint hogy vannak Dél-Amerikában egész országok, amikben semmi ága a földművelésnek nem honosulhat meg: a mi fő feladatunk a baromtenyésztés.

Hiszen az is igen szép tudomány, s Ottó gróf birtokán régen gyakorlatba volt véve. Voltak törzsgulyái, ménesei, híres merinónyája; csakhogy azoknál ő mind szebbeket és jobbakat tudott másutt. Ambíciójává tette, hogy neki mindenből legyen, ami csak a világon híres, nevezetes barom, az aargoui tehéntől az angol versenyparipáig, s azoknak a számára palotákat építtetett istálló helyett, s juhász, lovasz csupa birka-osztálytanácsos és ló-titkár volt nála. Büszke is volt az eredményre!

A gazdasági kiállításokon arany-, ezüst-, bronzérmeket nyert, a futtatásokon ezüstbillikomokat, s a győztes barmainak arcképeit acélba metszették.

Egyszer azt mondta Ottó gróf Erdőváry gróf nagybátyjának több szomszéd társágában:

– Hja, én jövőre más birkagazdaságot fogok folytatni, mint a szomszédaim. Az én birkáim tejéből a legtokéletesebb chester-sajt készül. Jövőre én minden birkának a két tölgyét kifejetem, s csak a másik kettőt engedem a báránynak kiszopatni.

– Tudod mit? – mondá neki Erdőváry – légy szíves *előbb* a báránnyal kiszopatni a birka egyik két tölgyét, – *azután* fejed ki a másik kettőt chesternek.

Az erre támadt nevetésből észrevevé Ottó gróf, hogy valami furcsát mondott. Hanem hát tudós embernek nem szabad bevallani, hogy tévedett, tudós ember-

nek becsületbeli kötelessége, ha a holdat napnak nézte, *bebizonyítani*, hogy igaz van.

– Hja, én nem ezeket a komisz európai birkákat értettem; egzotikus birkákról beszélek: olyanokat fogok meghonosítani.

Erdőváry gróf azonban szintén megbikacsolta magát, s azt állította, hogy sehol az egész világon nincs az a kérődző, hasított körmű és *gyapjúviselő* állat, melynek két tölgénél több volna.

Ottó gróf fogadást ajánlott. Fogadtak ezer szivarba. Eldönti a fogadást Oken. Az öreg gróf könyvtárából kihozták Okent, s abbul Erdőváry ráolvasta Rengeteghyre a birkafajnak megismertető jeleit. Hanem aztán meg Rengeteghy vette át az Okent, s viszont rásütötte ellenfelére a könyvből a „jak” leírását, mely az igaz, hogy nem birkafaj, de *gyapjút visel* és négy tölgye van. Aki mindent tud, annak igazának kell lenni.

– És így én kapom meg az ezer szivart.

– Megkapod, ha *meghonosítod a jakot!* – erre fogadtunk.

Ekkor aztán Ottó gróf, hogy az ezer szivart megnyerje, s igaza maradjon, egy calcuttai ismerős bankárház által megrendelt magának Tibetből egy egész gulya jakot; bikástul, borjústul. Mire Magyarországra megérkeztek, még megvolt egy tizedrésze. Azokat aztán nagy diadallal szállították gyaloghintóban Bálvándra, a velük utazott Dalai Lámával (vagy nem tudom én, minek híják ott a csordapásztor?), azzal együtt.

Hanem egy igen nagy baj volt a jakkal. Az, hogy annak nem elég a tibeti tehénpásztor, annak tibeti ivóvíz is kell; mert ahhoz a mi kútjainkhoz otthonos, víziborjúval viselő, tízszarvú bogaraktól hemzsegő, szikízű, hínárszagú, békafüldötte, állott, pállott vizekhez a jak hozzá sem szagol, annak az a kristálytisztá, jéghideg, szénenyterhes ital kell, ami a Dhavalagiri szikláiból fakad, s amitől a tudós utazók állítása szerint a vadállat megszeli, s az ember megmámorosodik.

Mit kell tenni? Desztilláltatni a kútvizet, s aztán egy angollal (Nr. V.) jégkészítő gépet állíttatni fel; s ekként mindennap lepárolt és jégbe hűtött vézzel traktálni meg a jakokat, hogy százzrétű pacal-aszályt ne kapjanak.

Hanem az ezer szivart megnyerte Ottó gróf, s kapott a kiállított jakjaiért elismerő oklevelet a londoni exhibitionbül.

S nem ez volt a legnagyobb kitüntetés, mely őt mint mezei gazdát érte. Egy Lipótrend alakjában jött az meg, amit különösen azáltal érdemelt ki, hogy a múlt nyári

nagy országos járvány alkalmával oly hathatósan segélyére sietett a szegény földnépének.

Mert hát mit is csináljon a falusi ember, ha tanult ember? Kénytelen a természet-tudományokkal foglalkozni. A gazdának örökösen bíbelődnie kell a górcsővel, a retortával, a barometrummal, hidrométerrel, az ózonméterrel: szükséges hogy obszervatóriuma is legyen, amelyből a csillagok járását, a napfoltokat és az üstökösöket vizsgálhatja; ilyenformán az ember belejön lassankint az orvosi tudományokba; gyakran kénytelen is íziben maga doktor és patikárus lenni: sertésen, birkán próbálgatja, kanászon, juhászon folytatja; egyszer azon veszi észre, hogy valóságos csodadoktorrá lett, s jó szerencse, ha csak homeopathiával gyógyít.

Ottó gróf a nagy epidémia alkalmával ott, a maga pusztáján tömérdek embert kigyógyított, és bámulatos szerencsével.

S mi volt a gyógyszere? Igen egyszerű panacea. A „*ginsenggyökér*”. Ezt ő Kínában ismerte meg. Ott állandó ez a járvány, s mindenütt ginsenggel gyógyítják.

Mikor a járvány kiütött Csehországban, ő rögtön gondoskodott, hogy kapjon Kínából tíz mázsa ginsenggyökeret: abból aztán kész decoctummal várta a járványt, mire idejön.

S minthogy a paraszt olyan agyafúrt, hogy nem siet rögtön gyógyíttatni magát, amint a baj kezdődik, hanem megvárja, míg belehal, s akkor lamentál már: tehát Ottó gróf azt tette, hogy bizalmat gerjessen a ginseng iránt, hogy kihirdetteté a parasztok között, valaki csak legkisebb baját érzi, rögtön siessen fel a kastélyba, ott megkapja a medicinát, s kap mellé egy forintot; ha messziről jött, megtérítik a fuvarját; s ha meggyógyult, megint jöjjön vissza jelenteni magát, megint kap egy forintot.

De annyi páciense lett erre a promulgációra Ottó grófnak, hogy négy vármegye valamennyi gyakorló orvosának sem volt több; s mind visszajött az meggyógyultan, egy sem halt meg: olyan csodatevő szer az a ginseng. De *rettentően* is grasszált azon a vidéken az epidémia!

Egy este Erdőváry gróf maga is azt mondta Ottó öccsének, hogy valami változását érzi, aligha a járványt nem kapta meg; nem nyerhetne abból a csalhatatlan panaceából?

Dehogynem! Ottó grófnak tele volt vele a zsebe. Urak számára por alakban tartotta azt készen, csak a parasztnak adta flaskában, úgy jobban ízlik neki. Rögtön elővett egy tucatot, s szolgált az orvosi utasítással Erdőváry grófnak.

Erdőváry végig hagyta magának magyarázni, hogy mi legyen a poharakkal, akkor azt mondá:

– Hát a *forint* hol marad?

– Micsoda forint?

– Hát nem adsz mellé *forintot*? Akkor nem is leszek én *neked* beteg.

Ottó grófnak ez szeget ütött a fejébe. Talán nem is annyira a ginsengért jön ez a sok „lázár” az ő patikájába, mint inkább a forintokért. Megpróbálta másnap a forintosztást „beszüntetni”, s csak ginsenget osztott. Úgy elmúlt harmadnapra az epidémia az egész vidékről, mintha vízbe ölték volna.

Ezért kapta aztán a Lipót-rendet.

Ezalatt pedig folyvást járták a pikétpartik Piroska kisasszonnyal, eleinte vizavi, később egymás mellett ülve, hogy jobban beleláthassanak egymás kártyájába.

Ottó gróf egészen otthon *érezte* magát Erdőváryéknál, s csak szavába került már, hogy otthon is *találja* magát: egy kérő szavába Piroskához, amire bizonyosan „igen” lett volna a felelet.

De Ottó gróf várt. Arra várt, hogy Erdőváry tegye fel elébb a kérdést.

Mert az igen nagy különbség, hogy ki teszi fel a kérdést?

Piroska grófné egy kerek milliót kap hozományul. Csakhogy:

ha Erdőváry teszi fel a kérdést, akkor az az egymillió „kényre-kegyre” adja meg magát a hódítónak;

ha pedig Rengeteghy Ottó teszi föl a kérdést, akkor ahhoz az egymillióhoz annyi capitulationalis feltétel lesz kötve, az annyi elővigyázati rendszabályokkal lesz halhatatlanná téve, hogy a megnyerő csak üvegen át nézhet majd rá.

Ez a nagy különbség van a dologban.

Ottó gróf pedig eljöttek látta az időt a példálózásra.

Egyszer a bevégzett pikétpartik után, mikor tíz egész forintig adózott udvariasságának, tréfásan fordítá ki az üres tárcáját.

– Tessék! Ez volt az utolsó pénzem. Holnap, ha meg nem hívnak ebédre, nem tudom, mit főztek otthon?

– No, hát jöjjön ide – hívá őt nyájas szóval Piroska grófnő.

– Hja, az nem lehet. Holnap ki kell mennem az erdőre, ha valami gazdag utazót hozna elém a sors, akit kifosszak. Most már látom, hogy nem élhet meg mai világban becsületes ember, hacsak nem rabol.

Erdőváry nem nevetett e kényszeredett elmésségén; nagyon komoly volt. Egyenesen az elevenjére tapintott az öccsének.

– Ugyan, kedves öcsém, te jó számító vagy, számítsd ki magadnak, hogy ha te hétpercentes pénzt veszsz föl a jószágodra törlesztés mellett kölcsön, s ennek a törlesztésére megint húszpercentes pénzt szedsz fel váltóra; azután a birtokodat szenvedélyes gazdasági kísérleteid mellett három perccel jövedelmeztesd: hány esztendő kell arra, hogy az egész uradalmadat elgazdálkodd a lábad alól?

Bizony nehéz aequatio volt ez.

Ottó gróf összefonta a karjait, s azt mondá:

– Hm. De hát mit csináljak?

Erre Ottó gróf azt a választ várta Erdőváry gróftól, hogy „Piroska leányom, hagyj bennünket magunkra”.

S aztán következik a felajánlott millió, amivel az eddig „elgazdálkodottakat” helyre lehet majd ütni.

De bizony Erdőváry gróf egészen mást felelt rá.

– Mit csinálj, kedves öcsém? Csináld azt, hogy add ki haszonbérbe a bálvándi birtokodat valami jóhitelű embernek; aztán eredj fel Bécsbe, maradj ott, és soha gazdaságról ne is álmodjál. Annyi ésszel és tudománnyal, mint neked van, az ember *csak miniszter* lehet; semmi egyébbe a világon nem való.

Ez ormóttan nagy gorombaság, ha jól felvesszük a dolgot.

Ottó gróf nem beszélt errül a tárgyul többet. Csak azt várta, hogy a szivarját kiszíja, aztán búcsút vett.

Piroska grófnő kikísérte Ottó gróft az előszobáig, ott megállította egy bizalmas szóra.

– Ön pillanatnyi pénzzavarban van – súgá a grófnő szerelmes hévvel. – Ne vegye tőlem rossz néven. Amit sok év óta elvesztett ön nálam kártyán, ezer forintra megy: én megtakarítottam azt mind, minden bankjegyet egymásra rakva, ami öntül jött. Vegye el azt most tőlem...

...Ha Ottó gróf azt a nagy tudományt tanulta volna, amiből nem tudott semmit, mikor ezt a szót hallotta, mikor megtudta, hogy van egy lény, aki napról napra minden egyes bankjegyet, amit tőle kapott, mint megannyi drága emléket, egymás fölé rakott, s azt, – a saját pénzét, – aki többel nem rendelkezik, mert nem is sejti, mi vagyona van, most felajánlja annak a férfinak, aki minden gondolatját bírja, – akkor azt kellett volna erre mondania:

– „Nem viszem én el a te ezer forintodat, sem a te milliódát, hanem elviszlek tégedet magadat, te drágább kincs az egész teremtett világnál; s aztán őrizz meg engemet is úgy, ahogy megőrizted azokat a papiros rongyokat, amiket tőlem kaptál!”

Hanem hát Ottó gróf azt a tudományt nem tanulta. Ehelyett azt mondta a grófnőnek:

– *Quelle plaisanterie, chère comtesse!* (Szegény comtesse, ő még nem tudta azt, hogy ezer forint nem pénz, s hogy kártyán nyert pénzt visszakínálni: legszélő megbántás.)

S azzal vette Ottó gróf a kalapját, a lovagkorbácsával a nyargonccsizma szárára vágott, s eltávozott. Megneheztelt. A grófra is, a leányára is. Leginkább a leányának a hozományára.

A birkákat, a jakokat és különösen a gazdasági mindenféle masinákat pedig radikaliter megutálta.

Azt, hogy Piroska grófnőtől el tudott válni anélkül, hogy egy „kisztihand”-ot mondjon neki, még nem csodáljuk; hanem, hogy a jakokat ott tudta hagyni legkisebb szanszkrit nyelven tartott búcsúvétel nélkül, ez a lélektani talány csakugyan megoldást követel.

A szerencsétlen! *Komplimentnek* vette Erdőváry grófnak azt a *gorombaságát*, hogy „neked annyi eszed van, hogy ezzel csak miniszter lehetsz és semmi más”...

S komolyan utánalátott az adott tanácsnak.

Mert hiszen ami a diplomáciai tért illeti, azon meg már éppen otthon volt Rengeteghy Ottó. Legifjabb korában már Szentpétervárott kezdte mint attasé, s

egyszer segített Mensikoffnak felölteni históriai nevezetességű paletotját. Pertu volt Cuza fejedelemmel. A Tuileriákban együtt játszott a „Schwarzer Peter”-t Metternich herceggel, s szincerizált „Old Pam”-mal fél óráig egy „fox-hunting” hevélye után. A keleti kérdést Szadik bejvel tanulmányozta (a Mabilie-ben). A Monroe-doktrínáról nem kevésbé tiszta fogalmai voltak, mint a Tehuantepec-szerződésről, s Cavourt csak ő értette tőkéletesen. Határozott nézetei voltak a németországi hegemonia kérdésében. Persignyvel, ha akarta, frère et cochon volt. Bámulta Eugeniát, s lenézte Napóleont. Volt kihallgatáson a pápánál, s beszélt óra hosszat Antonellivel latinul. Proudhonnal polemizált, s Mill Stuartot egy ízben helyreigazította. Jelen volt az angol parliament, a francia corps législatif, az amerikai congress, a német Reichstag s a szerb skupstina nevezetes ülésein, s hallotta a magyar parlamentben e szavakat: „honoratu adunataru!” Macellariutól. Olvasta Machiavellit, s bírta Welker Staatslexicona legújabb kiadását. Fel tudta fogni a legújabb tanzimát horderejét Törökország újjáalakulására, s kombinációt csinált az „ifjú oroszok”, „ifjú csehek” és „ifjú szászok” törekedéseiből. Határozottan a Manchester-iskola hívének vallá magát. Tagja volt az „Orange-páholyok” egyikének. Amerikában a „Locofocos”-okkal egy követ fűjt. A karbonárikat színről színre ismerte, s a pápai internationale gyűldéit, valamint a moszkvai nihilisták pokol-páholyát, álruhában életveszéllyel kémszemlézte. Be volt avatva a chiffe indéchiff rable-be, amelyben az uralkodók nagyköveteikkel leveleznek, s au fait volt az udvari ceremonieknél. Kisujjában volt az egész heraldika, s mindenféle címetet helyesen tudott fölteni. S ami végre a belpolitikát illeti: nagy tisztelője volt Schmerling lovag bámulatosan nagyszabású állameszméinek.

Hogy ennyi ismeret és hivatás mellett miként nem jutott eszébe Ottó grófnak hamarább, hogy az ő igazi életpályája a diplomáciai magaslaton van? – annak magyarázata a helyzetben, körülményekben és az időkben rejlik.

Mikor az abszolutizmus parancsolt, akkor a magyarok nem kellettek; mikor a liberális politikusok kerültek felül, azoknak a konzervatívok nem kellettek; mikor a cseh konzervatívok kerültek felül, azoknak a magyar konzervatívok nem kellettek, s mikor a magyar konzervatívok jutottak befolyáshoz, azoknak az ifjú nemzedék nem kellett. Mindig volt valaki a rúdon, aki az olyan vágású embereket, minő Ottó gróf, nem engedte felkapaszkodni.

Végre eljött az ő idejük is.

Indikálva volt az alkalom: a legmagasabb kitüntetést megköszönni.

Isten hozzád indigó-plantage! gőzmalom! ártézi kút! Farewell jak-gulya! kopófalka! telivér! Szervusz örökre hooibrenkes szőlőhegy! – most Bécsbe megyünk.

Ezúttal a szerencse különösen tenyerére látszott venni hősünket. Magánál az udvarnál való tisztelgése minden nevezetesebb momentum nélkül esett meg, szokás szerint.

Amint a magyar kancellár hivatalszobájában megjelent, hogy nevét a kihallgatásra előjegyeztesse, a titkár sajnálattal jelenté, hogy őexcellenciája legalább egy hétig nem fogad, mert beteg. Ez ugyan rossz ómen lett volna, ha ugyanabban a percben, mint a színpadi véletlen, nem nyílik a kancellárhoz vezető oldalajtó, s azon keresztül, mint Deus ex machina, ott nem terem Ottó gróf előtt egy régi „szükségben kiségitő”, egy kipróbált pártfogó, egy igaz hű szövetséges:... Bojtorján barátunk.

Amint Bojtorján barátunk meglátta Ottó grófit, se kérdett, se hallott, nyakába borult: „hozta Isten!” – megtörülgette a frakkja ujjával a gróf mellére akasztott érdemrendet (hogy fényesebb legyen), kitalálta a gondolatját: „őexcellenciájával akar találkozni?” Nem is várta be rá a választ, megfogta a gróf karját, betolta az ajtón, mintha ő volna a hivatalfőnök; bevezette a várakozási terembe, mintha ő volna a komornyik; s rohant a kihallgatási terembe a grófit bejelenteni, mintha ő volna a titkár. Ottó gróf engedte mindezt magán megtörténni: meg volt fogva az ember által. Néhány perc múlva már jött vissza Bojtorján, tudatni Ottó gróffal, hogy csak menjen be, nagyon szívesen láttatik a kancellár által.

Az ugyan azzal fogadta, hogy „átkozott fickó ez a Bojtorján”. Hanem tessék helyet foglalni, gróf úr.

Akkor aztán őexcellenciája elkezdett beszélni Ottó grófnak a betegsége különböző fázisairól, beavatta őt a folyamatban levő baj egész diagnózisába, s beszélt neki a vényekről, miket eddig használt ellene, s felvilágosítá az orvosok véleményéről, hogy minő utókúra lesz majd használandó a műltra, s minő profilaktikus eljárás a jövőre nézve. Szóhoz sem engedte jönni Ottó grófit a magas politikáról. Ottó gróf nagy figyelemmel hallgatá a kórtüneményeket, s egypárszor meglódult benne az ösztön, hogy a tárcáját kivége, s megkínálja őexcellenciáját egy kis – csalhatatlan ginsenggel; hanem jó hirtelen eszébe jutott, hogy hátha ez csak kelepce, s a jó tanácsra őexcellenciája is azt fogja mondani, hogy „hát a forint hol maradt?”

Vette hát a kalapját, megköszönte a Lipót-rendet, javulást kívánt őexcellenciájának meg a losonci vasútrészvényeknek, s eltávozott.

Az irodába lépve, egy hatalmas kacajkoncert félbeszakításának lőn eszközlője. Bojtorján barátunk valószínűleg órála beszélt nevetető adomákat az irodaszemélyzetnek, s Ottó gróf részesült abban a kellemetes látványban, hogy megjelenése percében kilenc röhögésre széthúzott száj egyszerre hogy szalad a helyére, hogy dugja el minden ember a fogait, s húzza az arcát komoly hosszúságra.

– No, ugye hogy szeretetreméltóan fogadta őexcellenciája? – kérde Bojtorján, kezét a gróf karja alá öltve.

Ottó gróf pedig éppen azon a stratagémán törte a fejét, hogy miképpen tudja ő ezt a kedves barátját magától elszöktetni?

Amíg a bérkocsiig lementek – karöltve, azalatt Bojtorján tudakolására mindazokat a helyeket elszámlálta Ottó gróf, amiket e nap folytán meglátogatni szándékozik, jól őrizkedvén azt az egyetlenegy megemlíteni, ahová valósággal el akar menni.

Hát Bojtorján úr hová „siet” ilyenkor?

Ahová a gróf akarja! De mégis legelőbb a „Bécsi Haza” szerkesztőségébe volna menetele, ha elvinné odáig a gróf bérkocsin. Szívesen. Mikor aztán már megmondták a bérkocsisnak, hogy hova hajtson, s el is indultak, akkor jutott eszébe Ottó grófnak, hogy a sétatálcáját ott felejtette az előszobában; nem engedte meg Bojtorjánának, hogy az menjen érte, mert nem ismer rá a sok között, s még valami erdélyi vasúti konzorcium vezetőjének a tálcáját hozza el az övé helyett. A bérkocsisnak azt mondta, hogy csak hajtson a Bécsi Hazába; ő maga visszagyalogolt a kancellár lakáig, megtalálta az irodában a tálcáját, s egyúttal megkérdezte az irodafőnöktől, hogy tulajdonképpen micsoda itt ez a Bojtorján úr? Amire azt a választ kapta, hogy az egy „mennykő gyerek!”

Innen azután másik bérkocsival hajtattott a másik excellenciás úrhoz, az irányadó miniszterhez.

Itt már népesebb társaságot talált a várakozási teremben. Minden pamlag tele volt ülve, s eszerint Ottó grófnak fényes alkalmá nyílt, mint legutóbb érzekettnek, végigtanulmányozni a szász, román és rutén reichsrathok, a nyugalmazott főtisztek és címzetes püspökök, a titkosrendőrök és hírlapi reporterek, a börzealkuszok és vállalkozók különféle fizionómiáit, s azok között azt a sztereotíppá vált hölgyalakot, a színehagyott selyemruhában, a megkeselyedett hamis fürtökkel, a nagy hímzett táskával karján, ki szüntelen konspirációkat fedezett fel, s járt rémmesés feladásaival a kormányférfiak nyakára. Várhatott, míg ennek mind vége lesz.

De, mint mondók, a szerencse járt mindenütt vele.

Nyomban utána – Bojtorján barátunk toppan a várakozóterembe. Sorsát senki ki nem kerülheti.

– Tudtam jól, hogy ide fog jönni a gróf! – szölt, egyenesen Ottó grófba kötve bele –, bár ezt el akarta titkolni előttem. Ön nagy diplomata!

Bojtorján oly *sonorus* fennhangon beszélt e szanktuáriumban, mint aki egészen itthon van. Ismerte a jelenlevő urakat mind. Beszélt a papokhoz diákul, a rutén képviselőknek megveregette a vállait, s kiszedegette a halinájukból a bennragadt bogáncsmaradványokat, miket pedig azok hú ragaszkodások jeléül hoztak el hazulról magukkal; katonásan szalutálta a főtiszteket, s megkínálta tubákkal a látogatók neveiben duskálkodó regisztrátort. Azután bizalmasan néhány szót sűgött a titkár fülébe, feltűnő titkolódzással integetve a szemeivel Ottó gróf felé, amiből azt lehetett kivenni, hogy Ottó gróf praeferentissime van az elfogadásra beajánlva.

Hanem azért még nagyon sokáig kellett várakozni.

– Ki van odabenn őexcellenciájánál?

Ezt a kérdést nem élőszóval intézte Bojtorján barátunk a regisztrátorhoz; hanem ügyes arcfintorulattal, szemöldökével az ajtó felé sandítva, s ugyanakkor fél száj-szegletét félrehúzva.

Erre a regisztrátor megfelelt, szintén pantomimikai beszéddel, bal szemét behunyva, s tollszárával az orrát vakarva.

Mire Bojtorján mind a két szemöldökét magasra felhúzta, s nyelve hegyét kidugta a két ajka közé; mire aztán a regisztrátor hüvelykujját tubákba mártottan kegyetlen arckifejezéssel dörzsölé az orrához. E jelbeszéd nagy jelentőségű volt! Csak ők ketten értették azt.

– De hát mi ez a Bojtorján itten? – kérdezé magában Ottó gróf.

– Ein verflixter Kerl dieser Pujdor Jáni – dörmögé fogai közt a regisztrátor.

– „Átkozott fickó”, – „mennykő gyerek”, – „verflixter Kerl”. – Szép hivatal lehet az!

Végre hosszas várakozás után nyílt a miniszter szobájába vezető ajtó, s kilépett rajta – egy delnő.

Csupa selyem és csipke; elegáns toalett, zafirékszerek, gyémántba foglalva, nyakán, karjain, füleiben. Büszke szépség, hódító tekintet, márványarc, rózsalehelettel, lángoló fekete szemek, korallpiros ajkak.

A várakozók tömege siet utat nyitni suhogó volantjai előtt: ő le sem néz rájuk; kevély fejtartással lejt végig közöttük.

Bojtorján ennél is otthon van. Eléje sasíroz, s megcsókolja a kezét, és bárónőnek nevezi az illetőt. Az kegyeskedik őt meglátni, és leereszkedőleg mosolyog. E mo-

solygás alatt egy villáma sötét szemeknek éri Ottó grófot is, ki e szemsugár által egészen galvanizálva érzi magát. A delnő eltűnik.

Ottó grófnak nem maradt ideje Bojtorján barátját kikérdezni e hódító tünemény ki- és miléte felől, mindössze annyit súgott az neki, hogy ez „Sardanapal” bárónő: azazhogy nem annak a híres asszíriai királynak a felesége, akiről balettet táncolnak, hanem *Sardana Pál* olasz bárónak, aki szinte „megégett”, mint ama másik Sardanapal, csakhogy nem „verbrannt” hanem „abgebrannt”, és aztán „durchgebrannt”.

Többet nem mondhatott el felőle, mert a titkár odalépett Ottó grófhhoz, s jelenté neki, hogy őexcellenciája őt kívánja elfogadni.

Tehát praefereantissime!

Ottó gróf mögött betévíült az ajtó.

S hogy aztán odabenn őexcellenciájával miről beszéltek, azt nem mondhatom el. Először azért nem, mert nem vagyok én Bojtorján, hogy a kulcslyukon hallgatózom; másodsor, és ha tudnám is, az már politika, s kívül esik a regény keretén.

Elég az hozzá, hogy az e napi bécsi esti lapokban a személyi hírek között ez volt olvasható:

„Megérkezett s rögtön fogadtatott az irányadó kormányférfiak által Rengeteghy Ottó gróf, a Magyarországon létező s nagy jövővel bíró *ifjú-konzervatív* párt vezetője.”

„Ifjú – konzervatív!”

Mert ha lehet a világon „ifjú olasz, ifjú török, ifjú cseh, ifjú szász”, – „ifjú magyar” ugyan nem lehet, mert mi mindnyájan ifjak vagyunk és örökké; itt csak egy variáns van a speciesben, s ez az „ifjú – konzervatív”.

Ki akarná beérni ezentúl az „ó-konzervatív” név dicsőségével?

Ki szaporítaná már az egykor, az ötvenes években oly országos buzgalommal szájrul szájra adott mondákat?

Egy gróf *Károlyiról*, ki Haynau algebrai ismereteire bízta, mit fizessen az neki egyévi házbérül palotájáért, midőn ő a gróffal ugyanakkor „egy hónapos szobáért kétszázezer forintot fizettetett?”

Vagy egy *Ürményiről*, ki a leghatalmasabb osztrák minisztert az udvari bálban úgy szólítja meg, hogy „nun, wie geht's, lieber Doctor?”

Vagy egy gróf *Andrássyról*, ki az osztrák pénzügyminiszternek megmagyarázta, hogy miért adhatja az a kesztyűs olcsóbban a portékáját, aki a kész kesztyűt lopja, mint aki csak a bőrt lopja hozzá?

Vagy egy másik gróf *Andrássyról*, aki olyan szépen eloszlatta *Bach* miniszter aggodalmait a magyarországi ideiglenes hivatalnoki testület fölött, azzal a metaforával, hogy hová lesznek a *békák*, ha a mocsárt lecsapolják?

Vagy arról a gróf *Zichyről*, aki egy államhivatalt vállalt rokonának azt tanácsolta, hogy változtassa a nevét *Zichermannra*?

Vagy arról a másik gróf *Zichyről*, aki egy hazafias hírlapi cikkért becsukatta magát a börtönbe?

Vagy arról a harmadik gróf *Zichyről*, aki egy kémkedéseiről hírhedt mágnást *brevi manu* epurált a felsőházból?

Vagy arról a negyedik gróf *Zichyről*, aki egy magyar forradalmi író üldöztetésének elengedéseért sikeresen remonstrált?

Vagy arról a gróf *Nákórol*, aki szép nevével együtt jótékony hazai célokra hangversenyeket adni Magyarországra lejárt?

Vagy arról a gróf *Karácsonyiról*, arról a gróf *Telekiről*, kik a magyar színirodalom emelésére alapítványokat tettek?

Vagy arról a báró *Vayrul*, arról a *Zsedényirül*, kik a protestáns gyűléseken a kultuszminiszter ellen szarvakat adtak a publikumnak?

Vagy arról a *Bartakovics érsekrül*, ki azzal indokolta a félelmetes *Bezirksvorstand* fiának a szemináriumba fölvetését, hogy az „ilyen fajnak magva szakadjon”.

Vagy arról a *Simoncsics* konziliáriusrul, ki mint a magyar nemzeti színház igazgatója, mikor Haynau elé hívatott, arra a kérdésre, hogy hetenkint hány nap lehet az osztrák színtársulatnak a nemzeti színpadot általengedni, jó tősgyökeres milimári németséggel ekként felelt: „*musz* i reden, dann sag i: *amol*; *kann* i ober reden, dann sag i: *kamol*”. (Ha *muszáj* szólnom, aszondom: *egyszer*; ha szabad szólnom, aszondom: *egyszer se*.)

Ezek az ó-konzervatívok fegyverei. Ócska fegyverek már: a lomtárba velük! A passzív ellenállás korszaka lejárt, a tettpárt napja virradt fel. – Ez az „ifjú-konzervatívok” pártja.

Na, a fej megvan, a párt hamar megnő hozzá. Olyan az, mint a galandócféreg.

Még aznap megkapta Ottó gróf a meghívást Sardana bárónő holnaputáni estélyére és az azontúliakra. Maga Bojtorján hozta el a bilétet.

Ezek valódi diplomáciai estélyek voltak. Az elitje az irányadó kapacitásoknak találkozott azokban. Még a nagyhírű rutén Reichsrath-vezér *Issecseszkul* is látható volt e helyen – s nem igaz, hogy a fagylatot kenyérré kenve ette, s az orrát az abroszba törülte volna: azt csak a politikai ellenfelei fogták rá.

Ottó gróf e szalonokban mindazokat az elemeket megkapta, akikre reményteljes pártjának szüksége volt; nagyszerű családok bürokratának nevelt magzatait; – vállalkozó zseniket, kik minorennitásuk éveiben annyira kitüntették magukat a tettek mezején, hogy illető atyáik kényszerülve voltak a közfigyelmet ilyenforma nyilatkozatokkal rájuk vonni: „az én fiamnak senki ne hitelezzen, mert én nem fizetek helyette”. – Talált ottan ismeretlen származású főhivatalnokokat; főkatonákat, akik igen jó ökonómok, és nemzetgazdászokat, akik igen nagy strategisták, és végre kitűnő zszurnalisztákat, kik nem isznak más bort, csak „ciprust”, s ezeknek vezére, lumene, diabolus rotaeja – Bojtorján.

De nem fogjuk itt a politikai pártküzdelmet leírni (infandum renovare dolorem); Ottó gróf működésének sikerét más factor biztosítja.

Nec arte, nec Marte! — Dat tibi regna Venus.

(Vége legyen ám már ennek a sok diák locus communisnak!)

Vége van: nunquam jam carmina dicam!

A sikert egy pár szép fekete szem biztosítja.

Nyilvános titok volt, hogy e fekete szempár az irányadó miniszter kettős napja; s titkos nyilvánosság volt, hogy e napok sugarai Ottó grófra is lemosolyognak.

S van ebben valami különös?

Azt tesszük igenis, hogy a csillagok közül választunk magunknak egyet, s kikérem magamnak, hogy az én csillagomat senki se tartsa a maga csillagának; de kinek jutna eszébe lefoglalni maga számára a napot? Az mindnyájunké. Arra nem vagyunk féltékenyek.

Ha a feleség mást szeret, elválík tőle az ember, ha a varróleány mást is szeret, otthagyja az ember; de ha imádottunk, a főrangú hölgy egyúttal az irányadó miniszternek is imádottja, ebben nincs semmi *inkompatibilitás* – (hiszen olvassátok el az 1-ső §-ust: „*Kivétetnek a miniszterek*”).

A féltékenység a legkínzóbb szívfájdalom, következőleg az olyan szerelem, melyhez nem fér a féltékenység, az a legnagyobb boldogság. S a féltékenység csak ott enyészhetik el egészen, ahol az ember tökéletesen bizonyos. Ti. bizonyos afelől, hogy megcsalják.

Ottó gróf tehát boldog volt.

Volt egy imádottja, akit nem kellett félteni, akit nem lehetett elvenni, s ki őt viszont imádta, s akinek hatalmas befolyása által nyitva áll előtte a legmagasabb karrier.

Lehet-e ennél nagyobb kedvezménye a szerencsének?

Az út el volt egyengetve már; – az új korszak előkészítve, – az irányadó miniszter fiókjában már aláírva a nagy meglepetést szülendő új kinevezések; – Ottó gróf már kezdte magát a tükörből excellenciás úrnak címezni. Ekkor...

Közbejött egy pesti lóverseny.

Ottó gróf addig minden lóversenyen jelen volt. Futtatott, startolt, bírált, indított, nyert, fizetett. – Most az egyszer kellett volna okvetlenül ott lennie a pesti gyepen! Hic Rhodus, hic salta! S most az egyszer maradt el onnan. Azt hitte, komolyabb államügyet végez, ha azalatt a szép szalmaözvegytül küld az irányadó miniszternek személyesen átadandó üzeneteket.

S aztán egy szép reggelen, mikor a nagy cselszövénnyel indított strategemának éppen ki kellett volna törni, kap a mindenható miniszter egy handbilletet (amit ki kell tennie az ablakába), s azzal megszűnik miniszter és patrónus lenni.

Másnap a miniszter búcsút vesz a hivatalnokaitól, s elmegy Svájcba utazni; – a szép bárónő búcsút se vesz a hitelezőitől, úgy megy el a férjét keresni; – Ottó gróf pedig egyedül marad, s az sincs, akitől búcsút vegyen.

A kompakt párt hetvenhétfelé szalad. Az ifjú-konzervatívok beállnak öreg deákistáknak vagy reformereknek, a bankárok likvidálnak, a főtisztek kvietálnak, a reichsrathok hazaszállnak; a hű bécsi magyar zszurnaliszták futnak vissza Pestre; lesznek otthon nemzetszín koncipisták vagy vörös vezércikkírók. Csak Bojtorján üldözi még hetedhét országon keresztül a hajdani patrónusait, kifizetetlen nyomdai számlák, elmaradt írói honoráriumok, függő szubvenciópausálék, díjazatlan maradt bons office-ek hosszú lajstromával, s mikor nem bírja őket elfogni, fog

helyettük magának egy csomó bolond parasztot, vesz tőlük bort, zabot, nem fizeti ki az árát; – beperlik; – azt mondja: neki sem fizetnek – nagynevű urak, majd ha azok megfizetik, amivel „az ő boráért” tartoznak, fizet ő is; a pör ki tudja hanyadik apellátában jár azóta?!

Ez volt a végkimenetele Ottó gróf ezúttali szerelmének. Nem maradt meg belőle más, mint a szép Sardanapálné fotográfiája.

Hajh, de a politikai dicsvágy mámorától szabadulni nehéz. Akik itták e mámorító italt, tudják, hogy attul tökéletesen elszokni sohasem lehet. Átlátja az ember, hogy megárt a vele élés. Esküszik, hogy soha többet pártelnöknek meg nem hagyja magát nyomatni. Hasztalan fogadás. Jön az új választás, s megint recidivázik, s kiissza azt a poharat egész a *seprűjéig*, amit úgy híznak, hogy „napidj-lefoglalás”.

Ottó gróf még nem volt megérve ily elhatározásra.

Az egykori bukás nevelte csak azt a vágyát, hogy államboldogító eszméit érvényesítse.

A volt kormányrendszer bukásával egyidejű volt a magyar országgyűlés egybehívatása.

No, hiszen arra, mint született törvényhozó, Rengeteghy Ottó gróf úgyis megkapja a regálist.

De ő *képviselő* akart lenni.

Hát hisz ez nem nagy tudomány: ha az embernek ötvenezer forint jövedelme van, s annak felét rászánja.

De Ottó gróf éppen azt akarta, hogy a *nagy tudománnyal* jusson be a képviselői padba. – Így már aztán nehezebb.

Adott hosszú programokat, kifejté egész rendszerét; klubokat alakított, ahol programját felolvassák, s meetingeket hítt össze, ahol azt megmagyarázzák. Beutazta a falvakat, beszélt az előljárókkal az angol és francia parlamentarizmusról. Értekezett a néptanítókkal a nevelésügyről; s elmondá nekik, hogy mit tart mindezekről *Bluntschli*?

Természetesen, hogy megbukott. A választás napján nem volt neki húsz szavazója.

Pedig akkor már szerelmes volt a szép *Pelikánnéba*, s annak ígérését bírta, hogy valahányszor Ottó gróf szónokolni fog, mindig jelen lesz a karzaton.

Mikor ezen legjobban búsulna, odajön hozzá egy „véletlenül kisegítő”.

(Ne tessék gúnyolódni! az egész élet csupa véletlenekből áll.)

A véletlen kisegítő volt egy derék erdélyi honpolgár.

– Te, bajtárs. Én tudok neked egy igen jó választókerületet Erdélyben. *Húsz* ember választ; mert az oláhok abstineálnak. Ennek a húsz embernek kell fejenként egy új szűrdozmány meg egy kalap, öt forint készpénz, teljes ellátás; összesen kétezer forint; nekem pedig az odafáradásért, kapacitációért s a nyelvbesütésért lesz szükségem tízezer forintra, kerek számban tizenkétezer forintért tied lesz a kerület.

Hat hét múlva Ottó grófnak kezében volt a mandátum.

Ez ugyan Kolumbusz-tojás.

Rengeteghy Ottó gróf, mint legkésőbb érkezett, csak a szélsőjobb oldalon kapott mar helyet. Felfogadta magában, hogy azt a helyet mégis nevezetessé fogja tenni.

A hosszú verifikációknak éppen akkor szakadt vége, s kezdődött ama nevezetes 1865-iki válaszfelirati vita.

Ottó gróf feljegyeztette magát a szónokok közé.

És aztán nekifeküdt a nagyszerű szónoklatnak, mellyel epochát fog alkotni a magyar parlamentarizmus történetében.

A hír napokkal megelőzte e nevezetes maidenspeech-et.

Ottó gróf könyv nélkül tudta a beszédét, s állhatatosan leste, hogy mikor kerül rá a sor. A szép Pelikánné mindennap ott ült a szokott helyén, s folyvást szemüvegezte a szónokokat. Ottó gróf féltékeny volt valamennyire. Ah, még ezek a kopasz ősz orátorok is veszedelmesek, mikor a szónoki nimbusz körül fogja őket. A szónoklat a férfinem Vénusz-öve. Ottó gróf be fogja bizonyítani, hogy ezzel a varázserővel ő is ismerős. Hangja is szép volt, s ha attul elszoktathatná magát, hogy szónoklat közben a bal kezét a kabátja hátulsó szárnya alá dugja, s a jobb kezével a zsinórra akasztott monocle-jából szélalmot csináljon, a gesztikulációja sem volna kifejezéstelen.

Végre egy szombatnapon órá következett a szónoklat sora. Csak egy szónok volt a túlsó baloldalon előtte. A legkedvezőbb helyzet. Akire 11 és 12 óra közt kerül a sor. Akkor már nem fészkelődik a ház, s még van türelme kihallgatni valakit.

Ottó gróf piros szegélyű nyakkendőt kötött erre a napra.

Már tíz órakor ott ül a karzaton a szép Pelikánné. A legszebb hölgy a szónokhallgató közönség között: a tizedik múzsa, ki az ékesszólókat lelkesíti. Ha ő ott nincs, a szónokok tucatostul nyilatkoznak az „elállás” iránt: akkor nem is érdemes beszélni.

Ottó gróf bizonyos volt felőle, hogy szónoklatában a világ minden bölcsessége benne van, s hogy ő azt könyv nélkül tudja.

Csak egyet nem tudott Ottó gróf, azt, hogy szombatnapon a képviselőházban a kérvényeket tárgyalják *előbb, azután* jön a napirend. Ő csak azt látja, hogy amint belép a házba, egy baloldali szónok végzi éppen beszédét, házrengető hahotája mellett a padoknak. – Gondolja, hogy ez az ő antistese. Int a jobboldali jegyzőnek, hogy hívja fel szólásra. – Az bona fide elkiáltja a nevét: „Rengeteghy Ottó gróf!” – azt véelve, hogy a fennforgó kérvényhez akar hozzászólni, mely pedig azt kívánja, és semmi mást, hogy engedtessek meg a papoknak a házasodás.

Erre Ottó gróf feláll, egy mosolygó pillantást vett Pelikánnéra, s a ház általános figyelmétől kísérve, hozzákezd nagyszerű szűzbeszédéhez.

Volt pedig abban minden kigondolható szép, okos és jó. Rengeteghy Ottó gróf képviselő belevonta beszéde keretébe széles ismeretei egész tudományhalma-
zát, beszélt a saintsimonizmusról és az ateizmusról, a munkásmozgalmakról és az egyházi vagyon rendeltetéséről, az agráralkotmányról és a szocializmusról; elvezette a házat Bentham iskolájába, onnan a Manchester- és a Lancaster-iskolákba; megszólaltatta Montesquieu-t és Senecát, s osztotta nézeteiket.

A ház egy darab ideig csak tűrte nagylelkűen e meg nem érdemlett leckéztetéseket, később akadtak, akik észrevették, hogy itt tévedés lesz a dologban, s elkezdtek a szónokot figyelmeztetni. Csakhogy olyankor, mikor az ember szónoklatot tart, olyan, mint a süketfajd dörgéskor, nem hall.

Kezdték nevetni rajta. Ezt meghallotta. Nem bírta elképzelni, mit nevetnek? Újra megmagyarázta a dolgot.

Akkor közbeszólt az elnök, figyelmeztetve a szónokot barátságosan, hogy szóljon a „tárgyhoz”.

Ez meg éppen felbőszítette a szónokot: „ez mind a tárgyhoz tartozik! Kérem magamat félbe nem szakíttatni”.

– No, hát tessék tovább beszélni.

Azzal aztán fújta tovább az Egyesült Államokrukról, az universal állameszméről, az ős jogokról és a védvámrendszeréről, a politikai taktikáról, az erényszövetségről, a proletariátusról, a pauperizmusról, a néger államokról és a non interventio elvéréről, a produkció, consum és export közötti helyes arányokról, a kereskedelmi szerződésekről, a Sanctio pragmaticaruról, a föderalizmusról és dualizmusról, a modern hadrendszeréről, az adóreformról...

S mentül okosabb dolgokat beszélt, annál nagyobbra nőtt a jucundus jókedv a házban; már a karzatok is bele voltak vonva a kacagási condolentiába, a szép Pelikánné a legyezője mögé rejtette el arcát, úgy kacagott.

Végre megsokallta az elnök a tréfát, két kézre kapta a csengettyűt, s csendet harangozva a házban, komolyan és kategorice felszólította a szónokot, de hogy már elvégre is nyilatkozzék világosan, hogy akarja-e hat, *hogy a papok házasodhasanak, vagy sem?*

Ottó képviselő csak akkor ébred fel mély szónoklatából. A szomszédjai azután megmagyarázták neki, hogy miben van a dolog? Akkor megharagudott, elment. A szép beszéd kárba veszett.

És vele együtt a szép Pelikánnéhoz intézett sóhajtások is. S ez nem volt Ottó képviselőnek utolsó debut-je az országházban.

Még azután is meg-meglepte a házat egy-egy véletlen impromptuval, ami magában igen okos dolog volt; de amire semmi apropó nem volt. Felelt hosszasan és alaposan olyan szónokoknak, akik egy szót sem szóltak, s megcáfolt olyan állításokat, amiket nem mondott senki. Odahaza kigondolta magában, hogy ő most ilyen meg ilyen ellenvetések fog hallani, azokra ezt meg ezt foga felelni, s azt aztán megtette, akár volt rá ürügy, akár nem. Különösen fényes napjai voltak olyankor, mikor egy-egy szép idegen hölgy tűnt fel a karzaton; az már neki olyan gyöngesége volt, mint más képviselőnek Napóleon herceg vagy a modenai herceg jelenléte: olyankor előállt speechelni. S ha a ház már előre derült kedvet mutatott, mikor felállni látta, teljesen derült volt, midőn leült. – Vannak képviselők, akik kitartó következetességgel ki tudják maguknak vívni ezt a kiváltságos kedvezményt.

Rengeteghy Ottó közéjük tartozott.

VIII.

Lassan-lassan elkövetkezik az idő, amikor az ember észreveszi, hogy nő a homlok!

Éspedig nem azért nő, mintha a feje lenne nagyobb, hanem azért, mert a haja lesz kevesebb. S aztán a bölcsesség lakhelye, a homlok, addig nő, addig nő, míg egyszer túlnő a láthatáron, s átmegy a túlsó hemisphaeriumra. Ezzel egyidejűleg jár az a meglepő tünet is, hogy a szakálla kezd *megérni*. Nem mondjuk, hogy őszül: de megérik, mint a búza.

E kettős felfedezést bizonyos neme a búskomorságnak követi.

Növekedik a tisztesség, s apad a szeretetreméltóság. Eddig titkolta, tagadta a hódításait: most kezd dicsekedni velük.

A karcsú taille bizonyos embonpoint-ra kezd szert tenni. S mindezzel egyidejűleg feltámad az emberben a pénzszerzési ösztön.

Tudja jól, hogy az asszonyok csak azért közelítenek hozzá, hogy megcsalják a pénzéért, s iparkodik bosszút állni a férfiakon, s visszacsalni tőlük a pénzt, hogyha lehet.

Oly magaslaton pedig, ahol Ottó gróf állt, sok mindenféle lehetett.

Egyszer egy szép hölgynek vetette magát utána, már ilyen nagyhomlokú korában. Gyönyörű, kreol arcú, fekete szemű menyecske volt; csupa tűzvér. Tíz lépésnyiről melegített. – Eredetére nézve a szemita faj leánya, rokonvér a Szulamittal, mondjuk ki kereken: egy szép zsidó asszony.

Férje volt. – Annál jobb. – Egy bankár. – Legjobb. – Meg lehetett vele ismerkedni. Csillagnak hitták, de nem a közönséges csillagok közül való volt; ezt *Fixsternnek* hitták. *Állócsillag!* Bizonyítja a firma bukhatatlanságát.

A legelső megismerkedés után Rengeteghy Ottó és Fixstern nevei elválhatatlanok lettek egymástul.

Hajh, az a szép Fixsternné nagy mozgalmat idézett elő az egész zodiákusban.

Rengeteghy Ottó mint nagynevű főúr és befolyásos képviselő, egyik vállalatot a másik után indítá meg a szép Fixsternné férjének tervezete nyomán. Volt azokban targoncavasút, földszurok-főzető gyár, kutyaszőrt értékesítő fonoda; mesterségesmárvány-öntő, szódapároló gyár; Pest városa felett a légben elvivő vasút, tengeri hajózó vitorlás társulat a Dunán, erdőket megvevő s gyufának felkészítő társulat, kínai gyaloghintó omnibusz-vállalat; kukoricapapír-malom, áfonyatermelő-telep, fűrészporbul facementtetőt csináló merénylet; pusztavásárló és parcellázó istenkísértés; új várost építtető Babel-vállalat; utcatörető vandalizmus; bort szőlő nélkül előállító kotyvasztás; bukott adókat árendába kivevő bank, espano-hungarian bank, szakállra hitelező takarékpénztár, kiházásító egyesület, tűz-kár után biztosító társulat, esernyőellopás ellen biztosító, szivarnemszelelés ellen biztosító, Dunába vizet hordató, strike-akklimatáló társulat; amiknek mind Rengeteghy Ottó gróf volt az elnöke, Fixstern Matuzsálem volt az igazgatója.

És Rengeteghy Ottó gróf mindezen különmemű tárgyakhoz ex asse értett.

A publikumnak határtalan bizalma volt hozzá. Látta, hogy főúr, tudta, hogy képviselő, s sejtette, hogy ez az az ember, aki mindent tud.

Egyszer aztán beütött a „roncs” (Krach), még nem is a 73-i, csak annak a bátyja. De Ottó gróf vállalatainak az is elég volt. Mikor egyszer össze kezdte számítani, hogy mennyire mennek a kötelezettségei, amiket elvállalt, leszédült az íróasztala mellől. Azok túlhaladták összes birtokai értékét, ha eleget akart nekik tenni.

De hát az ilyen kritikus pillanatokban kell az embernek az eszét elővenni. – Fixstern megnyugtató Ottót, hogy lehet mindezeket az ügyeket szépen „legombolyítani”. A „gründerek” szépen kiúsznak, a részvényesek pedig szépen elúsznak.

Ottó gróf kissé kellemetlennek találta ugyan azt a nemét a rendezkedésnek, de az az egy kecsegtető mégis volt benne, hogy e bonyolult ügyek kigubancolása miatt a szép Fixsternné férje hétszámra Bécsben lakott – s a feleségét nem hordta magával.

Egy napon aztán egy hívatlan látogató érkezett Rengeteghy Ottóhoz. Nagybátyja, Erdőváry gróf.

– Kedves öcsém – így szólta hozzá. – Te ez ideig összes meglevő birtokodat – a szeniorátuson kívül – elkockáztad vállalataidon. Tehetted, tied volt. De most útban vagy, hogy még a becsületes nevedet is elveszítsd. Azt nem szabad tenned, az a mienk. A becsület nem tűr se likvidációt, se Ausgleichsverfahren. Mi téged gondnokság alá helyeztetünk, s azontúl jövedelmeidet – évdíjadon kívül – azoknak a teljes kielégítésére fordítjuk, akiknek irántad jogos követeléseik vannak: s azoknak száma légio!

És Rengeteghy Ottó gróf úgy járt, hogy mire a szakála megszőrkült s a tarkója megkopaszodott: törvény által kiskorúvá lett nyilvánítva, s nagybátyjának gondnoksága alá került.

Amint ez köztudomásúvá lett, Fixstern és a szép menyecske – nem hullott ugyan le az égből, de átköltözött egész firmájával együtt Bécsbe. Az megtörténik, hogy a csillagok változtatják a helyüket.

Ottó gróf ez időtől fogva kénytelen volt eddigi jövedelmeinek egy tizedrészével kijönni.

Hiszen, mint tudjuk, még ez is igen tisztességes létalap. Annyi, amennyiből egy államtitkár, egy királyi táblai elnök, egy ezredes tartozik „úr” lenni.

De órá nézve ez a „szegénység” volt. Az élet kényelmeire még mindig elég volt az, de az élet hóbortjaira nem telt belőle.

Meg lehet szoknia porrá-lételt, de az összezsugorodást nem.

Megszokhatja valaki azt, hogy milliomai, palotái elvesztése után mezítláb járjon, az utcán háljon, rongyba takarózzék, káposztatorzsát egyék: ebben még van drámai erő, van heroizmus; – de nem szokhatja meg azt, hogy miután angol telivéreket tartott, s istállóját „écurie”-nek nevezte, ezután két fakó „turcsi” legyen a hintója elé fogva, hogy páholy helyett zártszékre járjon, hogy bordeaux-i helyett villányit igyék, hogy arany helyett tízesbe kártyázzék, hogy szalon, múzeum és télikert helyett másodemeleti garzonszállást tartson, hogy a kabátját maga vegye fel, hogy saját parkja helyett a Városligetbe járjon sétálni, hogy oroszlánok helyett verebekre lövöldözzön, s hogy a szép hölgyeknek ékszer helyett csak virágcsokrokat ajándékozzon; s különösen hozzászokhatatlan gondolat megvallani azt, hogy ő már nem gazdag, azok előtt, akik megszokták tőle sokat várni!

Ez csendes örültségre vezet.

A lesújtott kezdi kerülni a megszokott társaságokat, s új ismeretségek martalékául esik. Azután végképp otthonülő lesz, s folyvást egy tárgyon töpreng; abba mélyeszi el egész lelkét, nem tud egyébről gondolkodni. Mindenüvé azon érzés követi, mintha az egész világnak adósa volna, mintha mindenki ellensége volna, mintha minden asszony megcsalta volna, mintha valópere volna az egész emberiséggel, s mintha dehonesztálná mindenki, aki ránéz.

Azért is szeret egyedül lenni, hogy háborítatlanul ihassék. Pálinkát iszik. Mindenféle nemeit az égetett italoknak, erőseket és legerősebbeket.

Csak idegizgató olvasmányokat tűr meg.

Egy napon aztán olyan valami érzés lepi meg, mintha valami nagy denevér suhant volna el feje fölött, s annak egy szárnycsapása érte volna feje hátulját. Elszédül, s mikor magához tér, a keze reszket.

Ez ő volt!

A mindenre megtanító!

Az repült feje fölött el, az érintette denevérszárnyával, az figyelmeztette arra a két betűre, ami tenyerébe van írva Memento Mori.

Ez a perc nagyot fordít rajta. Megdöbben. Rettegni kezd a rejtelmes „vég”-től. Elhatározza magát, hogy nem iszik többet, s lelkét, testét újjáteremti. Elpusztítja a likőrös palackokat, tűzbe hányja az izgató olvasmányokat, vízgyógyrendszerre adja magát, s szabad levegőt keres.

Meglepi az elhagyatottság érzete. Teste, lelke milyen egyedül van!

Támaszt keres. Eljár a templomba pater Klinkowström prédikációit hallgatni. Ott újra találkozik hajdankori ideáljával, Zsombolyinéval. Az most a „Hármas-korona Egylet” védasszonya. Igaz, buzgó keresztény lady patronnesse. Ez megnyeri őt magas célú egylete számára. Egyelőre csak konfráternek. A felavatottak egyúttal az Illuminat-rend tagjai: nőtlenségi fogadalommal. Ottó gróf egész kedélyével adja át magát a hitbuzgalomnak. Amit a bűnös italokon meggazdálkodott, odaadja Péter-fillérnek. Eljár az úrnapi körmenetekre, s kíséri szent királyunk dicsőséges jobbját István király napján. Mariazellbe fogadalmi ajándékokat küld. De nőtlenségi fogadalmat letenni mégis tartózkodik.

Odahaza, szerény garzonlakásán, vár reá estenkint egy szelíd kis teremtés, a házmester leánya, Lóri, ki gondot visel rá, ápolja, gondozza teljes önfeláldozással s gyermeki önzetlenséggel.

Soha nőféle oly híven nem ragaszkodott hozzá, amíg gazdag volt, ifjú volt, délceg volt, mint ez a szegény kis leány most, mikor már megbukott, megvénült, össze-rokkant.

Úgy gondoskodik minden apró szükségéről, úgy tűri változékony rigolyáit, s nem törődik vele, hogy mit suttoznak felőle a szomszédok? hogy hajadoni hírneve odavesz.

S Ottó gróf jól sejti azt, hogy mi neki ez a gyermek, s mivel tartozik ő annak.

– Elveszlek, leányommá fogadlak– azt mondja neki minden este. – Te leszesz a feleségem. Te leszesz a leányom. Aztán reggelig elfelejti, kiálmodja, amit ígért

neki; akkor megy a misére, megy a „tiara-egylet” gyűlésébe. Ott ígéretet tesz a főnöknőnek, hogy zárdába vonul; szerzetessé lesz. Istennek szenteli magát.

Estére megbánja ígéretét; megint hazamegy, s a szép Lórinak esküszik, sorba csókolva minden ujja hegyét: „enyimmé teszek, vagy férjed leszek, vagy apád”.

Ragaszkodik egyszerre a földhöz is, a mennyszághoz is; – de egyiket sem akarná elszalasztani a másikért.

Egyszer aztán az a suhanó denevérszárny másodikat legyint az agyhátuljára.

Még élve marad; csak önmagának hal meg.

Élve marad; csak mindent elfelejt, mindent, egész odáig, ahol kétesztendős korában elkezdett tanulni: az első járást, az első beszédet.

Nem tudja, hogyan kell lépni, hogyan kell szótagokat kimondani.

A nagy tudós, ki tegnap még tizenegy nyelven tudott beszélni, ma csak ezt a szót tudja kimondani: „nem”.

Ha kér, ha köszön, ha örül, ha bosszankodik, nincs más szava, mint „nem”.

Eljárnak hozzá reggelenként a „tiara-egylet” tagjai; maga a kegyes elnöknő is; biztatják, unszolják, térjen meg Istenhez; nyerve meg az utat az örök üdvösséghez.

Ottó gróf csókolja az ajkához tartott feszületet, s azt mondja: „nem, nem!”

Aztán mikor egyedül marad, megelevenülnek előtte azok az arcképek, amik ágya fölél sorba föl vannak aggatva a falon, az annyi édes és keserű emléktől örökké élve tartott képek: a jó és rossz angyalok, a bűnösök és áldozatok, a szenvedők és a csábítók, s körül táncolják légből emelkedő ágját, s kápráztatják szemeit a múltnak összezavart eseményeivel; gúnyolják, kínozzák, siratják, kinevetik.

Csak a hű ápoló megjelenésére hagynak fel a varázstáncot. Csak akkor rebbennek rámaikba vissza, amikor az a halvány gyermek odaül ágya szélére, s hús kezét homlokára teszi.

Olykor aztán úgy mondaná neki Ottó gróf:

– Tépd le e kízó képeket e falról; rakj tüzet a kandallóban, égesd hamuvá valamennyit. Aztán tedd ide a fejedet a vánkösömre. Ölelj meg. Melegíts fel, hogy a kezemet neked nyújthassam. Aztán hívass papot, hadd mondjam meg neki, hogy

szeretlek. – Hadd áldjon meg. Hadd tegyek valami jót egyszer és utoljára életemben. Szeretlek. Isten úgy segítjen!

És mondja ehelyett folyvást – azt az egy szót, amit még tud:

– ...Nem, nem, nem, nem, nem... százszor egymás után, nem!

Végre azután jön a suhogó denevérszárny harmadszor is, s a nagytudományú bölcs regénye be van fejezve!

...Ha a sírkövek igazat mondanának, az övén ez állana:

„Mindent tudott; de semmit se szeretett.”